

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Cechy v době jagellonské v českých zemích

Magisterská diplomová práce

Matěj Kaftan

Vedoucí práce: Prof. PhDr. David Papajík Ph.D.

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Cechy v době jagellonské v českých zemích.“ vypracoval samostatně pod odborným vedením vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 5. května 2023

Matěj Kaftan

Poděkování:

Děkuji zejména panu prof. PhDr. Davidu Papajíkovi, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce a za trpělivost. Tímto také děkuji dalším členům Katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci za rady a podporu.

Obsah

1. Úvod	6
1.1. Nastínění problematiky	6
1.2. Cíl práce	8
1.3. Teze práce	10
1.4. Struktura práce	11
2. Metodologie a rozbor pramenů	14
3. Rozbor literatury	19
4. Jagellonský věk.....	23
4.1. Předehra doby poděbradské	23
4.1.1. Rozdělení země za Jiřího z Poděbrad.....	23
4.1.2. Cechy doby poděbradské	29
4.2. Matyáš Korvín.....	32
4.2.1. Korvín a Vladislav	32
4.2.2. Země pod vládou Korvína.....	35
4.3. Vladislav II. Jagellonský	39
4.3.1. Nástup Jagellonců	39
4.3.2. Vladislav II. jako „pražský král“	41
4.3.3. Olomoucký mír.....	44
4.3.4. Odchod do Budína	48
4.3.5. Vladislavské zřízení zemské	50
4.4. Ludvík Jagellonský	54
4.4.1. Ludvík jako uherský král.....	54
4.4.2. Ludvíkova cesta do Prahy	56
5. Cechy doby jagellonské	58
5.1. Městská práva a cechovní artikule	58

5.1.1.	Cech.....	58
5.1.2.	Král a jeho zájmy.....	62
5.1.3.	Město, jeho práva a zájmy.....	70
5.1.4.	Cech a jeho práva.....	76
5.1.5.	Meziměstské cechy.....	78
5.1.6.	Zemské cechy.....	79
5.2.	Cechy a městské bouře.....	81
5.2.1.	Město a jeho reprezentace.....	81
5.2.2.	Povstání jagellonského věku.....	83
5.2.3.	Pronikání cechmistrů do úřadů měst.....	85
5.3.	Cechy a reprezentace.....	87
5.3.1.	Znaky a symboly.....	87
5.3.2.	Pečeti.....	89
5.3.3.	Slavnosti.....	91
5.3.4.	Zbožnost.....	92
5.4.	Genderová problematika cechovního zřízení jagellonského věku.....	94
5.4.1.	Genderová problematika středověku.....	94
5.4.2.	Cechy jako mužský svět?.....	96
5.4.3.	Cechovní artikule jako normativní pramen.....	99
5.4.4.	Možnosti dalšího výzkumu.....	100
6.	Závěr.....	102
7.	Summary.....	104
8.	Seznam zkratk.....	105
9.	Seznam pramenů a literatury.....	106
9.1.	Archivní prameny.....	106
9.2.	Vydané prameny.....	108
9.3.	Literatura.....	109

1. Úvod

1.1. Nastínění problematiky

O jagellonském věku toho již bylo napsáno nemálo, byť závěr středověku v našich zemích je stále spíše spojován s dějinami husitství, kterými je neprávem upozadován. Přitom se jedná o období, ve kterém dochází k rozsáhlým změnám politickým, společenským, náboženským a ekonomickým, doba jagellonských králů je závěrem středověku a první etapou našich novověkých dějin a jako taková by měla být vnímána.

Poněkud opomíjeným tématem, tohoto na středověk velmi dlouhého období, je vztah cechů s jednotlivými politickými aktéry tehdejšího společenského uspořádání. Cechovní organizace, dosud v myšlení historiků splývající s městským stavem, hrály vlastní náboženskou, sociální, a hlavně politickou roli, kdy stály v opozici vůči městu, církvi či pánovi daného města. Tato společenství pomáhala utvářet městský stav, v jehož rámci fungovala jako vlastní, efektivní a dobře organizovaná jednotka, jejíž členové měli své specifické zájmy a požadavky. Studium politických dějin a dějin městských společenstev v 15. a 16. století nelze provádět bez znalostí těchto vlivných organizací. Vliv cechů byl sice největší ve městech, ale jejich moc nebyla omezena jen hradbami.

Rozšíření moci cechů napomohl i rozmáhající se institut meziměstských a celozemských cechů, počátek tohoto fenoménu je v našem prostředí nejvíce spojen s nástupem Jagellonců na český trůn. Do fungování řemeslnických organizací tak náhle vstupují dříve nevídaní aktéři, a cechovní mistři si náhle nárokují vyšší podíl na správě měst a tím pádem i podíl na moci. Snahu cechů dosáhnout podílu na vládě doprovází demonstrace moci spojená se snahou o co největší reprezentaci organizace, či jednotlivých členů, ti se někdy nebojí sáhnout dokonce k násilí a svou vůli se tak snaží prosazovat i revoluční cestou.

Jagellonská doba je v jistém ohledu dědicem husitských válek, alespoň po stránce náboženské, pokud jde ale o hloubku společenských změn, s dřívějším obdobím si nijak nezádá, ani svou bouřlivostí a revolučností. Nejen že dochází k hlubokým změnám v reprezentaci a chápání jednotlivých částí společnosti na základě sociálního či náboženského původu, v této době gradují dosud nebývalé politické změny, jejichž výsledkem je stavovská společnost s pozměněnými rolemi politického vlivu, které neodpovídaly vždy reálnému obrazu tehdejší společnosti, zvláště pak upozaděním velmi ambiciózních královských měst. V této době ale také dochází i ke změnám „uvnitř“ jednotlivých vrstev, hlavně pak co se týká rozdílů žen a mužů, a to nejen v přístupu k práci a majetku, co je však zajímavější, dochází v nižších vrstvách společnosti k důslednému přehodnocení vztahů žen a mužů, za ne zcela zřejmých okolností.

Na všech těchto změnách nějakým způsobem participovaly cechy a cechovní představitelé, ať jako aktivní hráči, či pasivní příjemci rozhodnutí, na která neměli vliv. Studium cechů, jako specifických řemeslnických korporací, sociálních společností, náboženských bratrstev, základních organizačních jednotek a politických aktérů, si tak zcela jistě zaslouží pozornost dnešních badatelů.

1.2. Cíl práce

Práce *Cechy v době jagellonské v českých zemích* si klade za cíl blíže prozkoumat způsob udílení cechovních artikulů, zřizování nových cechů a udělování jiných cechovních privilegií v době jagellonské. Budu zde zkoumat vydávání cechovních privilegií na území Čech a Moravy, která udělil během své vlády Vladislav II. Jagellonský, Ludvík Jagellonský a městské rady vybraných královských měst. Přestože jagellonský král neovládal po celou dobu své vlády všechny české vedlejší a dědičné země, zaměřím se nejen na Čechy a jejich královská města, kam Vladislavova privilegia směřovala, ale i na Moravu. V době Vladislavovy vlády dochází totiž ke vzniku tzv. zemských cechů, tedy statuta jednotlivých cechovních organizací byla udělována a koncipována po vzoru již fungujícího cechu, který se většinou nacházel v hlavním městě země. Tyto „mateřské cechy“ pak měly zřejmě často i ekonomický prospěch z tohoto systému. Jednou hypotézou je, že král Vladislav II. Jagellonský (a následně jeho syn Ludvík, který v udílení privilegií pokračoval, byť velmi opatrně) nebyl panovníkem, který by bez rozmyslu uděloval různá privilegia, ale že byl velmi aktivním hráčem v ekonomicko-politické sféře. Pravděpodobnou možností, jak mohl panovník realizovat svou politiku, bylo udílení cechovních privilegií. Tuto hypotézu blíže prozkoumám a budu se věnovat případným zahraničním vlivům, převážně pak vlivům sousedních zemí. Tato analýza by měla určit, jaké vlivy stály za zřizováním zemských cechů v Čechách doby jagellonské.

Zvolené téma je zajímavé i kvůli politické provázanosti samosprávy měst a cechů. Městský stav se snažil participovat na řízení státu a je zde zcela patrná touha měšťanů dosáhnout rovnosti se šlechtou, nejen v ekonomické sféře, ale i v té politické. Královským městům ve zvoleném období narůstá konkurence v podobě vzrůstajícího počtu poddanských měst a jejich rozvoji. V práci se primárně nezabývám cechovním systémem poddanských měst, způsobu jejich vzniku a rozvoji, přesto se některým nebudu moci zcela vyhnout.

Neklidný počátek vlády Vladislava II. Jagellonského nabízí i srovnání systémů moravských královských měst. Zvláštní důraz je kladen na srovnání mezi vládou Vladislavovou a Korvínovou, a to právě v otázce udílení cechovních privilegií. Vzhledem k charakteru práce, která se zabývá ekonomicko-politickým tématem, nesmí být opomenuto *Vladislavské zřízení zemské* a jeho dodatky, *Svatováclavská smlouva* a *Zřízení o ručnicích*. Práce se bude zabývat vztahem panovníka a měšťanů, jeho změnám, vývojem a překážkám. Důraz je kladen na konfesijní rozmanitost Čech, která se promítala nejen do městského, ale i do cechovního zřízení, které bylo ovlivňováno např. různými nařízeními, která se týkala dnů pracovního klidu, tato nařízení bývala často předmětem sváru mezi řemeslníky a bylo třeba je upravovat. Práce se věnuje i privilegiím, která nemají přímý vztah k cechům, ale která se dotýkala královských měst jakožto celku. Rovněž je zkoumána politika panovníků (Matyáše Korvína, Vladislava II. a Ludvíka) vůči královským městům v Čechách, udělená privilegia budou porovnávána s privilegii na Moravě. Cílem této komparace je posoudit, zdali se jednalo o širší trend, který by nereprezentovali jen Jagellonci, ale i Matyáš Korvín a zdali existovala vzájemná inspirace v udílení nejen cechovních privilegií.

1.3. Teze práce

Základní tezí této práce je předpoklad cíleně zaměřené politiky krále na cechovní problematiku. Český král byl aktivním hráčem na politické scéně a jeho přímé zapojení do městské politiky, kam lze zařadit udílení cechovních privilegií, je propojeno s chápáním role panovníka v novém stavovském státě. Král, zvláště pak král z dynastie Jagellonců, byl více odkázán na své schopnosti a neformální vliv než jeho předchůdci, kteří disponovali silnou základnou. Spolu s proměnou stavovského státu musel král najít své místo v rámci ustanovujícího se systému, svou pozici našel v prostoru, který by jinak byl vyplněn vlivem zástupců městského stavu. Dále pak tvrdím, že jsou jasně patrné rozdíly mezi jednotlivými zeměmi českého soustátí, co do způsobu udělování a obecného charakteru cechovních privilegií. V jednotlivých částech tohoto politického uskupení fungovaly rozdílné systémy a mechanismy, jež jistým způsobem zajišťovaly svébytnost a jedinečnost každého cechu, přesto zde existovaly podobnosti, mezi těmito podobnostmi pak lze pozorovat vztah, který je dán postavením měst v rámci systému městského práva.

Každý cech vznikl jako svébytná a jedinečná organizace, neexistuje žádný univerzálně platný model, na jehož základě lze popsat obecné mechanismy a důvody pro vznik cechu. Studium těchto řemeslnických sdružení proto musí být prováděno specializovaně, nejen v dané lokalitě, ale i s přesným zaměřením na každou takovouto jednotku, kterou cechovní organizace v daném čase své existence je. Tato jedinečnost každého cechu se pak dotýká nejen způsobu jeho vzniku, chodu či způsobu přijímání privilegií, ale i jeho politicko-ekonomického vlivu na danou lokalitu. Panovník svůj zájem o cechy zřejmě podmiňoval svým ekonomickým zájmem a dále pak politickým prospěchem, cech mohl v rámci města figurovat jako významný politický aktér, proto si panovník vybíral zástupce bohatých, nebo vlivných řemesel, skrze něž mohl docílit svých vlastních cílů.

1.4. Struktura práce

Diplomová práce hodlá dostát všem formálním náležitostem, které jsou u takovéto práce předpokládány, obsahuje tedy úvod a závěr, metodologii, rozbor literatury, poznámkový aparát, seznam použité literatury a pramenů. Samotná práce je pak rozdělena do dvou hlavních částí. Ti, kdo se někdy zabývali tématem cechů, vědí, že existují dva dominantní způsoby zpracovávání tématu. Oba byly používány již na počátku 20. století. První přístup rozdělí práci dle jednotlivých cechovních organizací, kdy kapitola či podkapitola odpovídá jednomu cechu ve zkoumané lokalitě, tyto medailonky pak shrnují i veškerý dostupný materiál pro dané časové období. Mezi autory, kteří využívají toho způsobu patří např. Elisabeth Thikötter,¹ Miloslav Čermák² a Jiří Smrž.³

Tento způsob dělení práce je vhodný zvláště tehdy, pokud se pojednává o některém konkrétním sídle, pokud ale zde zpracovávám materiál v rámci českých zemí, v omezeném časovém období, pouze ve vybraných sídlech a na určitém typu pramenů, pak je daleko přijatelnější zvolit dělení odpovídající spíše pracím Zikmunda Wintra,⁴ který své práce dělí spíše dle zkoumané problematiky. Rovněž jeho poměrně přehledný způsob dělení práce mi byl inspirací.

První částí je historický úvod *Jagellonský věk*, tato část pojednává o době, které se na následujících stranách věnuji, jsou zde rozepsány důležité momenty tohoto nadmíru zajímavého věku. Tato část je, jak jsem psal již výše, historickým úvodem, a má za cíl přiblížit kontext doby, ve které se konstituovaly specifické projevy cechovního zřízení. Druhá část pojednává o

¹ THIKÖTTER, Elisabet: *Die Zünfte Bremens im Mittelalter*. Bremen 1929.

² ČERMÁK, Miloslav: *Olomoucká řemesla a obchod v minulosti*. Olomouc 2002.

³ SMRŽ, Jiří: *Cechy v pražských městech: od prvních zpráv ve 13. století až do jejich zrušení v roce 1860*. Praha 2019.

⁴ WINTER, Zikmund: *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha 1906; Týž: *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v 15. a 16. věku. Díl 1*. Praha 1890; Týž: *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v 15. a 16. věku. Díl 2*. Praha 1892.

strukturu samotných cechů, jejich zřizování a způsobu udílení privilegií, věnuje se i genderovým, sociálním a politickým aspektům ve fungování těchto organizací a jejich vztahu k městské společnosti a postavě panovníka.

První polovina je rozdělena do čtyř kapitol, každá kapitola se věnuje jednotlivým panovníkům, které lze zařadit do období jagellonského věku. V části *Předehra doby poděbradské* je popsán způsob vlády Jiřího z Poděbrad, zvláště pak důvody, které vedly k rozdělení země ve sporu s Matyášem Korvínem. Je zde i akcentován Jiřího vztah k cechům, který se podařilo zachytit. Druhá kapitola, *Matyáš Korvín*, se věnuje druhému z panovníků, Matyášovi, který ovládl vedlejší země českého státu, zde se věnuje jeho vztahu k Vladislavovi II. a k jeho způsobu vlády v zemích, které držel.

Třetí kapitola *Vladislav II. Jagellonský* se věnuje prvnímu Jagellonci na českém trůnu. Je zde popsán způsob nástupu a těžkosti prvních let vlády, jakož i cesta k míru s Matyášem. Tato kapitola popisuje největší milníky jeho vlády, jakým pak byl i odchod do Budína a přijetí Vladislavského zřízení zemského. Tato část je nejdůležitější pro pochopení vztahu krále a cechů. Poslední kapitolou této části je *Ludvík Jagellonský*, v této kapitole je pak uzavřena tato epocha.

Druhá polovina práce, *Cechy doby jagellonské*, se věnuje samotným cechům. Tato část je rozdělena do čtyř kapitol. První *Městská práva a cechovní artikule* pojednává o vztahu krále a měst, královských městech a jejich zájmech, cechovních právech, meziměstských a zemských ceších. Tato kapitola obecně pojednává o struktuře, vzniku a vztazích cechovního zřízení.

Druhá kapitola této části, *Cechy a městské bouře*, pojednává o politických vlivech a napětí v královských městech, jmenovitě pak v pražských městech a v Jihlavě. Třetí kapitola *Cechy a reprezentace* pojednává o specifických projevech cechů v rámci městské společnosti a souvisí s ambicemi městského stavu jako takového. Tato kapitola se přináší poznatky o

symbolech, pečetích, slavnostech a projevech zbožnosti v rámci cechovních organizací. Poslední kapitolou druhé části je pak *Genderová problematika cechovního zřízení jagellonského věku*, zde se věnují genderovému rozvrstvení společnosti s přihlédnutím ke vztahu k práci a členství v cechovních organizacích.

2. Metodologie a rozbor pramenů

Historik zabývající se dějinami středověku stojí před řadou problémů, jedním z nich je vzdálenost tehdejších lidí, a to nejen vzdálenost časová, ale i kulturní a mentální, zkrátka středověký člověk je člověk jiný, neboť lidské bytí je proměnlivé a má možnosti se manifestovat různými způsoby. Středověk, konkrétně pak ten pozdní, je nám cizí, a to ať se jedná o boje náboženské, strukturu společnosti, každodenními zvyky tehdejších lidí, a jejich chápání času a v neposlední řadě též jazykem. V našem kulturním okruhu pak spíše jazyky, vedle přežívající a postupně odcházející latiny se u nás vyskytuje jazyk český vedle toho německého. Možnost interpretace textů z předmoderní doby je ztěžována i neexistencí spisovné a ustálené formy těchto jazyků, proto se i tak velmi podobné dokumenty jako právní listiny zřizující cechy často liší po jazykové stránce. Porozumění těmto textům je opřeno o předpoklad možnosti překladu a zároveň o skvělý *Glosář starší němčiny k českým pramenům* od Libuše Spáčilové, Vladimíra Spáčila a Václava Boka.⁵ Rovněž drobný slovník k dějinám cechů pro pražské souměstí, který přiložil Jiří Smrž ke své práci *Cechy v pražských městech: od prvních zpráv ve 13. století až do jejich zrušení v roce 1860* je velmi přínosný.⁶

Práce se hodlá v první řadě opřít o důkladné studium pramenů a znalost odborné literatury, která doplňuje, či nahrazuje pramennou základnu tam, kde z nějakých, buď technických či jiných důvodů, nebyly prameny k dispozici.⁷ Jedná se spíše o práci heuristickou s prvky kvalitativní metody, ač na dalších stránkách vyjmenovávám množství privilegií, nedošlo k jejich zpracování dle metody kvantitativní, důvodů je několik, zaprvé musím předpokládat, že množství dochovaného materiálu je torzovité a neúplné, zadruhé nedošlo ke zpracování všech možných archivních fondů k danému tématu, neboť tato práce byla prováděna

⁵ SPÁČILOVÁ, Libuše-SPÁČIL, Vladimír-BOK, Václav: *Glosář starší němčiny k českým pramenům* = *Glossar des älteren Deutsch zu böhmischen Quellen*. Olomouc 2014.

⁶ SMRŽ, J.: *Cechy*.

⁷ Část pramenů je v dnešní době nedohledatelná, na vině je jak druhá světová válka, tak i různé krádeže a ztráty v archivech.

spíše formou sond do vybraných měst, užití této metody lze hodnotit jako nevhodné, neboť výsledný obraz by byl více než hrubě zkrácen. K probírané problematice jsem vybral nejdůležitější města Čech a Moravy. Výběr byl postaven na systému městského práva tak, aby byla zastoupeny všechny okruhy, výjimku tvoří Chebsko, které nebylo zpracováno, a to kvůli jeho zvláštnímu statusu v rámci soustátí.

Z českých měst byly provedeny sondy do pražských královských měst, tzn. Hradčany jsou ignorovány, severní Čechy reprezentují hned dvě města, a to Hradec Králové namísto Litoměřic (Hradec Králové je sice východočeskou metropolí, ale v systému městských práv měl po jistý čas odvolací stolicí právě ve zmiňovaných Litoměřicích), kvůli dochovanému privilegiu od Vladislava II., a poddanské město Česká Lípa, které se vyznačuje svou provázaností se Žitavou a tím pádem s Horní Lužicí. Toto specifikum bylo tedy rovněž představeno. A ač pod jurisdikci Prahy lze zařadit i České Budějovice a Plzeň, tato města byla zpracována nejen kvůli dochovanému materiálu, ale též kvůli jejich postavení během rozdělení země, kdy obě města přešla na Korvínovu stranu, kde setrvala až do Olomouckého míru.

Z moravských měst jsou zpracovávána čtyři nejdůležitější, Olomouc, Brno, Jihlava a Znojmo, přičemž největší důraz je kladen na Olomouc a Jihlavu. Další královské město je Uherské Hradiště, které bylo věrné králi Jiřímu a později Vladislavovi, do rukou Matyáše přešlo až po uzavření příměří. Vzhledem k tomu, že tato práce je stavěna mj. na vztahu panovníka a cechů, musela být tato města zařazena.

Dále je nutné představit prameny, které jsou relevantními pro studium cechů. V minulém století pro některá města došlo ke zpracování stručných, nebo téměř všeobsahujících prací, které shrnují nejdůležitější prameny pro studium cechů v dané lokalitě. Tyto práce většinou neřeší konkrétní problematiku, ale jsou většinou čistě heuristické.⁸ Mezi

⁸ Viz ČERMÁK, M.: *Olomoucká řemesla*; SMRŽ, J.: *Cechy*.

takové práce lze zařadit i archivní pomůcky k dějinám cechů, mezi ty nejlépe zpracované pak rozhodně patří pomůcky k dějinám jihlavských cechů od Františka Hoffmana.⁹

Tímto se dostáváme k archivnímu materiálu, studium řemeslnických organizací bude postaveno primárně na fondech věnovaných dějinám jednotlivých cechů. Vybrané fondy obsahují různý materiál, většinou se jedná o cechovní artikule, artikule tovaryšů, knihy mistrů či cechovní účty, nebo výuční listy, většinou pak z období raného novověku. Obsah těchto fondů nám o fungování cechů ve středověku řekne velmi málo, důvodem je i špatné dochování důležitých pramenů. Cechovní organizace byly v průběhu 19. století nahrazeny živnostenským řádem a jako takové zanikly, písemnosti, které tyto organizace uchovávaly se tak ne vždy dostaly do archivů a ani to nemuselo být zárukou dochování, příkladem mohou být materiály k dějinám pražských cechů, které byly zničeny za druhé světové války.¹⁰ Dochování originálů brání i středověké požáry měst, století válek a rozkrádání majetku archivů v dobách klidnějších.

Jak bylo nastíněno výše, archivní fondy cechů nám k dějinám středověku řeknou jen velmi málo, naštěstí se lze obrátit na celou řadu městských písemností. V první řadě se jedná o různé typy městských knih, zejména pak knihy pamětní či soupisy nově přijatých měšťanů a jejich ručitelů.¹¹ Právě v těchto knihách byly zaznamenávány nejstarší artikule cechů vydávaných městskou radou.

Soupisy měšťanů nám prozradí, kdo do města přicházel a kdo zde již byl. Tyto prameny nám pak odhalí, zdali ve městě se vyskytovalo dané řemeslo, či zde existoval cech, máme-li dochované artikule, lze i nastínit fungování cechu či přibližné množství osob zainteresovaných v daném odvětví. Dále lze studovat berní knihy, ze kterých lze získat jména, zaměstnání,

⁹ HOFFMANN, František: *Cechy Jihlava*. Jihlava 1970.

¹⁰ SMRŽ, J.: *Cechy*. s. 35.

¹¹ *Pamětní kniha města České Lípy 1461-1722* (edd. EBELOVÁ, Ivana a kol.). Ústí nad Labem 2005.

pohlaví a postavení plátců.¹² Touto cestou však práci nepovedu, k tématu vztahu panovníka a cechů, popřípadě vztahů městské reprezentace k cechům, nejsou tyto prameny vypovídající.

Prameny soudní povahy nám ukazují problematické otázky městského práva, spory mezi řemesly i jednotlivci opět poskytují cenné informace o fungování tehdejší společnosti. Z dalších pramenů je třeba zmínit knihy testamentů a testamenty, které obsahují informace o majetkových poměrech zesnulých, odkazy k jednotlivým oltářům pak odkrývají střípky z náboženského života, zvláště pak poskytují informace o místech, kde se členové cechů scházeli k modlitbě, ke komu se obraceli a koho výkonem své poslední vůle pověřili, což ukazuje i tehdejší společenské vazby.¹³

Při zkoumání panovnické moci a měst, či cechovní reprezentace, jsou nejdůležitějším pramenem panovnická privilegia, u kterých je nejdůležitější, kdy byla udělena, čímž ukazují na souvislost s dobovými událostmi. Důležité je sledovat i to, kde byla privilegia udělena, tedy zda panovník během té doby pobýval poblíž, na čí žádost se tak stalo, což prozradí záměry autorů. V případě zkoumání zemských a meziměstských cechů je závažným pramenem i symbol daného řemesla, pokud se vyskytuje na korouhvích či pečetidlech ve městech, kde nejsou dochovány cechovní články, pak lze usuzovat na existenci takového cechu v daném sídle, neboť spolu s pořádkem byl často přijat i znak.

Z písemného materiálu jsou použity panovnická privilegia, městské knihy, cechovní artikule a knihy. Tato pramenná základna je nicméně problematická, neboť stupeň jejího

¹² ANTONÍN MALANÍKOVÁ, Michaela: *Female engagement in medieval urban economy: late-medieval Moravia in a comparative perspective*. In: JARITZ, Gerhard-SZENDE, Katalin: *Medieval East Central Europe in a Comparative Perspective*. London 2016, s. 185-195.

¹³ Např.: *Nálezy brněnského městského práva. Svazek I. (-1389)* (ed. FLODR, Miroslav). Brno 2007; *Nejstarší uherskohradištská městská kniha. Liber negotiorum civitatis Hradisch*. (ed. ČOUPKOVÁ, Magdalena). Uherské Hradiště 2001.

dochování se v jednotlivých městech liší. Písemné zdroje mají pro tuto práci největší vypovídající hodnotu, na základě jejich obsahu lze totiž stanovovat hypotézy a závěry.

Z pramenů hmotné povahy byly vybrány cechovní symboly, v podobě otisků pečeti, pečetních typářů a cechovních znamení. Tyto předměty pak rozkrývají symboliku cechovního zřízení, požadavky na reprezentaci a významnost cechu v daném městě.

Všechny výše jmenované prameny pak dávají dohromady ucelenější obrázek o fungování cechů doby jagellonské. Na jejich základě lze popsat způsob života cechovního společenství a vztahů mezi jednotlivými částmi společnosti, mimo jiné mezi cechem a králem. Rovněž umožňují poodhalit významnost daných řemesel ve vybraných sídlech.

3. Rozbor literatury

Práce se věnuje období pozdního středověku, které je u nás známé pod pojmem Jagellonský věk, který získal název po nepříliš početně zastoupené dynastii, která však panovala poměrně dlouho a za jejíž vlády došlo k důležitým změnám náboženským, politickým a sociálním. Prvním, kdo se zajímal o dějiny tohoto období byl pochopitelně František Palacký, který ve svém díle *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*¹⁴ poměrně detailně zpracoval tehdejší události, byť s notným důrazem na otázku národní a kladl obzvláště velký důraz na dějiny politické. Na Palackého navázal Václav Vladivoj Tomek se svým *Dějepisem města Prahy*, který podrobně rozpracoval mimo jiné samotné dění v Praze, kde přinesl obraz nejen událostí, ale i sociálního složení města, věnoval se náboženským otázkám a představil tak poměrně věrohodný obraz tehdejší společnosti.¹⁵

Marxistická historiografie nevěnovala jagellonskému věku přílišnou pozornost, neboť toto období bylo chápáno jako období úpadku silného státu a porážkou husitského hnutí, na tuto tradici navázal Josef Macek, který se věnoval tomuto období již ve své diplomové práci, kdy se zabýval listinami Vladislava II., jeho větší a významnější dílo je pak čtyřdílný *Jagellonský věk v českých zemích*, který rozpracovává všechny aspekty tehdejší doby, přes sociální rozvrstvení společnosti, vztahů panovnické moci aj., toto dílo je zásadním příspěvkem ke studiu tohoto období, byť nese stále stigma nejen marxistické, ale též nacionální, převzaté od Palackého, kdy je panovník chápán jako slabý, kvůli proměně země ve stavovský stát.¹⁶

Z novější literatury pak musíme zmínit šestý díl *Velkých dějin Zemí koruny české*, kde toto období zpracovával Petr Čornej, který však nedokázal překonat nedostatky svých

¹⁴ PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl 4. a Díl 5.* Praha 1938.

¹⁵ TOMEK, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy. Díl VII.* Praha 1886; Týž: *Dějepis města Prahy. Díl VIII.* Praha 1891. Týž: *Dějepis města Prahy. Díl X.* Praha 1894.

¹⁶ MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích.: 1471-1526. Díl 1-2, Hospodářská základna a královská moc; Šlechta. Vyd. 2.* Praha 2001; Týž: *Jagellonský věk v českých zemích.: 1471-1526. Díl 3-4, Města; Venkovský lid, národnostní otázka. Vyd. 2.* Praha 2002.

předchůdců a jen mírně doplnil starší poznání či opravil zjevné chyby, jeho práce je však přehledná a obsahuje fakticky správné informace a lze ji tedy též považovat za relevantní literaturu.¹⁷ K dějinám vlády Matyáše je pak nejvhodnější prací dílo Antonína Kalouse *Matyáš Korvín*, tato kniha zpracovává jako prakticky jediná celé panování Matyáše v českých zemích, pracuje s prameny moderním způsobem a přináší poznatky, jež lze jistě využít při studiu jagellonského období.¹⁸ Pojednání o Dolní Lužici jsou poměrně skoupá, proto zde musím zmínit poměrně nové a pro obor přínosné dílo Ludřka Březiny, který zpracoval dějiny tohoto fojstství v období pozdního středověku a raného novověku.¹⁹

Žádná z těchto prací si ale nevšímá vztahu panovníka a měšťanů, resp. cechmistrů, vzhledem k tomu, že množství královských privilegií pro cechy nebylo zanedbatelné a lze pravděpodobně hovořit o jistém propojení cechmistrů s městskou politikou, tak se toto jeví jako nikoliv zásadní, ale přeci poměrně značné opominutí.

Co se dotýká dějin cechovních organizací, tak jedním z prvních a nejpropracovanějších děl byla kniha od Zikmunda Wintra *Dějiny řemesel a obchodu*, navazující práce o městské společnosti a odborné články, které se věnovaly širokému spektru témat od tzv. „ženské otázky“ čili genderové problematice, pře sociální, náboženské a národnostní poměry v cechovních organizacích.²⁰ Je třeba podotknout, že styl jeho práce byl v této době zcela běžný, jakožto i zájem o danou cechovní problematiku, viz např. Elisabeth Thikötter, která podobným způsobem zpracovala cechy v Brémách.²¹

Doba 20. století přinesla i změnu v chápání dějin práce, nyní šlo již o studium hospodářských dějin spíše nežli o studium právních a náboženských rolí cechů. Mezi

¹⁷ ČORNEJ, Petr-BARTLOVÁ, Milena: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek 6., 1437-1526*. Praha 2007.

¹⁸ KALOUS, Antonín: *Matyáš Korvín (1443-1490): uherský a český král*. České Budějovice 2009.

¹⁹ BŘEZINA, Luděk: *Mezi králem a stavy: dolnolužické zemské fojství na prahu novověku (1490-1620)*. Praha 2016.

²⁰ WINTER, Z.: *Z městských živností*. Praha 1925.

²¹ THIKÖTTER, E.: *Die Zünfte*.

nejznámější zástupce pak lze jmenovat Bedřicha Mendla a Josefa Janáčka, jejichž díla, ač v případě Janáčka byla ovlivněna marxistickým pojetím dějin, mají přínos i dnes. Ze západních prací bych jmenoval ještě článek *Medieval economic competition*, od historika hospodářských dějin Erica E. Hirshlera.²²

Mezi novější práce, které se věnovaly dějinám cechů, pak musíme zmínit Miloslava Čermáka, který zpracoval olomoucké cech a Jiřího Smrže, který obdobným způsobem zpracoval dějiny cechů v pražských městech, přínosem obou prací je vyčerpávající seznam pramenů a bohatý obrazový materiál, který usnadňuje zvláště studium pečetí a pečetních typářů. Genderovým aspektům se pak věnují práce Michaely Antonín Malaníkové²³, Shennan Hutton²⁴, Jeremyho Goldberga²⁵ a Sheilagh Ogilvie²⁶, všechny tyto moderní práce mají často společný jmenovatel, zpochybňují teze o nezapořádání žen do pracovního procesu a odmítají pracovat s jedním konceptem maskulinity a feminity. Představují genderovou problematiku ve veškeré své složitosti, často za použití pramenů ekonomického charakteru, problematice mohou být však práce založené na statistických datech, jejichž relevance pro starší období může být sporná, naopak příklon spíše k mikrohistorii ukazuje danou problematiku zdaleka nejlépe. Díla, která se věnují dějinám cechů jsou však psána s ohledem na určité teritorium, chybí tak například srovnání mezi Moravou a Čechami, o dalších zemích ani nemluvě. Dosavadní

²² HIRSLER, Eric E.: *Medieval economic competition*. The Journal of Economic History, roč. 14, 1954, č. 1, s. 52-58.

²³ ANTONÍN MALANÍKOVÁ, M.: *Maskulinita jako koncept medievistického bádání*. In: ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila-KOHOUTOVÁ, Jitka-PAVLÍČKOVÁ, Radmila-HUTEČKA, Jiří: *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*. Praha 2012; Táz: *Female engagement*.

²⁴ HUTTON, Shennan: *Competing conceptualizations of women's economic activities in fourteenth-century Ghent*. Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, roč. 59, 2005, č. 1, s. 43-69.

²⁵ GOLDBERG, Jeremy P. J.: *Homework. The bourgeois wife in later medieval England*. In: BAILEY, Merridee L.-COLWELL, Tania M.-HOTCHIN, Julie: *Women and work in premodern Europe. Experiences, relationships and cultural representation, c. 1100-1800*. London 2018, s. 124-143.

²⁶ OGILVIE, Sheilagh: *How Does Social Capital Affect Women? Women and Labour Markets in Early Modern Germany*. The American Historical Review, roč. 109, 2004, č. 2, s. 325-359.

literatura se také nevěnovala podrobněji vztahu panovníka k cechům, a často opomíjela zásadní předpisy, jež omezovaly přístup žen k práci.

Pro zkoumání městské společnosti pozdního středověku je pak nejlépe použít práci Františka Hoffmana, který se podrobně věnoval všem aspektům městského života, právnímu statusu měst a jejich sociálnímu složení.²⁷ Na jeho práci pro období novověku navazuje Jaroslav Miller, který zpracoval obraz středoevropského města za pomoci převážně městských pramenů a zejména pak městských kronik, jako preskriptivních předpisů pro měšťany.²⁸ Ke studiu městských společností patří i studium městských bouří, důkladnou analýzu pražského povstání pak přinesl František Šmahel, který si jako první všiml neobvyklého zapojení cechmistrů do celého procesu.²⁹ Transferu idejí mezi městskými společenstvími se pak věnuje Martin Čapský, který přináší studii, ve které demonstruje rozdílný kulturní vývoj Vratislavy a Prahy.³⁰

Literatura k jednotlivým předmětům zájmu je tedy poměrně bohatá, existují studie věnující se ekonomické historii, genderové a sociální. Rovněž dějiny zkoumaných období byly řádně popsány. Co však chybí je popis jagellonské doby s ohledem na tyto problematiky. Vztahy mezi panovníkem a cechy jsou pak téměř zcela ignorovány a jsou zmiňovány jen na okraj studií o cechovní problematice či o dějinných periodách. Další odborné práce by tak měly být syntetické a měly by zohlednit všechny zkoumatelné problematiky k jednotlivým obdobím.

²⁷ HOFFMAN, F.: *České město ve středověku*. Praha 1992.

²⁸ MILLER, Jaroslav: *Uzavřená společnost a její nepřítel: město středovýchodní Evropy (1500-1700)*. Praha 2006.

²⁹ ŠMAHEL, František: *Pražské povstání roku 1483*. Pražský sborník historický, roč. 19, 1986, č. 19, s. 35-102.

³⁰ ČAPSKÝ, Martin: *Urban history between cultural transfer and historical comparison: on the formation of late medieval urban identities in Prague and Wrocław from the perspective of Histoire Croisée*. In: ČAPSKÁ, Veronika a kol.: *Processes of cultural exchange in Central Europe, 1200-1800*. Praha 2014.

4. Jagellonský věk

4.1. Předehra doby poděbradské

4.1.1. Rozdělení země za Jiřího z Poděbrad

Termín „*předehra doby poděbradské*“ není v žádném případě pokusem o znevážení této epochy českých dějin, toto slovní spojení bylo vybráno, aby pouze ukázalo, že se působení Jiřího z Poděbrad, byť možná nezaslouženě, nebudu věnovat do hloubky, ale spíše si vyberu jednotlivosti v podobě událostí, jež mohli mít vliv na následné počínání jagellonských králů na českém trůnu.³¹

Jiří z Poděbrad se výrazným činitelem stal ještě za vlády Ladislava Pohrobka, a to jako zemský správce, jeho nástup přinesl jisté uklidnění situace v zemi, což bylo spojeno i s rozmáhajícím se obchodem a vývojem řemesel.³² Palacký dále velmi pozitivně hodnotí i samotné panování Ladislava Pohrobka.³³ Toto hodnocení je sice notně zabarvené, ale vystihuje důležitý fakt, nebývalý rozvoj řemesel a cechů druhé půli 15. století. Nutno podotknout, že tento rozvoj může být nutně zkreslen nedostatkem většího množství staršího materiálu.³⁴ Není také zcela zřejmé, o jaký druh pramenů Palacký opírá své domněnky o rozvoji řemesel. Podíváme-li se na období vlády Pohrobka (1440-1457), zjistíme, že zřejmě nedošlo k tak razantnímu nárůstu řemesel, ale spíše docházelo ke sporům mezi jednotlivými řemesly.³⁵

³¹ Přesto předem odmítám nařčení, že bych použil tzv. „*cherry picking*“. Žádná z důležitých událostí, která mohla mít vliv na jednání nebyla opominuta, a naopak historický úvod je pojat velmi velkoryse.

³² PALACKÝ, F.: *Dějiny*, sv. IV, s. 134.

³³ Tamtéž, s. 180.

³⁴ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 33-37.

³⁵ SOKA Jihlava, fond Archiv města Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, inv. č. 3, fol. 185 (1442, městská rada zapisuje artikule cechu postřihačů); SOKA Olomouc, fond Cech obchodníků Olomouc, inv. č. 1 (1440, spory s kramáři), inv. č. 2 (1455, Pohrobek uděluje kupcům privilegium pro obchod v Rakousích); AČ XIV., s.438–473 (i v Praze jde z větší části o spory mezi jednotlivými řemesly, ač se začínají objevovat zápisy cechovních artikulů).

Do života Jiřího velmi zasáhla smrt Ladislava,³⁶ přes všechny nesnáze s čekateli na český trůn se nakonec Jiří sám stává zvoleným králem, který se nakonec prosadí v celé zemi, včetně zprvu odbojné Jihlavy.³⁷ Volba Jiřího i Matyáše byla značnou revolucí, došlo zde ke změně vnímání vztahu politiky a moci.³⁸ V Čechách se jeho nástup jevil býti snadným, ne toliko již ve vedlejších zemích, problémy nastaly v Lužici, Slezsku i na Moravě. Na stole byla možnost propojit Moravu s habsburskou doménou.³⁹

Jiříkův nástup na český trůn umožnil i nástup Matyáše v Uhrách.⁴⁰ Již od počátku bylo jasné, že do voleb bude nejvíce zasahovat zemská obec, která si jej za krále nakonec zvolila na staroměstské radnici 27. února 1458.⁴¹ Samotná volba nebyla bez problémů, např. moravská města se stavěla proti Jiřímu.⁴² Poděbrad se stal králem díky tomu, že využil slabosti svých protivníků, vytušil jejich zájmy a tomu uzpůsobil svou politiku, která byla založena i na úplatcích. Část volitelů se zasedání ani neúčastnila v domnění, že shromáždění bez nich nebude rozhodovat. Samotný akt pak doprovázeli Jiříkovi ozbrojenci, kteří dohlíželi na pořádek ve městě.⁴³ Budoucí král se nebál použít ani vydírání některých členů panstva.⁴⁴ Tato volby byla příznivě přijata hlavně utrakvisty, zvláště pak těmi v okruhu Jana Rokycany.⁴⁵ Jiří měl největší podporu mezi nižší šlechtou a městy, naopak zástupci vyšší katolické šlechty jej přijali jen neradi.⁴⁶

Vztah Matyáše a Jiřího byl velmi proměnlivý, zpočátku však byli spojenci, Jiří zajistil Matyášův návrat do Uher a jejich přátelství bylo pojištěno domluveným sňatkem Matyáše

³⁶ PALACKÝ, F.: *Dějiny*, sv. IV., s. 216-217.

³⁷ Tamtéž, s. 289-307.

³⁸ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 159.

³⁹ Tamtéž, s. 160.

⁴⁰ Tamtéž, s. 154.

⁴¹ Tamtéž, s. 155.

⁴² URBÁNEK, Rudolf: *České dějiny*, sv. III. Praha 1930, s. 228.

⁴³ Tamtéž, s. 266.

⁴⁴ Tamtéž, s. 276.

⁴⁵ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 157.

⁴⁶ Tamtéž, s. 156.

s Jiřího dcerou Kateřinou. Jejich spojenectví uzavírali tzv. Strážnické dohody.⁴⁷ Na počátku šedesátých let docházelo k opětovnému sblížení Korvína s Jiřím, došlo k naplnění smluv a spojenectví dvou velmi podobných mužů bylo stvrzeno příbuzenstvím.⁴⁸

Největší potíže měl Jiří ve Slezsku, kde se na odpor stavěla některá knížata, a zvláště místní metropole Vratislav, která se profilovala jako konkurent Prahy.⁴⁹ Do vnitřních záležitostí soustátí ještě notně zasahovali i saští vévodové.⁵⁰ V této situaci pak stála moravská města před volbou, zda Poděbrada uznat králem, katolická královská města se zdráhala, byť se moravská šlechta začala opatrně na Jiřího stranu přiklánět.⁵¹ Na cestě za všeobecným uznáním pak král Jiří pobýval v Chebu, kde v dubnu 1459 probíhala různá jednání.⁵² Někdy během těchto jednání pak potvrdil privilegia plzeňským řezníkům.⁵³ Chebská jednání dopadla úspěšně,⁵⁴ a řeznické privilegium je zajímavým doplňkem k celkovému obrazu vztahu města a královské moci. Těžko říct, jaký k tomu byl důvod, ale zřejmě podpora výrazného cechu v katolickém městě, na jehož loajalitu se nemohl zcela a bez výhrad spolehnout, se před důležitým jednáním hodila. Rozhodně nelze vliv plzeňských cechů na jednání v Chebu opominout.

Za zmínku stojí i ambice krále Jiřího stát se králem římským, toto sblížení s říšskými postoji ale v Čechách nepadalo na úrodnou půdu, husitský král si tak vysloužil kritiku od vlastních souvěrců, zvláště pak od Rokycany. Jiří tak byl dokonce donucen potvrzovat platnost kompaktát.⁵⁵ Není proto divu, že později se král Jiří musel ukázat domácím utrakvistům jakožto pravověrný král, a to se projevilo i na nařízení, které se dotýkalo pražských ševců. Domnívám

⁴⁷ KALOUS, A.: *Matyáš Korvín.*, s. 52-53.

⁴⁸ Tamtéž, s. 62-65.

⁴⁹ URBÁNEK, R.: *České dějiny, sv. III.*, s. 311.

⁵⁰ Tamtéž, s. 325-326.

⁵¹ Tamtéž, s. 335-338.

⁵² PALACKÝ, F.: *Dějiny, sv. IV.*, s. 323.

⁵³ AMP, fond Cech řezníků Plzeň, I. Listiny, sig. I 426.

⁵⁴ PALACKÝ, F.: *Dějiny, sv. IV.*, s. 323-329.

⁵⁵ Tamtéž, s. 373-375.

se, že toto nařízení mohlo být vydáno pod tlakem ze strany radikálnějšího křídla kolem Rokycany.⁵⁶

Propuknutí tzv. *druhé husitské války* bylo způsobeno mimo jiného opět náboženskými poměry v zemi. Jiřímu se nedařilo udržet české soustátí právě kvůli rozdílným konfesím, v popředí odboje vedle šlechty stála katolická města, do jejichž čela se postavila slezská Vratislav.⁵⁷ Na katolickou stranu se rovněž postavila moravská královská města a místní šlechta.⁵⁸ Následně co Řím roku 1467 selhal ve své snaze o zapojení říšských knížat do bojů proti králi Jiřímu, a po té, co se polský král rozhodl vytrvat v neutralitě, nezbyl kurii již nikdo jiný než uherský král Matyáš.⁵⁹ Katolická strana tak byla donucena k přijetí řady příměří v letech 1467-1468.⁶⁰

V šedesátých letech pak dochází ke zhoršení vztahů mezi uherským králem Matyášem a Jiřím z Poděbrad. Zatímco Jiřího syn Viktorin bojuje v Rakousích proti císaři Fridrichovi, tak Korvín vydává 8. dubna 1468 list, ve kterém bere pod svou ochranu české katolíky. Toto prohlášení bylo předem konzultováno s papežským stolcem. Následné vyhlášení války pak bylo jistě pro českého krále překvapením.⁶¹ Korvínovo zapojení mohlo být o to více překvapující, že v roce 1467 byly vzájemné vztahy ještě více než jen korektní, Viktorin nabízel uherskému králi vojenskou pomoc a mluvilo se o vzájemném setkání králů.⁶² Matyáš zasáhl v Čechách právě na žádost císaře Fridricha.⁶³ Jiří se zprvu boje, které se přesunuly na Moravu, snažil

⁵⁶ AČ XIV., s.447.

⁵⁷ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 241-244.

⁵⁸ Tamtéž, s. 245.

⁵⁹ Tamtéž, s. 249-250.

⁶⁰ Tamtéž, s. 250.

⁶¹ TOMEK, V. V.: *Dějepis*, sv. VII., s. 200-204.

⁶² KALOUS, A.: *Matyáš Korvín*, s. 125.

⁶³ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 250.

uklidnit diplomatickou cestou, tato jednání ale nikam nevedla.⁶⁴ Boje se pak vedly i v jiných částech země, za zmínku stojí angažmá Žitavy v odboji vůči českému králi.⁶⁵

Obojí Lužice vůbec měla pohnutou historii, za vlády Ladislava Pohrobka o tuto zemi soupeřili saští vévodové s braniborskými markrabaty, kterým nakonec připadla do zástavy. Po nástupu Jiřího na český trůn došlo k pokusu o navrácení této vedlejší země zpět do českého soustátí. Jiří byl na počátku šedesátých let úspěšný, hlavně díky podpoře hornolužických stavů, přesto ale Lužice zaznamenala územní ztráty ve prospěch Wettinů.⁶⁶ Právě u saských vévodů máme doloženo cechovní privilegium pro hornolužická města, toto privilegium bylo uděleno po vzoru cechu v Drážďanech.⁶⁷ Díky tomu, že Žitava byla odvolacím místem pro Českou Lípu,⁶⁸ která se však nachází v samotných Čechách, a nikoliv v Lužici, tak máme dochován opis tohoto privilegia pro českolipský cech.⁶⁹

Náboženská válka nutně uvrhla zemi do další nestability až anarchie.⁷⁰ Následné boje vedly k patové situaci a k přijetí příměří na základě vilémovské dohody. Toto příměří nemile překvapilo zástupce katolické církve.⁷¹ Zároveň však probíhala jednání Matyáše s katolickými stavy, výsledkem byla *olomoucká volba*, kdy byl zcela proti zvyklostem přijat 3. května 1469 druhý český král Matyáš.⁷²

Olomoucká volba naopak pro Korvína znamenala zvrát, již nevystupoval jen jako ochránce katolíků, ale do popředí se dostavily mocenské zájmy, ovládnutí Slezska a Moravy bylo relativně snadné, na jeho stranu se prakticky okamžitě přesunula čtveřice nejsilnějších moravských královských měst. Těmto městům uděloval jím zabavené majetky, a to nikoliv

⁶⁴ TOMEK, V. V.: *Dějepis*, sv. VII, s. 206-208.

⁶⁵ Tamtéž, s. 214.

⁶⁶ BŘEZINA, L.: *Mezi králem a stavy*, s. 36-38.

⁶⁷ SOKA Česká Lípa, fond Cech tkalců Česká Lípa, inv. č. 1, kart. 23.

⁶⁸ CIM IV/1, s. 172.

⁶⁹ SOKA Česká Lípa, fond Cech tkalců Česká Lípa, inv. č. 1, kart. 23.

⁷⁰ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 254-255.

⁷¹ Tamtéž, s. 258-259.

⁷² Tamtéž, s. 260-261.

ještě z titulu českého krále. Následnému přijetí Matyáše za českého krále významně pomohl papež, který váhajícím katolíkům pohrozil interdiktem, což definitivně přiklonilo česká katolická města na uherskou stranu.⁷³

Tímto krokem došlo k definitivnímu rozštěpení země, Matyáš ovládl podstatnou část Moravy a katolické části Čech, Lužice a Slezsko. Toto dvojvládí ještě více oslabilo Poděbradovu pozici, stalo se nemyslitelným, aby se jeho královské angažmá stalo dědičným, smlouvy s polským králem o nástupnictví prince Vladislava se tak stalo jediným logickým vyústěním.⁷⁴

Jiřího z Poděbrad bezpochyby nejvíce ovlivňovali tři muži, Ladislav Pohrobek, Matyáš Korvín a kališnický kazatel Rokycana. Životy Jiřího a Rokycany byl vůbec pozoruhodně provázán. Jan Rokycana, volený arcibiskup pražský, zemřel dne 22. února 1471, dle kronikáře pak „*Téhož léta umřel král Jiří tu noc na sobotu 23. března.*“⁷⁵ Jak píše letopisec „*Léta božieho MCCCCLXXI. umřel poctivý muž mistr Jan z Rokycan, volený arcibiskup, milovník kalicha...Téhož léta v sobotu před Zvěstováním Matce boží Syna božieho umřel nejjasnější knieže, pán a král Jiří Čech a pochován na Hradě v Kosteletě pražském, podle samých králův k straně polední...A střeva jeho súdkem v Tejně u Matky Boží podlé hrobu mistra Rokycany.*“⁷⁶ Takže jejich propojení bylo zachováno i posmrtně. Následně se v Čechách rozhořely nástupnické spory, doprovázené příjezdem míšeňského knížete Albrechta, který přijel na pomoc proti králi Matyášovi, následné rozbroje u Kutné Hory mezi jeho vojskem a Čechy ale o harmonickém vztahu nesvědčí, Albrecht byl nakonec nucen opustit zemi a na trůn nastupuje král Vladislav jakožto král volený.⁷⁷

⁷³ KALOUS, A.: *Matyáš Korvín*, s. 127-135.

⁷⁴ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 261-265.

⁷⁵ *Staré letopisy české z rukopisu křížovnického* (edd. KAŇÁK, Miloslav-ŠIMEK, František). Praha 1959, s. 281.

⁷⁶ FRB, SN III., s. 237.

⁷⁷ Tamtéž, s. 282.

4.1.2. Cechy doby poděbradské

Cechovní systémy vlády Jiřího z Poděbrad jsou dědicem staršího období. V podstatě se udržuje zaběhnutý způsob udělování a potvrzování statut, stále na tomto poli dominují městské rady, jako tomu bylo i dříve.⁷⁸ Ne že by dříve panovník nezasahoval do dění ve městech, resp. do chodu cechů, ale jednalo se spíše o výjimečné události, výsadní postavení pak zastávali čeští řezníci.⁷⁹ Ve třicátých a čtyřicátých letech pak lze v pražských městech hovořit o výrazném rozvoji cechů.⁸⁰ Jiří z Poděbrad potvrzoval privilegia cechu řeznického v Žatci (1460), před ním ale podobné privilegium udělil v Praze Zikmund Lucemburský.⁸¹ Co se dotýká Lucemburků tak v jejich případě lze mluvit o řídkém udělování, Jan Lucemburský udělil privilegia v Českých Budějovicích a v Plzni.⁸² K plzeňským cechům se ještě vrátím, situace zde totiž není tak jednoznačná. Ale i další králové pokračovali v této linii.⁸³ Za zmínku stojí i privilegium Václava IV. pro českobudějovický cech soukeníků (1406), kterým mu potvrzuje články.⁸⁴

Samotná pramenná základna poděbradské doby je ale příliš chabá na to, aby šlo doložit nějakou cílenou královskou politiku tohoto období vůči cechům, osobně ji ani nepředpokládám, Jiří byl v pozici poměrně silného krále s rozsáhlým majetkem a zázemím, města, která byla odbojná, pak byla odbojná z náboženských důvodů spíše než z politických. Přesto stojí za bližší pohled město Plzeň, kde došlo k ojedinělému potvrzení starších článků řeznického cechu. Plzeňští řezníci zastávali velmi pravděpodobně, jak bylo ostatně v českých městech zvykem, výsadní postavení. Získali tedy privilegia již ve 14. století. Nejstarší dochovaný pramen je potvrzení pro pražský cech staroměstský královským podkomořím (1339),⁸⁵ toto privilegium

⁷⁸ Srov. Pro Jihlavu CIB II/4, s. 360-363; Praha AČ XIV., s. 438-479.

⁷⁹ WINTER, Z.: *Dějiny obchodu*, s. 638.

⁸⁰ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 63-65.

⁸¹ WINTER, Z.: *Dějiny obchodu*, s. 638.

⁸² SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 60.

⁸³ Tamtéž, s. 60-63.

⁸⁴ SOKA České Budějovice, fond Cech soukeníků České Budějovice, invč. 4, sig. I/4.

⁸⁵ AMP, fond Cech řezníků Plzeň, I. Listiny, sig. I 423.

pak bylo stvrzeno téhož roku plzeňskou městskou radou a rychtářem,⁸⁶ o dva roky později artikule potvrzuje král Jan (1341).⁸⁷ Právě tuto výsadu pak Jiří roku 1459 na jednáních v Chebu ztvrdil.⁸⁸ Na tuto listinu navazuje i privilegium pro samotné město, udělení práv pro město bylo ale vydáno v Praze a až v prosinci.⁸⁹ Nebylo tedy součástí bezprostředního jednání v Chebu s městskými zástupci. Fakt, že Plzeň byla katolickým a z pohledu krále neloajálním městem, ukázal čas, souvislost v udělování privilegií s kupovanou loajalitou měšťanů je zde zřejmá. Zarážející je, že Jiří vydal v první řadě privilegium pro cech a s listinou pro město nijak nespěchal. Vliv řeznického cechu v Plzni musel být tedy enormní a mohl mít vliv na chebská jednání, lze tedy jistě mluvit o cechovních artikulích jako o politickém nástroji.

Rozvoj cechů v poděbradské době je poměrně malý, v České Lípě jsou v roce 1462 potvrzeny městem artikule hrnčírů, o rok později pak tkalců a lazebníků.⁹⁰ Z tohoto období se pak pro Olomouc dochovaly články řeznického cechu (1462).⁹¹ V Praze jsou spíše řešeny spory mezi jednotlivými řemesly, či mistry a tovaryši (soukeníci 1465 a 1466).⁹² V roce 1464 jsou přijaty artikule cechu mydlářského na Novém Městě a následujícího roku články cechu provaznického ve třech pražských městech.⁹³ Královská aktivita není pozorována žádná, a i v ostatních městech lze spíše hovořit o stagnaci organizací, která však může být způsobena nedochováním pramenů. Nelze tedy hovořit o nějakém velkém rozvoji za panování Jiřího.

Jiří z Poděbrad zasáhl ještě jednou, tentokrát v neprospěch pražských ševců, na Starém, Novém i Menším městě (2. září 1464). Zcela jasně z náboženských důvodů zakázal nosit a dělat špice u střevíců a škorní.⁹⁴ Léta 1462-1464 byla ve znamení zhoršujícího se vztahu s katolickou

⁸⁶ Tamtéž, sig. I 424.

⁸⁷ Tamtéž, sig. I 425.

⁸⁸ Tamtéž, sig. I 426.

⁸⁹ AMP, fond A. Listiny a listy týkající se města, 1. Privilegia, inv. č. 18, sig. I 158.

⁹⁰ *Pamětní kniha*, s. 99-103, 119.

⁹¹ SOKA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, zlomky registratur, inv. č. 2637.

⁹² AČ XIV., s. 477-479.

⁹³ Tamtéž, s. 476-479.

⁹⁴ Tamtéž, s. 477.

církví.⁹⁵ V roce 1464 si pak Rokycana dokonce ve svém kázání stěžuje na „protivníky hradské.“⁹⁶ V témže roce v létě vrcholily spory mezi odpadlíky od kalicha a Rokycanou, v kostele sv. Michala pod Pražským hradem dokonce došlo k velmi ostré výměně názorů. To vše se dělo za nepřítomnosti krále, který byl kvůli moru mimo Prahu, koncem roku se však vrátil.⁹⁷ Zajímavou událostí je pak právě akt poměrně rigidního náboženského myšlení, který byl českému utrakvismu vlastní, graduující náboženské spory a morová rána byly jistě vnímány z náboženské perspektivy. Jiří se tak odhodlal k takovému kroku, pravděpodobně i na popud Rokycany. Přestože se nejedená o cechovní privilegium v pravém slova smyslu a jde v kontextu pražských pramenů o docela ojedinělý počín, zůstává tento projev královské vůle zajímavou součástí dějin cechů 15. století.

⁹⁵ TOMEK, V. V.: *Dějepis*, sv. VII., s. 35-88.

⁹⁶ Tamtéž, s. 87.

⁹⁷ Tamtéž, s. 91-92.

4.2. Matyáš Korvín

4.2.1. Korvín a Vladislav

Odkazem Poděbradovy éry bylo zvláštní dvojvládní, které později spadlo na Vladislava II., životy Matyáše a polského prince se prolnuly, tito dva, naprosto rozdílní lidé, byli postaveni proti sobě souhrou událostí, a proto není divu, že byli již ve své době porovnáváni. Vladislav jakožto potomek královského rodu, na druhé straně Matyáš, s poněkud chudším rodokmenem, kde však uherský král strádal na prestiži, tam o to usilovněji a dravěji pracoval, aby se vyrovnal panovníkům s delší dynastickou tradicí.⁹⁸

Smrt Jiřího z Poděbrad znamenala pro Matyáše šanci na převzetí moci v celém království, saské angažmá ve věci trůnu nebylo z dlouhodobého hlediska problémem, spíše jen nepříjemností, jako problém se ale začala jevit nastupující dynastie Jagellonců. Matyáš se tak snažil přesvědčovat česká města, aby je dostal na svou stranu, prakticky okamžitě po úmrtí pražského krále přijíždí na Moravu, aby se pokusil zvrátit situaci ve svůj prospěch.⁹⁹

Korvín však měl ve středoevropském regionu značné množství nepřátel, saští vévodové a braniborská markrabata toužili po větším vlivu v Lužicích, císař měl obavu z dalších uherských vlivových akcí směrem k říši a v neposlední řadě zde byly aspirace jagellonského domu, které reprezentoval polský král Kazimír IV. Nikdo z těchto aktérů nehodlal připustit další rozšiřování Matyášovy moci v regionu.¹⁰⁰ Po Jiřím z Poděbrad navíc v Čechách zůstala silná vlivová skupina, reprezentována Jindřichem Münsterberským a královnou vdovou.¹⁰¹

Přes všechny pokusy byl nakonec na sněmu v Kutné Hoře (27. května 1471) zvolen Vladislav II. Jagellonský králem Zemí koruny české. Matyáš začal ztrácet, z toho důvodu se

⁹⁸ MACEK, J.: *Jagellonský věk, Díl 1-2*, s. 263-265.

⁹⁹ KALOUS, A.: *Matyáš Korvín*, s. 142.

¹⁰⁰ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny, sv. VI.*, s. 403-404.

¹⁰¹ Srov. ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny, sv. VI.*, s. 404-405; PALACKÝ, F.: *Dějiny národu, sv. V.*, s. 17-21.

hned následující den nechal potvrdit za krále českého, nikoliv v Kutné Hoře, jak zprvu doufal, ale v Jihlavě, která při něm stála prakticky od počátku.¹⁰²

Posledním zoufalým pokusem uherského krále byly návrhy na paralelní korunovaci obou králů, doufal v diplomatické řešení, které měl zprostředkovat olomoucký biskup, Jagellonci ale s žádným návrhem nesouhlasili, také z toho důvodu, že se již připravovali na hru, jejímž cílem bylo ovládnutí celého regionu, včetně Uher. Matyášovi tak nezbylo než doufat v zásah papeže, který byl rozhodně proti jakékoliv volbě podporované kališníky, či v zásah císaře.¹⁰³

Razantní vstup Jagellonců do českých záležitostí znamenal převrat v jinak patové situaci, spor mezi uherským a pražským králem se náhle přesunul do celého regionu. Polský princ měl oproti Jiříkovi zásadní výhodu, byl to katolík a syn katolického krále, pro Matyáše jakožto povýšence tak byl daleko větší hrozbou. Za Vladislavem II. stál jeho otec, Kazimír a jeho vojsko. Polský král rozehrál hru, jejímž cílem bylo ovládnutí středu Evropy. Kazimír se pokusil ohrožit Matyášovu pozici v samotných Uhrách, a to podporou spiknutí (1471) a kandidaturou dalšího svého syna, tentokrát Kazimíra, a to rovnou na uherský trůn. Matyáš sice situaci ustál, ale musel se stáhnout z Čech a v českých zemích opět zavládla patová situace, jež vyústila v příměří z Opavy (1473).¹⁰⁴

Matyáš tak dostal možnost, aby se opět projevil jako silný vůdce, nekompromisně a silou potlačil uherské magnáty, kteří se stavěli na polskou stranu, na rozdíl od Čech v Uhrách nedošlo k vzniku silné panské vrstvy, která by na sebe dokázala svrhnout podstatnou část moci ve státě, Matyáš dokázal uherské panstvo udržovat v poslušnosti také díky promyšlené taktice, kdy velikou část úřadů obsazoval cizinci či nižšími šlechtici.¹⁰⁵

¹⁰² KALOUS, A.: *Matyáš Korvín*, s. 142-143.

¹⁰³ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 408.

¹⁰⁴ KALOUS, A.: *Matyáš Korvín.*, s. 146-147.

¹⁰⁵ MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 1-2, s. 276.

Opavská příměří neměla dlouhého trvání, již v roce 1473 dochází mezi uherským a polským králem ke střetům.¹⁰⁶ Situace se následně nakrátko uklidnila jednáním ve Spišské staré vsi (1474), ani toto příměří nemělo dlouhého trvání, Jagellonci potvrdili dřívější spojení s císařem Fridrichem III., toto spojení bylo jasně namířeno proti Korvínovi. Další fáze války nepřinesla žádné větší změny, Polská strana ztroskotala na obléhání Vratislavy, při pokusu o podmanění Slezska a Matyáš neúspěšně obléhal Uherské Hradiště, výsledkem bylo opět příměří.¹⁰⁷ V uherskohradištské městské knize na neúspěšné obléhání pamatují dokonce dva zápisy, jeden, latinsky psaný se nese až ve výsměšném duchu.¹⁰⁸

Matyáš byl jako český král široce uznáván, s časem se ale jeho pozice začala proměňovat, prvním, kdo uznal Vladislava II. českým králem, byl císař Fridrich III. Tuto situaci uherský král zvrátil až v roce 1477 a to nikoliv mírovým jednáním. Matyáš se mohl ale spoléhat i na podporu papežů Pavla II. a Sixta IV.¹⁰⁹ Situace ale v samotných českých zemích byla napjatá, Matyáš musel vynakládat velké úsilí na udržení královských měst, zvláště pak strategických Českých Budějovic.¹¹⁰ Poté co se na stranu pražského krále dostalo Chebsko (1477), tak nabraly události poměrně rychlý spád. Vše začalo směřovat k přijetí míru v Olomouci roku 1478.

Matyášovi nároky a ambice se pak zaměřily pouze na Moravu, Slezsko a obě Lužice.¹¹¹ Přičemž postoj v Lužicích byl k jeho zájmu rozdílný. Horní Lužice spíše preferovala slabou panovnickou vládu, což mohlo souviset i s hustší sítí měst, naopak v Dolní Lužici přetrvávaly obavy z braniborských markrabat, takže silný vůdce, jakým byl Matyáš, jim přišel vhod. Obě

¹⁰⁶ KALOUS, A.: *Matyáš Korvín*, s. 149.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 149-153.

¹⁰⁸ *Nejstarší uherskohradištská městská kniha. Liber negotiorum civitatis Hradisch.* (ed. ČOUPEKOVÁ, Magdalena). Uherské Hradiště 2001, s. 134, čl. 125 a 128.

¹⁰⁹ KALOUS, A.: *Matyáš Korvín.*, s. 168-169.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 171-172.

¹¹¹ Tamtéž, s. 172-173.

země se však obávaly svého pohlcení silnějšími sousedy, přesto zde panovalo rozdílné hodnocení tohoto krále.¹¹²

Výsledkem patové situace obou králů bylo dojednání mírových smluv mezi Matyášem a Vladislavem II., přijatých na jednání v Olomouci za potvrzení obou panovníků (1478). Dle mírových smluv došlo k rozdělení soustátí na Čechy pro Vladislava a Moravu, Slezsko a Lužice pro Matyáše, oba pak mohli používat titulu král český. Tato jednání byla vrcholnou politickou událostí a Matyáš nešetřil a projevoval se jako mocný a bohatý panovník, když přijímal Vladislava v Olomouci. Výsledkem jednání byl mír, který umožnil rozdělení státu na základě zemském, toto rozdělení bylo potvrzeno i jednotlivými zemskými stavy, vyjma stavů v Horní Lužici. Dohody i řešily nástupnictví na český, potažmo uherský trůn, jak ukázal čas, tyto smlouvy byly spíše výhodné pro Vladislava, který nakonec sjednotil země a usedl i na uherský trůn. Dohodnuté smlouvy pak byly ještě později potvrzeny na setkání panovníků v Jihlavě (1486).¹¹³

4.2.2. Země pod vládou Korvína

Pro moravská města se nemusela vláda Matyáše jevit jako období omezování jejich moci, jak by se to ukázalo např. ve Slezsku, uherský král čile podporoval moravská královská města, jeho vláda byla obdobím rozvoje a prosperujícího obchodu, který byl podpořen královskými privilegii. Král se totiž orientoval na zisk, takže uděloval různá privilegia, rovněž podporoval obchod mezi Moravou a Uhrami či Rakousy. Matyášova politická orientace a potřeba hotovosti byla způsobena jeho válečnými aktivitami, náklady, které měl tak přenášet na zemské stavy. Zvláště pak šlechta ale tuto zátěž přenášela na své poddané, lze tedy mluvit o podpoře pouze královských měst.¹¹⁴

¹¹² BŘEZINA, L.: *Mezi Králem a stavy*, s. 46.

¹¹³ KALOUS, A.: *Matyáš Korvín*, s. 180-185.

¹¹⁴ MACEK, J.: *Jagellonský věk, 1-2*, s. 277.

Přestože Matyáš uděloval poměrně hojně různá privilegia městům, nepodařilo se mi dohledat žádné privilegium pro moravské, či české cechy. Pro toto mám dvě možné varianty, které mohly platit zároveň, či každá zvláště. První variantou je, že Matyáš nikdy nepotřeboval jednat přímo s cechy, byl silným panovníkem, pro kterého byla vnitroměstská politika pod rozlišovací schopnosti, jakékoliv vnitřní spory by řešil silou a nikoliv diplomaticky, tak jak pravděpodobně musel konat Vladislav II. Navíc udělování těchto privilegií bylo pravděpodobně navázáno na přímou královskou přítomnost ve městě, či jeho setkání s městskou delegací. Osobně nepředpokládám, že by se Matyáš, který od měst potřeboval peníze či vojenskou hotovost při sporu s „pražskou“ protistranou, nějak více zaobíral místní politikou. Druhým důvodem může být rozdílný charakter moravských a českých královských měst, jak se pokusím dokázat v dalších částech této práce.

Přesto existují náznaky Matyášovi cechovní politiky, první náznak je z roku 1469 a pochází z Olomouce, kde Matyáš potvrdil městská práva, a zvláště pak s důrazem na masné krámy.¹¹⁵ Ve Slezsku pak by bylo třeba provést hlubší výzkum dané problematiky, ale existují náznaky, že i Korvín měl zájem na udělování cechovních privilegií, jde však jen o pouhé náznaky, které se vyskytují v opisech s pozdější datací.¹¹⁶ Morava zůstává v *korvínovské etapě* velmi autonomní. V Jihlavě je to opět městská rada, která uděluje cechovní články, tentokrát pro tkalce (1478).¹¹⁷ V Českých Budějovicích pak došlo k udělení článků pro tovaryše pekařů a mlynářů, opět v rámci autonomie daného sídla a cechu.¹¹⁸ Do konce vlády uherského krále ještě jihlavská městská rada udělí dva cechovní články z roku 1489 pro koželuky a ševce.¹¹⁹

Matyáš se jako silný panovník nejvíce projevil ve Slezsku, kde započal se silnými centralizačními kroky, které na jedné straně podpořily vznik místní identity, ale ne všude byly

¹¹⁵ SOkA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, listiny, inv. č. 278.

¹¹⁶ SOkA Opava, fond Cech barvířů Opava, inv. č. 1.

¹¹⁷ SOkA Jihlava, fond Archiv města Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, inv. č. 6, fol. 28.

¹¹⁸ SOkA České Budějovice, fond Cech pekařů České Budějovice, inv. č. II/1.

¹¹⁹ SOkA Jihlava, fond Archiv města Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, inv. č. 6, fol. 81b.

přijaty s pochopením, zvláště pak Vratislav byla ponížena razantními královskými kroky, které napříště umožnily do té doby bezprecedentní zásahy do městské samosprávy. Korvín rovněž započal svou vládu svoláním zemského sněmu, který mu měl potvrdit jím vybraného zemského hejtmana, což se nestalo, a naopak došlo k jistému napětí mezi králem a slezskými knížaty. Zemi navíc zatížil značným množstvím daní, nejen proto byl některými kruhy ve Slezsku považován za tyrana, přesto mu slezská země zůstala věrná až do jeho smrti.¹²⁰

Co se dotýká Moravy, tak té ponechal výraznou autonomii, která zašla až tak daleko, že začala vystupovat jako suverénní stát.¹²¹ Čehož moravští stavové využili k tomu, aby přijali mír s Vladislavem II. (4. října 1477). Matyáš nechal moravským stavům značnou autonomii, která však nebyla způsobena nezájmem o tuto zemi, která byla během válek s pražským králem citelně poničena.¹²² Co se pak dotýká Matyášova vztahu k moravským královským městům, tak ve středu jeho zájmu stala čtyři největší města, Jihlava, Olomouc, Brno a Znojmo. Tato města pak získávala drtivou většinu z udílených listin z královské kanceláře pro moravská města. Korvín těmto městům nejen potvrzoval starší privilegia, ale též je rozšiřoval.¹²³

Moravská marka se chovala více jako suverénní stát než jako součást českého soustátí. Tak jako v Čechách došlo k polepšení pražských znaků císařem, tak i Morava se dočkala polepšeného zemského znaku, lze tedy alespoň v tomto ohledu pozorovat společný trend.¹²⁴ Morava byla velmi ovlivněna válkou obou zneprátelených stran a na přijetí příměří tak měla enormní zájem převážně místní elita, není tedy divu, že zemské stavy notně napomohli diplomatickému řešení sporu.¹²⁵ Morava je nejpozději od roku 1477 autonomním státem Korvínova dominia, je samosprávná a Matyášova vláda nepřinesla žádné hlubší společenské

¹²⁰ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 424-427.

¹²¹ Tamtéž, s. 432.

¹²² KALOUS, A.: *Matyáš Korvín*, s. 174-179.

¹²³ Tamtéž, s. 205-211.

¹²⁴ VÁLKA, Josef: *Dějiny Moravy, díl 1*. Brno 1991, s. 156-157.

¹²⁵ Tamtéž, s. 157-161.

proměny, vyjma asi pronikání renesance a humanismu, ale zde nelze hovořit o cílené královské politice v tomto směru.¹²⁶ Výše jmenované důvody byly zřejmě příčinou, proč se moravský systém udělování privilegií lišil od českého.

V Lužicích se pak Matyáš pokusil o jisté sloučení se Slezskem, kdy jím jmenovaný hejtman měl být místodržícím celé dotčené oblasti, k tomuto tedy nedošlo, naopak probíhající válka znamenala pro Lužice problém, ač se král profiloval jako silný vládce, nedokázal zamezit územním ztrátám.¹²⁷ Korvín také poměrně často obměňoval zemské fojty, nepodařila se mu mincovní reforma a ani propojení Slezska a Lužic, dokonce tyto země nepodpořily jeho syna v nárocích na trůn, proto nelze jeho působení v těchto zemích vnímat jako úspěšné.¹²⁸

¹²⁶ Tamtéž, s. 162-164.

¹²⁷ BŘEZINA, L.: *Mezi králem a stavy*, s. 46-50.

¹²⁸ Tamtéž, s. 50-53.

4.3. Vladislav II. Jagellonský

4.3.1. Nástup Jagellonců

Vladislav II. nastupoval na trůn v rozdělené zemi. Matyáš, jako jeho největší oponent ovládal většinu Moravy, část Čech, Slezsko a Lužice, v těchto zemích se začala formovat stavovská společnost, se všemi problémy s tím spojenými. Napříč stavy pak probíhala další dělicí linie, a to ta náboženská, konfesijní spory byly takřka neustálou součástí vlády jagellonské dynastie v Zemích koruny české.¹²⁹

Jiří zanechal Vladislavovi velmi zadluženou zemi, prázdnou pokladnu, válku s poměrně silným protivníkem a rozvrácený stát se silnou panskou opozicí.¹³⁰ Za polským princem ale stál jeho otec, který jej z počátku podporoval finančně i vojensky.¹³¹ Důsledkem tohoto počínání bylo však ještě větší oslabení Vladislavovy moci, ze začátku byl závislý na otcových penězích a zahraniční politiku měl v rukou polský král a česká šlechta.¹³² Proto je s podivem, že Vladislav dokázal nejen přečkat první roky vlády, ale dokázal nakonec sjednotit české země, usednout na uherský trůn, zajistit pokračování dynastie, podílet se na utváření stavovského státu a stát se jedním z nejdéle vládnoucích panovníků v našich dějinách. Nepochybně měl Vladislav štěstí, ale i trochu politického talentu, který se pokusím představit v této části.

Po smrti krále Jiřího byl nejprve svolán sněm, který měl zvolit nového krále, sice byl sněmovním rozhodnutím polský princ označen za nástupce již v roce 1469, ale jeho nástup nebyl i tak jistý, na český trůn se mimo Matyáše snažili dosednout ještě Albrecht Saský, zájem jistě měli i Bavoři i císař.¹³³ Samotnému volebnímu sněmu předcházela jednání v Brodě (30.

¹²⁹ MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 1-2, s. 180-181.

¹³⁰ Srov. ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 407-408; MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 1-2, s. 181, 186-187.

¹³¹ MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 1-2, s. 226-227.

¹³² Srov. MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 1-2, s. 228-229; ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 410-411.

¹³³ Srov. PALACKÝ, F.: *Dějiny národu*, sv. V., s. 19-25; FRB, SN III, s. 238; TOMEK, V. V.: *Dějepis města*, sv. VII., s. 302-306, 314-315.

dubna až 1. května 1471) a svatojiřský sněm v Praze, na kterém polské poselstvo potvrdilo ochotu krále Kazimíra hájit jednotu českých zemí. V témže čase pak do Jihlavy zavítal Matyáš, který se tak přiblížil nejen místu volebního sněmu, ale i jak on sám zřejmě doufal i finálnímu potvrzení jediným králem českým.¹³⁴ Na stranu Matyáše se nepřekvapivě pak stavěl Řím, a to prostřednictvím svého legáta.¹³⁵

Volební sněm se sešel v Kutné Hoře ve dnech 20. až 28. května, prostor pro obhajobu svých zájmů dostaly všechny strany. Uherská delegace vystupovala 23. května, nezaznamenala ale úspěch a tak 27. května byl zvolen za českého krále polský princ Vladislav II. Jagellonský. Okamžitě začaly býti připravovány kroky k převzetí moci, kutnohorská obec byla vyzvána, aby postoupila mincovnu novému králi, do Polska se vydalo poselstvo s volební kapitulací pro nového panovníka, aby jej přivedlo do Čech ke korunovaci.¹³⁶ Matyáš na tento krok reagoval v Jihlavě znovu potvrzením své osoby, jakožto jediného českého krále, toto prohlášení doprovodily válečné přípravy obou stran.¹³⁷

Do Čech dorazil Vladislav 25. července, byl doprovázen početnou polskou delegací a vojskem svého otce, krále Kazimíra a též trojicí polských biskupů. Příjezd nového krále byl již očekáván, na hranicích na něho čekala početná delegace, která jej doprovázela k Praze. Samotné souměstí pak krále vítalo, do města však byl vpuštěn teprve po potvrzení slibu, že bude zachovávat všechna práva, která městům pražským náleží. V králově dvoře byl pak přivítán univerzitní delegací a měšťany, od této delegace pak obdržel písmo svaté, tento krok upozornil krále, že vládne zemi se složitou konfesijní strukturou. Samotná korunovace proběhla ve svatovítském chrámu 22. srpna 1471, následný průvod městem byl slavnostní, a i zde se projevil peníze jeho otce, které byly rozhazovány do davu. Početné polské vojsko však

¹³⁴ PALACKÝ, F.: *Dějiny národu*, sv. V., s.26-27.

¹³⁵ Tamtéž, s. 27-28.

¹³⁶ Tamtéž., s. 29-32.

¹³⁷ Tamtéž, s. 33-34.

představovalo problém, pokud by delší dobu mělo setrvávat v Praze, proto nového krále doprovodilo do Kutné Hory a později se přesunulo do Uher, kde se zapojilo do bojů o českou korunu.¹³⁸ Vladislav II. se tak stal králem díky penězům a vojsku polského krále, po odchodu vojska a prostředků zůstal osamocen jako pražský král.

Roku 1471 využila polská strana nespokojenosti některých významných představitelů uherského státu s politikou Matyáše v Čechách. V čele spiknutí, jež mělo za cíl dosadit na uherský trůn Vladislavova bratra Kazimíra, patřili představitelé uherské církve, ostříhomský arcibiskup Jan Vitéz a biskup Jan Pannonius. Situace, jež se stala kritickou pro Matyášovu vládu, byla zapříčiněna i obavou uherských magnátů z tureckého nebezpečí, kterému se Matyáš nevěnoval s plným nasazením. Naštěstí pro uherského krále polská akce zaostala za domácími pokusy, takže Matyáš situaci ustál, nikoliv bez ústupků uherským magnátům, ale dokázal se následně vypořádat i s polským tažením. Jagellonská politika, která si kladla za cíl expanzi do střední Evropy, protentokrát selhala.¹³⁹

4.3.2. Vladislav II. jako „pražský král“

První roky Vladislavovy vlády nebyly jednoduché, nový král ovládal prakticky jen pražské souměstí, a i zde byla jeho moc značně limitována.¹⁴⁰ Politiku v rozdělené zemi aktivně prováděla šlechta, tu zahraniční pak polský král.¹⁴¹ Královská pokladna byla prázdná, ohromné dluhy zamezovaly výkon moci a umořování tohoto dluhu charakterizovalo jeho celou pražskou vládu až do nástupu na uherský trůn.¹⁴² Není proto divu, že spojení „*pražský král*“ nebylo jen výrazem, který měl odlišit Vladislava od Matyáše, ale šlo o až výsměšné označení, které popisovalo Vladislavovu (bez)moc, která se vztahovala právě k jím ovládané oblasti.¹⁴³

¹³⁸ Tamtéž, s. 40-43.

¹³⁹ KALOUS, A.: *Matyáš Korvín*, s. 153-161.

¹⁴⁰ MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 1-2, s. 226-230.

¹⁴¹ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 410-411.

¹⁴² MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 1-2, s. 230.

¹⁴³ AČ V., s. 355; MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 1-2, s. 286.

Právě v pražských městech si jagellonský král poprvé vyzkoušel udělování privilegií, nejednalo se pouze o potvrzování městských znaků, ač do jeho práva zasáhl císař,¹⁴⁴ ale i o udělování cechovních privilegií. Toto udělování privilegií bylo způsobeno neobyčejnou blízkostí pražské politiky, Vladislav až do povstání Pražanů pobýval na Králově dvoře,¹⁴⁵ jeho omezená moc, blízkost k měšťanům a prázdná pokladna jej pravděpodobně donutily, aby se stal součástí politiky města. Tyto získané dovednosti pak aplikoval i později, jak bude ukázáno v dalších částech této práce.

První roky pražské vlády se nesly v duchu konsolidace moci a vymezení si mocenských hranic ve státě, jak mladý král jistě brzy zjistil, jeho moc byla značně limitována. Což mohlo být i spouštěčem pro jeho zájem o politiku v pražských městech. Jedním z nejdůležitějších cechů byl v pražském souměstí staroměstský řeznický cech, kterému již v roce 1472 král potvrdil artikule.¹⁴⁶ Následujícího roku pokračoval král Vladislav II. v udělení cechovních privilegií, vznikla tak dvě privilegia pro staroměstské kožišníky.¹⁴⁷ Panovník se ale neomezoval pouze na pražská města, a tak ještě téhož roku vyhotovil privilegium lounským soukeníkům, kde jim uděluje znak a právo pečeti zeleným voskem.¹⁴⁸ Co se dotýká privilegia pro pražské kožišníky, toto dávám do souvislosti se snahou o oživení ungelty, k tomu ale více v další části, která pojednává o zájmech panovníka ve městech.

Samotný zápas mezi Prahou a Korvínem se brzy dostal do patové situace. Žádná ze stran nebyla schopna přesvědčivého vítězství a nikdo nehodlal ustoupit, míru ani nenapomáhala papežská diplomacie, která se pokoušela o zničení české hereze, a to i za cenu zhoršení vztahů s polským králem, císař rovněž zaujal opatrné stanovisko, ač Vladislava uznal svým způsobem

¹⁴⁴ Jedná se o listinu pro Staré město pražské z roku 1478, viz *Erbovní listiny* (edd. FIALA, M.-HRDLIČKA, J.-ŽUPANIČ, J.), s. 2-3; Vladislav toto privilegium potvrdil, ale až roku 1487. Tamtéž, s. 3-4.

¹⁴⁵ MACEK, J.: *Jagellonský věk, 1-2*, s. 193, 223.

¹⁴⁶ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 579.

¹⁴⁷ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 66, 195.

¹⁴⁸ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 640.

za krále, nedošlo k formálnímu předání regálií.¹⁴⁹ Střídající se úspěchy a neúspěchy obou stran vedly k jednání o příměří, v březnu a dubnu roku 1473 proběhl česko-polsko-uherský sjezd v Nise, který však nepřinesl větších úspěchů.¹⁵⁰ Ještě téhož roku, tentokrát v září, proběhla další jednání v Opavě, kde se jen potvrdily rozdíly mezi stranami a tak válka stále pokračovala.¹⁵¹

Nadále probíhající boje se v roce 1473 přelily do Horních Uher, které polskou stranou podporovaní bratřiči plenili. Matyáš však tato vojska porazil a donutil v únoru 1474 na polsko-uherském jednání ve Spišské Staré Vsi Jagellonce k rezignaci na jejich ambice v Uhrách.¹⁵² Dalším jagellonským neúspěchem bylo tažení ve Slezsku, které vygradovalo neúspěšným obléháním Vratislavi za účasti králů Vladislava i Kazimíra, výsledkem tohoto snažení bylo uzavření příměří ve Slezsku za účasti Vladislava i Korvína.¹⁵³ Přestože v zemi stále zuřila válka, král Vladislav II. se stále staral o zájmy Pražanů, a tak udělil privilegium pražským lazebníkům ještě v roce 1474.¹⁵⁴ Vojenské manévry jistě vyčerpávaly již tak dost zadluženou královskou pokladnu, vydávání různých privilegií za poplatek tak mohlo být vítaným královským příjmem.

Roku 1476 dochází k obměně pražských rad, záminkou byla Vladislavova žádost o podíl na majetkové dani, vzniklá „*nesnáz*“ pak vedla k obměně pražských rad. Navíc král získal i jistý obnos, který se pohyboval okolo tisíce zlatých.¹⁵⁵ Král zřejmě využil neochoty radních k vyplácení řádných poplatků k jejich odvolání, hlavní motiv byl ale jistě finanční. I zde se tedy ukazuje králova zoufalá potřeba finančních prostředků.

Rok 1477 byl pro Vladislava II. plný zvrátů. Co se dotýká vydávání listin pro cechy, tak potvrdil privilegia staroměstským ševcům novákům a konfirmoval privilegia staroměstských a

¹⁴⁹ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 416-424.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 418-419; PALACKÝ, F.: *Dějiny národu*, sv. V., s. 58-61.

¹⁵¹ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 421; PALACKÝ, F.: *Dějiny národu*, sv. V., s. 64-65.

¹⁵² ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 422.

¹⁵³ PALACKÝ, F.: *Dějiny národu*, sv. V., s. 73-80.

¹⁵⁴ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 66, 216.

¹⁵⁵ FRB, SN III, s. 239-240; *Staré letopisy české* (edd. KAŇÁK, M.-ŠIMEK, F.), s. 283.

novoměstských střelců.¹⁵⁶ Tuto aktivitu lze dát do souvislosti s přibližováním Prahy a Vídně, které vrcholilo 10. června, kdy císař potvrdil Vladislava II. českým králem.¹⁵⁷ Při této příležitosti císař udělil privilegium, jímž rovněž polepšil erb Nového města pražského.¹⁵⁸ Vladislav proto musel přispěchat s potvrzením tohoto privilegia.¹⁵⁹ Neboť tento zásah lze chápat i jako vstup císaře do práv českého krále. Králova aktivita mohla být způsobena vždy naléhavou potřebou peněz, či daleko pravděpodobněji záměrem si naklonit pražské mistry. A tato potřeba zde jistě byla, neboť se opět začala naléhavě ozývat otázka řešení náboženských sporů, konkrétně snaha obsadit prázdné místo pražského arcibiskupa.¹⁶⁰ Uznání Vladislava od císaře však nemohl jeho rival nechat bez povšimnutí, a tak 12. června Matyáš Korvín vstoupil do války s Fridrichem. Ještě do konce roku Matyáš donutil císaře k potupnému přijetí příměří a sám se jím nechal uznat českým králem.¹⁶¹ Korvín tak dostal své pověsti silného vůdce, na druhou stranu jen potvrdil složitost sporu o českou korunu, které stále vojenskou cestou a ani diplomacií nedokázal žádný z vládců dosáhnout pouze pro sebe.

4.3.3. Olomoucký mír

Závěr sedmdesátých let a celá osmdesátá léta 15. století se nesla v duchu snahy o rozdělení a upevnění moci obou stran sporu o českou korunu. Po zdárném vyřešení tohoto problému nastává předávání moci a dělení soustátí, které zklidnilo mezinárodní dopady na situaci v Čechách, mohlo tedy dojít k oživení náboženských sporů a stavovského soupeření. V tomto období tak můžeme pozorovat jisté ochlazení vztahů mezi panovníkem a Prahou, které graduje přesídlením Vladislava ze dvora nad Prahu, a to po bouřích, které se městem prohnaly.

¹⁵⁶ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 66, 330, 338.

¹⁵⁷ FRB, SN III, s. 240; *Staré letopisy české* (edd. KAŇÁK, M.-ŠIMEK, F.), s. 284; ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 433.

¹⁵⁸ Srov. *Staré letopisy české* (edd. KAŇÁK, M.-ŠIMEK, F.), s. 283-284; *Erbovní listiny*, s. 5-6; TOMEK, V. V.: *Dějepis města*, sv. VII., s. 386.

¹⁵⁹ *Erbovní listiny*, s. 6-7.

¹⁶⁰ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 432-433.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 433-434.

Všechny tyto aspekty období mezi přijetím míru mezi králi a odchodem Jagellonců z Čech do Uher, jsou součástí tohoto krátkého přehledu.

Matyáš se projevoval jako silný panovník, což naráželo na silné stavy. Patová situace se začala uklidňovat až v roce 1478, kdy začala probíhat česko-uherská mírová jednání, která potvrdila faktické rozdělení na základě zemském, kdy Vladislavovi připadnou Čechy a Korvín si ponechá „ostatní“ české země, titul českého krále pak připadl oběma vládcům, připravované smlouvy pak řešily i nástupnictví po smrti jednoho z králů.¹⁶² Mír byl přijat slavnostně v červenci roku 1479 v Olomouci za účasti obou panovníků. Tento slavnostní akt byl plně v režii Matyáše, který dal okázale najevo svou moc a panovnický majestát.¹⁶³ Pod Matyáše v souladu se smlouvami přišly Vladislavovy moravské državy, mimo jiné Uherské Hradiště, které Vladislav „slavnostně předal“ do rukou Korvína.¹⁶⁴ Naopak pod pražského krále přišla česká města, jako byla Plzeň, i zde začal Vladislav úřadovat tak, jak měl ve zvyku, tedy udílením privilegií, mimo jiné cechovních, ač je pravdou, že plzeňským řezníkům toto privilegium, které jim potvrdil mimo jiné Jiří z Poděbrad, vydal až v roce 1481.¹⁶⁵

Vladislava mohla k míru tlačit naléhavá situace v Praze, kde se v letech kryjících se s mírovým jednáním začala horšit atmosféra způsobená náboženským napětím, které se neustále stupňovalo.¹⁶⁶ Součástí těchto náboženských nepokojů se opakovaně stával i Vladislav II., který například zakázal roku 1480 kališníkům zpívat píseň *Věrní křesťané*, toto nařízení nebylo dodržováno, takže docházelo k zatýkání neposlušných měšťanů.¹⁶⁷ Král k tomuto kroku

¹⁶² ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 434-437.

¹⁶³ KALOUS, A.: *Matyáš Korvín*, s. 181-183.

¹⁶⁴ *Nejstarší uherskohradištská*, s. 131-132, čl. 122.

¹⁶⁵ AMP, fond Cech řezníků Plzeň, I. Listiny, sig. I 427.

¹⁶⁶ PALACKÝ, F.: *Dějiny národu*, sv. V., s. 127-133.

¹⁶⁷ FRB, SN III, s. 242-243; Neposlušným byl, mimo jiné, i jeden řezník, který ostentativně zpíval zakázanou píseň při cestě z radnice. Tento byl tedy okamžitě potrestán. Měšťané se pokoušeli krále obměkčit, aby zákaz zmínil, a tak za ním vyslali poselstvo do Kutné Hory, kde právě král pobýval, viz *Staré letopisy české*, s. 286-287.

zřejmě přistoupil i proto, že v rozbouřené Praze zrovna nepobýval, a tak si mohl dovolit být poněkud tvrdším pánem.

Po sjednocení Čech mohl Vladislav začít vládnout a řešit tak domácí problémy, nejen náboženské, ale rovněž se v této etapě již začalo více projevovat soupeření stavů. Náboženské napětí se prohlubovalo hlavně v Praze, král nechal občas nejradikálnější živly zavřít, ale velmi často je pak na naléhání Pražanů opět pouštěl, často pak pobýval v Kutné Hoře nebo se různě přesouval po zemi.¹⁶⁸ A tak mohl dát privilegium řezníkům v Kouřimi po vzoru řezníků staroměstských (1482)¹⁶⁹ a rovněž uděluje privilegium novoměstským ševcům novákům, téhož roku.¹⁷⁰ Král v tomto čase hostil v Praze saská knížata Albrechta a Arnošta, rovněž pořádal turnaj na staroměstském rynku.¹⁷¹ Zároveň však rostl tlak na krále z katolických kruhů, aby zasáhl proti utrakvistům.¹⁷²

V letech 1474 až 1475 zaujímal Vladislav velmi střízlivý a pragmatický postoj k městským radám, změny v jejich složení byly minimální. Zkorumpovanost radních králi však umožnila roku 1476 odvolat radní v Praze, noví konšelé však nebyli nakloněni radikálnějším utrakvistům, což způsobovalo jisté napětí. Šmahel pak vidí v počínání Vladislava snahu o posílení královské moci. Bohužel pro Jagellonce se šlechta již nenechala rozdělit náboženskými rozpory, a vůči králi vystupovala jednotně, a silný panovník nebyl vítán. Tento pokus o posílení královského vlivu ve městech tak byl zakončen krvavým povstáním.¹⁷³

Již v roce 1478 tak došlo v Praze a Kutné Hoře k prvním příznakům vzpoury. Svatovavřínecký kališnický sjezd připomněl králi korunovační přísahy z roku 1471.¹⁷⁴ Po přijetí Olomouckého míru došlo k radikalizaci obou náboženských směrů. Šlechta se snažila si

¹⁶⁸ TOMEK, V. V.: *Dějepis města, díl. X.*, s. 11-22.

¹⁶⁹ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 585.

¹⁷⁰ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 66, 338.

¹⁷¹ TOMEK, V. V.: *Dějepis města, díl X.*, s. 27-29.

¹⁷² Tamtéž, s. 30-31.

¹⁷³ ŠMAHEL, František: *Pražské povstání*, s. 38-43.

¹⁷⁴ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 439.

uzmout co největší podíl na moci.¹⁷⁵ Návrat katolických šlechticů však měl i pozitivní vliv, došlo ke zlepšení vztahů s papežským stolcem. V roce 1480 však došlo k incidentu, kdy se v Praze střetla dvě procesí, jedno kališnické a druhé katolické, katolického procesí se účastnil i král Vladislav, který byl situací rozezlen a přistoupil k represím.¹⁷⁶

Situaci ve městech pak více vyhrotil příjezd biskupa Augustina, který podpořil stranu radikálních kališníků.¹⁷⁷ Událostem roku 1483 předcházela obměna konšelských sborů v pražských městech. Král tak učinil proti vůli velkých obcí. Tyto rady začaly vystupovat proti radikálům.¹⁷⁸ Dne 24. září 1483 došlo v Praze k povstání. Měšťané obsadili pražská města, Vyšehrad a Pražský hrad. Pobili katolické konšely a vyplenil kláštery a rabovali v židovském městě.¹⁷⁹ V obavě z krále ale nedošlo k volbě nových zástupců měst.¹⁸⁰ Zástupci se však dohodli na společném postupu a deklarovali věrnost králi.¹⁸¹

Po pražských bouřích panovník raději zůstal v Kutné Hoře.¹⁸² Kde roku 1484 udělil řezníkům privilegium, ve kterém jim dovolil chodit v průvodech s korouhví po vzoru staroměstských mistrů.¹⁸³ Po událostech následovala rok trvající jednání, jejichž výsledek byl stvrzen v Kutné Hoře roku 1484.¹⁸⁴ Mezi novými konšely bylo nadměrné množství řemeslníků, což bylo do té doby nevídané.¹⁸⁵ Po pražských bouřích došlo k zásadním změnám ve vztahu krále a měst, Vladislav raději přesídlil na Pražský hrad, kde se fyzicky izoluje od měšťanů, kteří k němu měli do té doby poměrně volný přístup.¹⁸⁶ Události roku 1483 narušily i vydávání

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 440-441.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 442-444.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 445-447.

¹⁷⁸ ŠMAHEL, F.: *Pražské povstání*, s. 56-66.

¹⁷⁹ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 449-451.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 450.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 451.

¹⁸² Tamtéž, s. 452.

¹⁸³ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 633.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 453.

¹⁸⁵ ŠMAHEL, F.: *Pražské povstání*, s. 79-88.

¹⁸⁶ MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 1-2, s. 197-198, 201-202, 223; TOMEK, V. V.: *Dějepis města*, díl X., s. 75-76.

cechovních privilegií v Praze, což jen potvrzuje dvě domněnky, první že se král účastnil udělování privilegií a druhou, která říká že se král izoloval od měšťanů.

Král následně prohlásil, že některé vybrané úřady budou obsazovány dle libovůle panovníka (např. úřad mincmistra), Vladislav začal spíše inklinovat k pohledu vyšší šlechty na město.¹⁸⁷ Obnovená stabilita po roce 1485 je doprovázena činností v udělování privilegií. První cechovní privilegium z roku 1486 mířilo do Kutné Hory, pro rudokupce, kterým je zřízen cech.¹⁸⁸ Novoměstští kožišníci si pak privilegiem vymohli na králi možnost nákupů kůží na Starém Městě.¹⁸⁹ Další privilegia pocházejí z roku 1488, jedno král Vladislav II. udělil řezníkům v Horažďovicích a v Klatovech, po vzoru staroměstských mistrů.¹⁹⁰ Druhé pak pro cech v Praze, jedná se o významné privilegium pro novoměstské hrnčíře z roku 1488, čímž byl založen zemský cech.¹⁹¹ Do cechovních záležitostí pak ale zasahuje královský podkomoří, Albrecht z Leskovce a na Církvici, který pravděpodobně měl na starosti městské a tím pádem i cechovní záležitosti, bohužel nám pro toto tvrzení často chybí doklady.¹⁹² Mezi českým a uherským králem došlo v závěru Matyášova života ke zhoršení vztahů, roku 1489 je dokonce uzavřena polsko-česká aliance proti Korvínovi. Matyáš ale rok na to umírá a Vladislavovi se otevřela cesta ke sjednocení země a na uherský trůn.¹⁹³

4.3.4. Odchod do Budína

Z počátku nic nenasvědčovalo brzkému skonu Matyáše, dokonce došlo k zhoršování vzájemných vztahů a ve vzduchu vysela otázka revize, či rovnou vypovězení Olomoucké smlouvy.¹⁹⁴ Dne 6. dubna 1490 však nečekaně zemřel Matyáš Korvín, jeho smrt vedla

¹⁸⁷ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 456-457.

¹⁸⁸ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 590.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 619.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 587-588.

¹⁹¹ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 66, 141.

¹⁹² SOKA České Budějovice, fond Cech soukeníků České Budějovice, inv. č. 7, sig. I/7.

¹⁹³ Tamtéž, s. 461-462.

¹⁹⁴ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 472-485.

k otevření otázky, kdo se stane nejen uherským králem, ale zdali se podaří znovusjednotit rozdělené Země české koruny. V červenci roku 1490 je pak Vladislav II. Jagellonský zvolen uherským králem.¹⁹⁵ Český král vede spor o uherskou korunu se svým bratrem Olbrachtem, kterého však dokáže porazit a sám se tak stane králem v Budíně. Toto pak byl zásadní okamžik, kdy se Vladislav osamostatnil a vedl vlastní politiku, nezávislou na Polsku, a to pochopitelně s podporou české šlechty, která jednak usilovala o znovu sjednocení země a rovněž jí vyhovoval stav věcí. Vyšší šlechta byla hlavní silou v zemi, čemuž by občasná nepřítomnost panovníka jediné prospěla. Nutno podotknout, že bez podpory uherské šlechty by se nejspíše králem nikdy nestal, vše nasvědčovalo zprvu tomu, že králem nebude ani jeden Jagellonec, ale Korvínův levoboček Jan. Uherská šlechta ale dala přednost Vladislavovi, pravděpodobně i proto, že se jevil jako velmi konsenzuální panovník, kterému vlastně vyhovovala stavovská monarchie, díky čemuž se mohl jevit jako přijatelnější pro uherskou šlechtu, která evidentně nestála o dalšího silného panovníka, který by mohl omezovat její zájmy.¹⁹⁶

Olomoucké dohody řešily i otázku Moravy, která měla být součástí uherského státu, nebo českého soustátí, ale to jen po zaplacení dohodnuté sumy. Tato částka nebyla nikdy zaplacená, ale vzhledem k personální unii nebylo potřeba tuto otázku řešit. Uherská šlechta však občas zvedala nároky na Moravu, ale k vážnějším jednáním došlo až za panování Ludvíka, díky silné moravské šlechtě, zvláště pak díky Vilémovi z Pernštejna, zůstala marka součástí českého soustátí, byť notně autonomní. V této době došlo rovněž k ustavení silné stavovské společnosti, které jediné pomohla slabá centrální vláda jagellonských králů.¹⁹⁷

Vladislav ale nezanevřel na svou rodinu ani po sporech o uherskou korunu. Například o svého bratra Zikmunda se postaral velmi dobře. A to tím, že mu poskytl dvě slezská knížectví,

¹⁹⁵ Srov. ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 472-485; MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 1-2, s. 248-252.

¹⁹⁶ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 472-485.

¹⁹⁷ VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy, Díl I.*, s. 164-170.

kde jeho vláda byla hodnocena pozitivně a kde dokázal docílit poměrně působivých ekonomických výsledků, ale poslal svého bratra i do Lužice, kde formálně působil jako místodržící de facto i po svém nástupu na polský trůn. V Lužici se však ale fakticky jednalo spíše o formální držbu, až na výjimky správu v Lužici vykonávali místní úředníci a Zikmundovi předchůdci.¹⁹⁸ Bohužel Zikmundovo působení se nevešlo do rozsahu této práce, porovnání slezských knížectví a Lužice s hlavními zeměmi českého soustátí může poskytnout ještě zajímavý obraz vztahů mezi vládnoucí dynastií a svěřenými městy.

Již v roce 1487 přichází část vyšší šlechty s návrhem na kodifikaci zemského práva.¹⁹⁹ V průběhu Vladislavovy vlády dochází k postupnému ochlazení náboženských sporů, nový spor se vede již po stavovské ose.²⁰⁰ I přes svou nepřítomnost Vladislav II. stále projevuje zájem o pražský ungel.²⁰¹ Královské návštěvy byli řídké, proto bylo velkou událostí, když král pobyl v roce 1497 několik měsíců v Čechách.²⁰² Během této návštěvy se dokázal král dostat do sporu s píseckými měšťany.²⁰³ Jeho zájem dění v Čechách postupně upadal, do roku 1500 udělil král již jen jedno privilegium pro pražské kramáře roku 1498.²⁰⁴

4.3.5. Vladislavské zřízení zemské

Po odchodu krále do Budína lze hovořit o tom, že Vladislav ztratil o dění v Čechách zájem, nejevil se být příliš aktivním panovníkem, a to i vzhledem k tomu, že stavovské rozdělení země a faktické omezení moci panovníka bylo již hotovou věcí, která jen čekala na formální potvrzení.²⁰⁵ Existují však oblasti, kde si král ponechal jistý manévrovací prostor, hlavně tedy ve vztahu ke královským městům. Důležitým se stávají některé body

¹⁹⁸ BŘEZINA, L.: *Mezi králem a stavy*, s. 54-80.

¹⁹⁹ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny, sv. VI.*, s. 511.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 536.

²⁰¹ Srov. MACEK, J.: *Jagellonský věk, 1-2*, s. 120; WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 935-937; AČ 18, s. 227-228.

²⁰² MACEK, J.: *Jagellonský věk, 1-2*, s. 237.

²⁰³ Srov. WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 638-639; AČ 10 s. 487.

²⁰⁴ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 66, 200.

²⁰⁵ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny, sv. VI.*, s. 511.

Vladislavského zřízení zemského a Vladislavův zájem o pražský ungel.²⁰⁶ Období od přijetí zemského zřízení lze charakterizovat i snahou o zajištění a upevnění jagellonské dynastie, což je i důvodem předčasné korunovace prince Ludvíka, ještě za života jeho otce.²⁰⁷

Zatímco Vladislav pobýval na dvoře v Uhrách, v Čechách začaly spory již nikoliv na náboženské, ale stavovské linii, šlechta, obou stavů, ať kališnická či katolická, začala upírat právo městům na třetí hlas, tyto spory se pokusila města ukončit za pomoci panovníka ještě v roce 1499 na jednání v Prešpurku, kde Vladislav městům přislíbil pomoc, ke které se však nikdy neodhodlal, neboť na důležité jednání, kde bylo přijato Vladislavské zřízení, ani nepřišel a tak města byla najednou omezena moci, veškerou moc již ve státě držela šlechta.²⁰⁸ Města královo rozhodnutí muselo zklamat, s Vladislavem totiž vycházela dobře, potvrzoval jejich práva, byl velmi vřelý v kontaktu s jejich zástupci, zval je na plesy a respektoval městská práva, na druhou stranu vždy chápal města jako součást své komory a zpupné měšťany neváhal trestat.²⁰⁹ Nové zřízení zemské se dotklo měst nejen tím, že byla jejich politická moc zcela upozaděna, ale i tím, že podkomoří, který měl na starosti města a hofrychtěři, byli nadále obsazováni po dohodě se šlechtou, tím pádem tento úřad přestal být úřadem královským, tito úředníci si neváhali říci o nemalé sumy, aby vyřídili kladně potřebné záležitosti.²¹⁰ Města byla raději pod přímým dohledem krále, kterému sice také platila, ale který města nechtěl zruinovat.

Nejvýznamnějším městem bylo pražské souměstí, jehož moc dosáhla takové výše, že si dovolovalo vyjednávat s panovníkem jako s rovným. Vladislav vždy chápal královská města jako svůj regál, ale byl nucen respektovat jejich faktickou sílu, na kterou přijetí vladislavského zřízení nemělo vlivu.²¹¹ Moc Prahy neměla ve střední Evropě obdoby.²¹² I toto mohlo být

²⁰⁶ K ungelu viz dále.

²⁰⁷ MACEK, J.: *Jagellonský věk, 1-2.*, s. 253.

²⁰⁸ PALACKÝ, F.: *Dějiny národu, sv. V.*, s. 256-257.

²⁰⁹ MACEK, J.: *Jagellonský věk, díl 3-4.*, s. 40-41.

²¹⁰ Tamtéž, s. 41-42.

²¹¹ Tamtéž, s. 50-52.

²¹² Tamtéž, s. 65.

důvodem pro přijetí zemského zřízení s tichým souhlasem panovníka, který tak jen utvrdil podřízené postavení měst, pokud se podíváme do článků tohoto právního dokumentu, zjistíme, že o městech se zde prakticky nepíše, výjimku tvoří panovnická privilegia, která mohl dle své vůle libovolně udělovat městům, do této kategorie spadají jistě i cechovní privilegia.²¹³

V letech 1512 až 1514 opět propukají naplno stavovské rozbroje, městům se podaří získat spojence a donutí krále k jistým ústupkům.²¹⁴ Přesto král nebyl městům zcela nakloněn, v tomto období neuděloval mnoho privilegií. Dne 29. července roku 1513 došlo k vytištění manifestu městského stavu, který mimo jiné požaduje posílení královské moci, neboť města byla po přijetí zemského zřízení značně oslabena, posílením moci panovníka na úkor šlechty si města slíbvala navrácení starých práv a výsad, rovněž též posílení moci měst, k nezávislosti krále na šlechtě mělo vést i oddlužení panovníka.²¹⁵

Spory o moc v zemi provázely Vladislava II. až do konce jeho života, stavovská rozmlůvka se projevovala ve všech aspektech chodu státu, zatímco městský stav se snažil bránit svá práva, převážně ekonomického charakteru, šlechta jim konkurovala ať již šlo o vaření piva či mílové právo, města byla vystavena šlechtickým opovědníkům, kteří jim škodili, na oplátku pak panstvo muselo čelit odvetě, která přerůstala v regionální vojenská střetnutí, či dobývání tvrzí šlechticů. Hlavou tohoto městského hnutí pak byla pochopitelně sjednocující se a později i sjednocená Praha.²¹⁶ Boje mezi městy a šlechtou gradovaly, načež došlo k omezení palných zbraní Zřízením o ručnicích, které zapovídalo měšťanům u sebe nosit tento typ zbraně, která přispívala ke značné demokratizaci boje a srovnávala a často překonávala šlechtickou bojovou dominanci.²¹⁷

²¹³ *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny.* (edd. KREUZ, Petr-MARTINOVSKÝ, Ivan). Praha 2007, s. 237-243.

²¹⁴ PALACKÝ, F.: *Dějiny národu*, sv. V., s. 380-414.

²¹⁵ ČORNEJ, P.-BARTLOVÁ, M.: *Velké dějiny*, sv. VI., s. 537.

²¹⁶ MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 3-4., s. 322-334.

²¹⁷ *Vladislavské zřízení zemské*, s. 287-291.

Největší boje se pak v kontextu přijetí vladislavského zřízení vedly o třetí hlas, který byl městům upírán, vojenská moc městského stavu však donutila šlechtu i krále k postupnému přehodnocování, právem totiž nešlo omezit faktickou moc měst.²¹⁸ V zemi hrozila vnitřní válka, města v městském svazu v čele s Prahou odmítala respektovat vydání přijatá bez jejich účasti, situaci změnilo i spojení s knížetem Bartolomějem, který se na čas postavil do čela městského stavu.²¹⁹ Smíru a klidu se podařilo dosáhnout až s přijetím Svatováclavské smlouvy z roku 1517, která přiřkla městům jistá práva, nedošlo však k naplnění všech jejich požadavků.²²⁰ Stavovské vyrovnání již však spadá do období vlády Ludvíka, který byl toho času v Uhrách, a situaci sledoval z povzdálí, jeho otec totiž roku 1516 zemřel.

²¹⁸ MACEK, J.: *Jagellonský věk, 3-4.*, 334-343.

²¹⁹ Tamtéž, s. 349-359.

²²⁰ Tamtéž, s. 359-372.

4.4. Ludvík Jagellonský

4.4.1. Ludvík jako uherský král

Ludvík Jagellonský se narodil v Uhrách, kde byly položeny základy jeho výchovy, které probíhaly v režii uherských šlechticů, do Čech zavítal teprve jako tříleté dítě, a to v souvislosti se svou korunovací za českého krále, zcela proti zvyklostem, odjel do Uher a do Čech se vrátil až po mnoha letech. Po smrti otce Vladislava II. byl Ludvík jako nedospělý král zcela pod vlivem uherské šlechty, která ovládla okolí mladého krále, v Čechách zatím docházelo k přetahování o moc ve stavovské obci, čeští šlechtici se snažili o co největší autonomii, mimo jiné i o to, aby země, podobně jako Morava, byla ve správě úředníků, jež by se rekrutovali ze stavů.²²¹

Králova nepřítomnost v Čechách vedla ke vzniku mnoha „zaručených zpráv“ o jeho smrti, které téměř pravidelně vyvolávaly paniku nejen mezi obyvateli, ale i mezi vysokou šlechtou.²²² V Uhrách zatím byl Ludvík držen daleko od královských povinností, magnáti umě využili královi záliby v lovu a sami se jali vykonávat moc ve státě.²²³

Přesto, že byl mladý král držen daleko od politických záležitostí, dostalo se mu klasické rytířské výuky, byl lovcem, rytířem, který se účastnil turnajů a rovněž měl zájem na zachování své dynastie, nejen že již jako mladý se oženil, ale oslavoval bouřlivě i narození potomků z jagellonského rodu v Polsku, rodová sounáležitost se projevila i ve spojeneckých smlouvách mezi Ludvíkem a Polskem.²²⁴ Opět dochází k tomu, že mladý král je pod vlivem místní šlechty a krále polského, česká situace je však odlišná, král není v Praze.

²²¹ MACEK, J.: *Jagellonský věk, 1-2.*, s. 292-295.

²²² Tamtéž, s. 295-296.

²²³ Tamtéž, s. 296-297.

²²⁴ Tamtéž, s. 298-301.

Díky sňatku s Marií se Ludvíkova politika přiblížila habsburským zájmům, tento sňatek též zřejmě pomohl urovnávat spory, jež se vedly ohledně vdavků Ludvíkovy sestry, která nebyla provdána, dle již uzavřených smluv. Ani politicky zkušenější Marie však nedokázala obrátit trend, který královský dvůr držel v politické izolaci a s minimálními majetky. V tomto byl Ludvík synem svého otce, neboť jeho majetek a vliv byl ještě umenšen jeho mládím a jednotou vyšších stavů.²²⁵

Co se dotýká cechovní politiky, tak ta během uherského panování neexistuje. Ludvík měl zájem o města jen do té doby, kdy mu z nich plynuly zisky.²²⁶ Cechovní systém je opět velmi autonomní, což se dotýká hlavně Jihlavy (1517 jsou zapsány články cechu koželuhů a cechu ševců, 1518 artikule hrnčírů, roku 1521 řezníků a následně 1525 zapisují svůj pořádek kloboučníci).²²⁷

Ludvík sice získal zemi, kde stavovské spory již byly poněkud tlumeny jistou společenskou dohodou, kterou většinou strany stavovského sporu dodržovaly. O míru však rozhodně nelze mluvit ve městech, kde dochází k nárustu násilí, které graduje ve dvacátých letech 16. století. Na podzim roku 1524 je Ludvík nucen řešit povstání v Jihlavě, kde místní cechmistři vzali zbraně do rukou, rozezlený král jim pak zabavil pečeti a artikule.²²⁸ Následujícího roku však král přistoupil k Jihlavě smířlivěji a některým cechům navrátil privilegia, a dokonce jim polepšil právo pečeti.²²⁹ Což je klasický obraz královské cechovní politiky, kdy udělováním privilegií mírní a ovlivňuje místní velkou obec.

Ve dvacátých letech turecké nebezpečí dále rostlo a Ludvík Jagellonský byl poměrně vzorný katolický král se silnou rytířskou výchovou, a tak se rozhodl zakročit vůči nepřítelům

²²⁵ Tamtéž, s. 300-307.

²²⁶ SOkA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, listiny, inv. č. 500, inv. č. 501.

²²⁷ SOkA Jihlava, fond Archiv města Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, invč. 7, fol. 39a-40b, 42a-43b, 75b-76b, 130a-131a, 206a-207b.

²²⁸ SOkA Jihlava, fond Městská správa Jihlava, listiny, inv. č. 341, 343, 344, 347, 348, 349, 350.

²²⁹ Tamtéž, inv. č. 360.

země. Král obesílal česká města s žádostí o pomoc, ale než stihly pražské sbory dorazit bylo již rozhodnuto, v bitvě u Moháče 29. srpna 1526 král padl a s ním končí i jagellonský věk v českých zemích.²³⁰ Po jeho skonu se pak k cechovním záležitostem na Moravě vyjadřuje Jan z Pernštejna, který urovnává spory olomouckých obchodníků s městem.²³¹ Což je zajímavým doplňkem k roli krále, popř. jeho zástupců, v urovnávání sporů ve městech.

4.4.2. Ludvíkova cesta do Prahy

Královská nepřítomnost v Čechách mohla vyhovovat panstvu, které si díky vladislavskému zřízení získalo podstatnou část moci ve státě, přesto však absence dvora měla i pro tento stav nepříjemné důsledky, královská kancelář, která se nacházela v Budíně u Ludvíka, nevydávala listiny zcela průhledně a docházelo ke zmatkům, navíc panovník byl symbolem, jeho přítomnost tedy byla žádoucí, první hlasy, které požadovali králův příjezd do Prahy se objevují již v roce 1519 časem sílí a nakonec jej donutí do Čech zavítat.²³²

Ludvíkova cesta do Prahy byla započata roku 1522, kdy 24. února po dlouhých 13 letech se opět vydal na cestu do své země český král. Po příjezdu do hlavního města je Ludvík postaven před silnou a poměrně jednotnou masu městského stavu, jehož moc v Čechách byla stále určujícím faktorem téměř veškerého dění, zbylé stavy sice dokázaly omezit formální moc městského stavu, což mu ale nikterak neubralo na reálné síle.

Král byl přivítán obdobně jako jeho otec, byl hoštěn na radnici a měšťané jen doprovázeli během jeho pobytu, městský stav se v tuto chvíli stává možnou oporou oslabené královské moci, neboť silný panovník je pro města výhodnější v jejich sporech se šlechtou, Ludvíkovi pokusy o oddlužení komorního majetku či o prosazení systému, kde by byla panovníkova role posílena, zcela selhaly, což se definitivně prokázalo v roce 1525.²³³ Spolu

²³⁰ MACEK, J.: *Jagellonský věk, 1-2.*, s. 279-318.

²³¹ SOkA Olomouc, fond Cech obchodníků Olomouc, inv. č. 3.

²³² MACEK, J.: *Jagellonský věk, 1-2.*, s. 307-308.

²³³ Tamtéž, s. 308-315.

s královskou návštěvou došlo k udělování i různých privilegií, a to i těch cechovních. Samozřejmě k potvrzování dochází hlavně v Praze.²³⁴ Ale je i jedna zmínka z moravského prostředí, konkrétně z Olomouce, kde došlo k udělení privilegia pro řemeslníky obecně.²³⁵

²³⁴ SMRŽ, J.: Cechy, s. 68.

²³⁵ SOkA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, zlomky registratur, inv. č. 767.

5. Cechy doby jagellonské

5.1. Městská práva a cechovní artikule

5.1.1. Cech

V první řadě je potřeba vymezit několik pojmů a vysvětlit rozdíly mezi cechem, řemeslem a bratrstvem. Bratrstvo je náboženské uskupení, které může, a nemusí existovat okolo cechu, či jemu předcházet, pravidla pro členství v bratrstvu jsou poněkud volnější, tzn. v bratrstvu tedy mohou být sdružení zástupci více řemesel, potomci cechovních mistrů a tovaryši. Vzhledem k tomu, že tato náboženská uskupení se z pravidla sdružovala u oltářů, nejčastěji patronů daného řemesla (ne však nutně), tyto patroni mohli být společní tedy i pro vícero řemesel.²³⁶ V současnosti se stále ještě vede spor o to, zdali předcházela bratrstva existenci cechů, či nikoliv.²³⁷ Osobně si netroufám do tohoto sporu zasahovat ve prospěch kterékoliv ze stran, neboť pramenná základna pro vynášení jakéhokoliv hodnotícího soudu je příliš chabá, nedostatečná a popř. dochovaná v pouhých torzech. Navíc, jak se budu snažit ukázat níže, ve zkoumaném období neexistoval jakýkoliv jednotný systém, byť na úrovni jednoho města, natož pak na úrovni země či celého českého soustátí. Je tedy zcela jistě možné, že bratrstva vznikala nezávisle na ceších, či předcházela jejich existenci a cechy se z nich posléze vyvinuly,²³⁸ či tomu mohlo být zrovna tak naopak.

Řemeslem pak chápu, přiznávám, že velmi neproblematicky, jako jakoukoliv manuální činnost, prováděnou za účelem zisku, které je nutno se učit a lze její výkon regulovat.²³⁹ Takováto definice je sice velmi vágní, naproti tomu ale jakýkoliv pokus o zpřesnění zase hrozí rizikem zužující definice či sklouznutím k esencialismu, a obojímu se chci rozhodně vyvarovat.

²³⁶ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 181-183, 229-230.

²³⁷ Srov. WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 181-183, 229-230.; SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 16-20, 26-28.

²³⁸ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 181-183, 229-230.

²³⁹ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 25-26.

Existence řemesla, resp. řemeslníků daného oboru ještě neznamena ve středověku existenci cechu, je spíše pouhou nutnou podmínkou, výskyt řemeslníků, a to ani v případě, že město dané řemeslo reguluje, ještě neprokazuje existenci řemeslnického spolku.

Cechem pak rozumím organizované společenství řemeslníků, s vnitřní hierarchií (dělení na mistry, tovaryše a učně se objevuje již při zmínkách o řemesle, pod hierarchií myslím existenci cechovních starších či přísežných mistrů vázaných pravidly). Cech je organizace s jasným pořádkem, s pravidly, toto společenství se pak řídí danými artikuly. Problémem je však jejich dochování, do dnešní doby se zůstalo jen velmi málo původních statut. Přičemž tato statuta jsou jediným spolehlivým důkazem o existenci cechu v daném čase na daném místě, neboť středověká neustálená terminologie používala synonymně termíny, které mohly označovat jak řemeslo, tak cech či bratrstvo.²⁴⁰

Problém v rozlišení cechů a řemesla, popř. bratrstva se neopírá jen o neustálenou středověkou terminologii, cech vymezoval podstatu a náplň činnosti jednotlivých řemeslníků, až esencialistické chápání daného řemesla pak vymezovalo rozdíly mezi jednotlivými povoláními, plodem tohoto chápání jsou pak různé spory jak mezi jednotlivými řemesly, tak mezi cechy, které je mohly zastupovat.²⁴¹ Rozdíl mezi bratrstvy a cechy pak je ještě notně rozostřen sociální a náboženskou rolí těchto organizací, tyto spolky vykonávaly poslední vůli,²⁴² zřizovaly oltáře,²⁴³ platily a pořádaly bohoslužby.²⁴⁴ Rozdíly mezi cechem a bratrstvem pak mizí, také díky nedostatku pramenů o členech jednotlivých sdružení, proto často není možné tyto skupiny od sebe odlišit.

²⁴⁰ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 16-20, 26-37.

²⁴¹ Např. AČ XIV., s. 440-441, tento konkrétní případ se týká sporů mezi ševci nováky a vetešníky v Praze.

²⁴² Např. SOKA České Budějovice, fond Cech soukeníků České Budějovice, inv. č. I/6.

²⁴³ Např. SOKA České Budějovice, fond Cech řezníků České Budějovice, inv. č. I/2.

²⁴⁴ Např. SOKA České Budějovice, fond Cech řezníků České Budějovice, inv. č. I/1.; SOKA České Budějovice, Velký cech České Budějovice, inv. č. I/1.

Cech je pak zřízen právním aktem, vydáním cechovních artikulí (statut či také cechovních článků). Tyto artikuly jsou právním, tedy i normativním pramenem, ovlivňujícím nejen výkon povolání, ale i osobní život členů společenstva.²⁴⁵ Je nutné hned v úvodu zdůraznit, že cechy nebyly jen pasivními příjemci, ale často, ne-li téměř vždy, ovlivňovaly podobu cechovních článků.²⁴⁶ Tato statuta jsou pak často vyváženým kompromisem mezi zájmy, moderní terminologií řečeno, spotřebitelů, reprezentovaných pak většinou městskou radou,²⁴⁷ a zájmy řemeslníků, kteří se naopak snažili vybudovat si monopol na výrobu zboží a omezit konkurenci.²⁴⁸ Zároveň cechovní artikule chránily chudší mistry a přiznávaly jim taktéž právo na majetek, většinou pak omezováním výroby.²⁴⁹ Tímto se dostávám k ekonomické roli cechů, cokoli nebyli místní mistři schopni vyrobit na místě, muselo být dovezeno, a vzhledem k možnostem středověkého člověka, jakákoliv nutnost dopravovat zboží značně prodražovala. Středověká ekonomika je tedy značně regionální, i přesto, že obchod se zahraničím či vzdálenějšími trhy existoval.²⁵⁰

Pokud se ale blíže podíváme na udělování a přijímání cechovních článků, zjistíme, že situace je mnohem komplikovanější, alespoň v období pozdního středověku a počátku raného novověku, než jak se zdá na první pohled. Opět zde jakýkoliv pokus o systematizaci a zobecnění selhává, jednotlivé artikule musí být chápány v kontextu doby, místa a aktérů. Dosavadní pokus o systematizaci mluví o jakési „*dvoukolejnosti*“, tedy o udělování článků buď městskou radou či pánem (v případě královských měst tedy panovníkem).²⁵¹ Jak jsem ale uvedl výše, věc je

²⁴⁵ Např. AČ XIV., s. 459-462.; *Cechovní kniha pražských malířů (1348-1527)* (ed. PÁTKOVÁ, Hana). Praha 1996, s. 5.

²⁴⁶ *Nejstarší uherskohradištská*, s. 64.

²⁴⁷ WINTER, Z.: *Kulturní obraz I.*, s. 538-589, *Týž: Kulturní obraz II.*, s. 253-354, 417-441.

²⁴⁸ *Týž: Dějiny řemesel*, s. 292-295.

²⁴⁹ *Cechovní kniha*, s. 20-21.

²⁵⁰ ČERMÁK, M.: *Olomoucká řemesla*, s. 44-56; WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 892-962.

²⁵¹ Např. AČ XIV., s. 459-462, 483-487.

mnohem komplikovanější. V našem prostředí lze pozorovat různé způsoby přijímání a udělování statut. Sám jsem identifikoval následující:

- I) Udělování artikulů městskou radou (ve zkoumaném období se jedná o dominantní způsob)²⁵²
- II) Udělení článků pánem (biskup, pán či král)²⁵³
- III) Vlastním cechem²⁵⁴

Dále do podoby cechovního privilegia zasahovali různí aktéři:

- a) Cech, místní²⁵⁵
- b) Město, místní²⁵⁶
- c) Město, odvolací stolice²⁵⁷
- d) Cech odvolacího města dle městského práva²⁵⁸
- e) Meziměstský cech či zemský cech²⁵⁹

Ve zkratce lze principy cechovního zřízení popsat tak, jak učinil Josef Janáček:²⁶⁰

I. Regulace poměru mezi příslušníky cechu a ostatními městskými obyvateli i cizinci přijíždějícími do města jako obchodníci-hosté.

A. Uplatňování monopolního práva odbytu řemeslných výrobků a řemeslné práce v rámci místního trhu.

²⁵² Např. SOKA Jihlava, fond Archiv města Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, invč. 6, fol. 81 b, 141b-142b, 176b-177b, 220b-221b, 255b-256b, 257.

²⁵³ Např. AČ XIV., s. 483-487.

²⁵⁴ Např., SOKA České Budějovice, fond Cech malířů, sklenářů, zlatníků, řezbářů České Budějovice, inv. č. 2, sig. I/2.

²⁵⁵ SOKA Olomouc, fond Cech krejčích Olomouc, inv. č. 1.

²⁵⁶ Např. SOKA Jihlava, fond Archiv města Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, invč. 6, fol. 81 b, 141b-142b, 176b-177b, 220b-221b, 255b-256b, 257; AMB, fond 32. Cech mlynářů Brno, inv. č. 1.

²⁵⁷ Např. SOKA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, inv. č. 85.

²⁵⁸ Např. SOKA České Budějovice, České Budějovice, fond Cech malířů, sklenářů, zlatníků, řezbářů České Budějovice, inv. č. 1, sig. I/1.

²⁵⁹ Např. SOKA Olomouc, fond Cech pekařů Olomouc, inv. č. 2.

²⁶⁰ JANÁČEK, Josef: *Přehled řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha 1963, s. 103-105.

B. Dozor nad svobodným dovozem cizích výrobků do oblasti místního trhu.

C. Zajištění přednostních práv v nákupu suroviny v oblasti místního trhu.

II. Regulace poměru řemesla k místnímu trhu uvnitř cechu.

A. Regulace přístupu do cechu.

B. Regulace výroby pro místní trh.

C. Regulace nákupu suroviny uvnitř cechu.

Toto Janáčkovu dělení je velmi idealistické, jistě reflektovalo zájmy cechu, jakožto sociálního a hospodářského útvaru, sám Janáček přiznává, že ne všechny cechy dosáhly všech těchto požadavků.²⁶¹ Jeho rozdělení však opomíjí sociální záležitosti a genderovou problematiku, rovněž vůbec nezohledňuje zájmy obcí, jednotlivých mistrů a píše o jakémisi ideálním cechovním či řemeslnickém stavu, bez akcentování sociálních, politických a hospodářských konsekvencí k jednotlivci.

5.1.2. Král a jeho zájmy

Panovník byl jakožto majitel královských měst, alespoň formálně, nejvyšší autoritou nejen v zemi, ale i v daném královském městě, rovněž měl též užitek, většinou finanční, z prosperujících měst. Důležitou složkou městské společnosti jsou pak bezpochyby cechovní organizace, od práce mistrů se tak rovněž odvíjí ekonomická síla města a jeho postavení v regionálním či mezinárodním obchodu. Není proto divu, že čeští králové se snažili o hospodářský rozvoj měst, ale svými privilegii se dotýkali i přímo cechovních organizací, které přestaly být pouhým ekonomickým sdružením, ale stávají se důležitými společenskými a politickými hráči uvnitř měst. Jagellonský věk se poté panovníckým zájmem o cechy vymyká, jak se snažím dokázat níže.

²⁶¹ Tamtéž, s. 105.

Cechy v Čechách vznikají někdy ve druhé polovině 13. století, zájmem vrchnosti bylo vytvořit co nejvýhodnější prostředí pro obchod, ale také ochránit místní řemeslníky před příliš velkým dovozem.²⁶² Z doby Přemyslovců se pak v Praze dochovalo několik privilegií od Přemysla Otakara II. pro řezníky a zlatníky, od Václava II. pak přichází snaha spíše omezovat moc řemeslných společenstev.²⁶³ Z éry přemyslovských králů se rovněž dochovalo i řazení pražských cechů při vítání krále.²⁶⁴ Řemeslnické organizace pravděpodobně vznikají i v dalších městech a předlohou jim mohly být pořádky pražských mistrů.²⁶⁵

Nástup Lucemburků pak v ohledu udělování privilegií nepřináší výrazné změny oproti dobám předešlým.²⁶⁶ Do udělování práv cechům zasahuje již král Jan.²⁶⁷ Výrazněji pak do podoby cechů v Praze promlouvá Karel IV. a to v souvislosti se založením Nového města Pražského.²⁶⁸ Období 15. století a vláda Václava IV. začíná být, alespoň z hlediska dochovaných pramenů, velmi zajímavou etapou vývoje cechovního zřízení. Václav IV. nejenže rovněž uděluje privilegia, ale též již tak činí hojně i městské rady.²⁶⁹ Což se nemění ani s příchodem husitského hnutí, které výrazně proměňuje národnostní a náboženské složení českých měst.²⁷⁰

Vláda Jiřího z Poděbrad a Matyáše Korvína stále ještě nepřináší žádné velké změny. Král Jiří sice potvrdil některá privilegia svých předchůdců, ale sám nevyvíjel žádnou iniciativu.²⁷¹ Výjimkou je pak Jiřího snaha omezit v Praze cechovním nařízením z jeho pohledu nepřijatelnou módu. Jeho počínání je pak vedeno náboženskými pohnutkami, a nikoliv nějakým

²⁶² SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 56-57.

²⁶³ Tamtéž, s. 57-58.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 58.

²⁶⁵ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 191-194.

²⁶⁶ To rovněž může být způsobeno nedochováním pramenů.

²⁶⁷ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 60.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 60-61. Srov. CIM I, s. 72-76 (č. 48), s. 83-85 (č. 50) a RBM VIII. část I., s. 165-166 (č. 259).

²⁶⁹ SOkA České Budějovice, fond Cech soukeníků České Budějovice, inv.č. 4, sig. I/4.

²⁷⁰ SMRŽ, J.: *Pražské cechy*, s. 63.

²⁷¹ AMP, fond Cech řezníků Plzeň, I. Listiny, sig. I 426.

hlubším zájmem o cechovní politiku.²⁷² Naopak Matyáš Korvín v tomto ohledu nevyvinul aktivitu žádnou, což lze přičíst i rozdílu mezi Moravou a Čechami.²⁷³ Nestabilita 15. století na našem území nám pak přináší zajímavý fenomén, použití cechovních artikulů jako politického nástroje. První takový příklad na našem území, který jsem našel, byť se nejedná o originál, ale o opis pro potřeby českolipského cechu, je privilegium saského vévody pro lužická města z roku 1456. Toto privilegium v podstatě zakládá zemský cech s hlavou v Drážďanech.²⁷⁴

V před jagellonské době existuje výjimka, kterou jsem popsal výše, jedná se o ono privilegium od krále Jiřího pro plzeňský cech řeznický. Potvrzení těchto starších artikulů bylo spojeno s probíhajícím chebským jednáním, kde se sešel král s plzeňskou delegací, v jejímž středu zřejmě stálo i několik řeznických mistrů. Toto samo by nebylo nikterak překvapivé, řezniční mistři patřili k bohatším měšťanům, navíc existovala pravděpodobná síť mezi řeznickými cechy. Vážnost tohoto řemesla je pak ve všech českých městech obdobná.²⁷⁵

Vladislav II. udělil do té doby ohromné množství listin, které směřovaly různým příjemcům, mimo jiné i městům. O královských listinách psal Josef Macek, který tímto začal jak svou kariéru historika, tak odborníka na jagellonský věk.²⁷⁶ Pokud něco charakterizovalo vladislavskou epochu, tak neskutečné zadlužení krále, který sháněl peníze všude, kde se dalo.²⁷⁷ Peníze, které mohl získat vydáváním privilegií, ale mohly být značné, za sérii privilegií požádal města o částku „*XL tisicuov*,” kterou sice od měst neobdržel, a tak rozhořčeně odjel zpět do Uher.²⁷⁸

²⁷² AČ XIV., s. 447.

²⁷³ K tomuto rozdílu viz níže.

²⁷⁴ Toto privilegium pak kopíruje listina, kterou udělila 31. ledna 1504 městská rada tkalcovskému cechu v České Lípě (SOKA Česká Lípa, fond Cech tkalců Česká Lípa, inv. č. 1, kart. 23).

²⁷⁵ AMP, fond Cech řezníků Plzeň, I. Listiny, sig. I 426.

²⁷⁶ MACEK, JOSEF: *O listinách, listech a kanceláři Vladislava Jagellonského*. Sborník archivních prací ústředního archivu ministerstva vnitra, 2, 1952, č. 5, s. 45-122.

²⁷⁷ Týž: *Jagellonský věk*, 1-2., s. 227-230.

²⁷⁸ *Staré letopisy české*, s. 340. Není zde specifikováno, jestli šlo o groše, kopy atd. Přesto je to částka vysoká.

Nejvýraznějším vstupem Vladislava do cechovní politiky bylo potvrzování artikulů pražských cechů, které rozšiřoval a polepšoval, k udělování těchto privilegií měl zřejmě pravomoc pouze panovník. Nejlépe je tato politika viditelná v Čechách, kde sice existovala návaznost na pražský, tedy staroměstský řeznický cech, např. v Plzni i v době starší,²⁷⁹ či propojení malířů v Českých Budějovicích s pražskými mistry.²⁸⁰ Vladislav II. po svém nástupu začal udělovat privilegia, která narušila tradiční strukturu, která se vytvořila na základě meziměstských vztahů. Toto provázání bylo na základě městského práva, takže orientace Českých Budějovic či Plzně na Prahu není až tak překvapivá. Vladislavovo nejstarší privilegium také proto bylo zřejmě pro pražské řezníky.²⁸¹ Překvapivé jsou důsledky až udělení privilegií pro pražské kožišníky,²⁸² jejichž privilegia jsou pak opisována v Chebu, což lze považovat za vytvoření organizace se zamýšlenou širší působností.²⁸³ Zřízení zemského cechu hrnčírů,²⁸⁴ který byl následně nadřízeným cechem v České Lípě,²⁸⁵ která se však v systému městských práv orientovala na Žitavu.²⁸⁶ Vladislav rovněž udělil artikule hradeckým řezníkům, po vzoru staroměstských,²⁸⁷ a to po požáru Hradce Králové.²⁸⁸ Těm rovněž udělil znak.²⁸⁹ Narušil tím ale strukturu, ve které se Hradec původně neorientoval na Prahu.²⁹⁰ Oproti Moravě tak můžeme v Čechách spatřovat výraznou centralizační tendenci, která sice mohla, ale

²⁷⁹ AMP, fond Cech řezníků Plzeň, I. Listiny, sig. I 425.

²⁸⁰ 1499 2.2. *Cech malířů a sklenářů v Českých Budějovicích obdrží artikule od stejného cechu na Starém městě Pražském*. Např., SOKA České Budějovice, fond Cech malířů, sklenářů, zlatníků, řezbářů České Budějovice, inv. č. 1, sig. I/1.

²⁸¹ 1472 *Král Vladislav II. potvrzuje artikule staroměstských řezníků*. WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 579.

²⁸² 1473 *Král Vladislav II. uděluje dvě privilegia pro staroměstské kožišníky*. Tamtéž, s. 579-580. SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 66, 192-196.

²⁸³ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 626.

²⁸⁴ 1488 18.10. *Král Vladislav II. Jagellonský potvrzuje a rozšiřuje artikule cechu hrnčírů na Novém městě Pražském a zřizuje zemský cech* (AČ XIV., s. 483-487).

²⁸⁵ SOKA Česká Lípa, fond Cech hrnčírů Česká Lípa, inv. č. 1, kart. 400/3.

²⁸⁶ HOFFMANN, F.: *České město*, s. 247-256.

²⁸⁷ 1509 10. *srpna Vladislav II. uděluje dvě privilegia pro řezníky v Hradci Králové*. (SOKA Hradec Králové, fond Cech řezníků Hradec Králové, inv. č. 1, inv. č. 2).

²⁸⁸ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 584.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 589.

²⁹⁰ HOFFMANN, F.: *České město*, s. 247-256.

nemusela být zamýšlená, fakticky však byla platná. Těžko říci, zdali král usiloval o silnou centralizovanou vládu, rozhodně nucený primus pražských mistrů by nebyl ve středoevropském kontextu neobvyklý, viz snahy Wettinů v Horní Lužici.

Specifický vztah měl pak Vladislav s řezníky, za jeho vlády lze pozorovat rozsáhlou aktivitu, kdy docházelo k šíření a potvrzování staroměstských artikulů. Nejprve došlo k potvrzení samotných článků v Praze. Dále v Plzni, kde potvrdil starší privilegium.²⁹¹ Následně pak ale rozvíjí převážně aktivitu směrem k menším sídlům jako Louny, Kouřim, Kutná Hora, v Horažďovice a Klatovy.²⁹² Vladislav tímto způsobem posiloval pozici staroměstských řezníků, nezapomínal ale ani na novoměstské, na jejichž prestiž také dbal.²⁹³ Zajímavý je i písecký spor o řeznické privilegium, kde došlo k pouhému pokusu o udělení.²⁹⁴ Městská rada se ale proti tomuto vstupu panovníka ohradila a místní cech pokárala, neboť k udělení došlo na žádost píseckých řezníků.²⁹⁵ Tento spor naznačuje, že o cílené politice by nemohlo být řeči, tedy že králova iniciativa byla minimalizována a sledován byl pouze ekonomický prospěch z vydání privilegia.

Udělování privilegií tak nebylo omezeno pouze na velká česká města, mezi další sídla patřily Louny²⁹⁶ či Smečno.²⁹⁷ Vzhledem k tomu, že se nejedná o nejvýznamnější česká centra a o uplatňování Vladislavovi moci zde můžeme spíše pochybovat, lze tvrdit, že zájem pro udělování těchto privilegií byl opravdu motivován ziskem obnosu do zadlužené královské

²⁹¹ AMP, fond Cech řezníků Plzeň, I. Listiny, sig. I 427.

²⁹² WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 583-590.

²⁹³ 1516 Vladislav II. uděluje novoměstským řezníkům artikule a povoluje jim pečtit červeným voskem. (WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 589).

²⁹⁴ Tamtéž, s. 638-639.

²⁹⁵ 1497 3. července. Spory mezi městskou radou a řezníky v Písku o udělení cechovního privilegia Vladislavem II. (AČ X., s. 487).

²⁹⁶ 1473 Král Vladislav II. lounským soukeníkům uděluje znak a právo pečtit zeleným voskem. (WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 640).

²⁹⁷ 1510 Vladislav II. zřizuje cech pro všechna řemesla ve Smečně. (WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 589).

pokladny. Ač toto tvrzení v tuto chvíli vypadá velmi pravděpodobně, nelze se s ním zcela spokojit. Abychom lépe pochopily situaci musíme se podívat lépe na pražské souměstí.

Vladislav II. byl pražský král, po dlouhou dobu i fakticky, neboť ovládal pouze pražské souměstí, kde mu konkurovaly zájmy místních městských elit. Král uděloval privilegia, která lze označit za méně významná, neboť mimo jisté finanční výpomoci dvoru a prestiže pro samotný cech neměla žádnou váhu. Mezi taková privilegia lze řadit i privilegia pro lazebníky,²⁹⁸ ševce,²⁹⁹ kramáře,³⁰⁰ a další, výše jmenované. Opakem pak mohou být ale privilegia pro „strategické“ obory jako byl střelci³⁰¹ a mečíři.³⁰² Dále pak jistě rozepře o kožišníků s novoměstskými, tento spor se týkal privilegia, které pro staroměstské král udělil dříve. Novoměstští však zatoužili po vlastním, které jim vydala městská rada, král toto privilegium později potvrdil. Je zde však několik zajímavých bodů, předně vládce stáhl pokuty pod svou komoru, krok neobvyklý, který de facto sankcionoval novoměstskou radu, kterou takto připravil o příjmy, městská rada zasáhla totiž do panovníkova práva na ungelt, privilegium totiž umožňovalo novoměstskému cechu dohled nad kvalitou a nákupem zboží v pražském ungelte, tato výsada ale patřila staroměstským a udělena byla právě králem.³⁰³ Víme, že toto bylo

²⁹⁸ 1474 *Král Vladislav II. uděluje privilegium pražským lazebníkům.* (SMRŽ, J.: *Pražské cechy*, s. 66, 216). Vladislav II. rehabilitoval toto řemeslo, snaha však vyšla na prázdno, viz poměrně přísné artikule cechu novoměstského, zaměřené na mravnost (AČ XIV. s. 479-481); 1509 *Král Vladislav II. uděluje pražským lazebníkům privilegium* (SMRŽ, J.: *Pražské cechy*, s. 66, 216).

²⁹⁹ 1477 *Král Vladislav II. potvrzuje staroměstským ševcům novákům privilegia.* Vidimus listiny je od roku 1945 nezvěstný (*Erbovní listiny*, s. 44-45); 1482 *Král Vladislav II. uděluje privilegium novoměstským ševcům novákům* (AHMP, Sbíрка Cech ševců Praha, inv. č. 1, sig. Ševci 18; AHMP, Sbíрка A1, inv. č. 242, sig. AMP PGL II – 133).

³⁰⁰ 1498 *Vladislav II. uděluje privilegium pro pražské kramáře* (SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 66).

³⁰¹ 1477 *Vladislav II. potvrzuje privilegium pro pražské střelce* (SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 66).

³⁰² 1509 *Vladislav II. zřizuje zemský cech mečířů, hlavním cechem je pak ten pražský.* (SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 66, 229-230).

³⁰³ Srov. HÜCKE, Jan: *Sbíрка historických památek řemesla kožešnického od jeho vzniku až do spojení se všech tří cechů pražských roku 1785.* Praha 1900, s. 6; AHMP, fond Sbíрка A1, inv. č. inv. č. 227, sig. AMP PGL II – 118, *Privilegium pro novoměstské kožišníky z 16. září 1486*; inv. č. 229, sig. AMP PGL II – 120, *Král Vladislav II. potvrzuje artikule novoměstským kožešníkům*; *Erbovní listiny*, s. 27-28.; AHMP, Sbíрка A1, inv. č. 246, sig. AMP PGL II – 137, *Král Vladislav II. uděluje znak kožešníkům Většího Města pražského*; Srov. popis archiválie

pravděpodobně opravdu důvodem pro spor, Vladislav totiž dbal na dohled nad ungeltem i během svého kralování v Uhrách, příkládal mu tedy asi značnou vážnost.³⁰⁴ Cechovní záležitosti tedy občas kolidovaly i s panovnickou mocí, přijmutí zemského zřízení však potvrzovalo královu svrchovanou moc nad udělováním právě těchto privilegií, kam lze zařadit i privilegia cechovní.³⁰⁵ Dohled nad cechy nebyl pravděpodobně pouze veden osobně králem, pravděpodobně všechny kroky byly činěny s vědomím podkomořího, který i urovnával spory mezi cechy, pokud toho městská rada nebyla schopna.³⁰⁶

Avšak u pražských cechů lze předpokládat osobní králův zájem, neboť již svým působením v Praze byl Vladislav fyzicky blízko dění ve městech. Cechy stály u řady městských bouří a zavázat si mistry privilegiem, jež pozvedlo profesní hrdost řemeslníků, či jim umožnilo více způsobů reprezentace, například udělováním nových znaků, jež pak nesly i odznak královny moci v podobě W, tento aspekt politiky nelze též podcenit, neboť vděčný poddaný byl jistě pro panovníka lepší zprávou nežli měšťan vybíjející jím zvolené konšely.³⁰⁷ Zájem samotných cechů ale nelze opominout, pokud z nějakého důvodu městská rada nechtěla potvrdit jejich statuta, zbýval jim panovník, v jeho nepřítomnosti pak podkomoří, či se snažily sehnat kohokoliv, jehož autorita by platnost článků zaručovala.³⁰⁸

Ve Vladislavových šlépějích pokračoval i jeho syn Ludvík, který sice potvrzoval privilegia výjimečně, neboť v Čechách nepobýval.³⁰⁹ Z jeho období máme dochovanou sérii

však uvádí až 18. století; AHMP, Sbirka A1, inv. č. 226, sig. AMP PGL II – 117; AHMP, Sbirka A1, inv. č. 228, sig. AMP PGL II – 119, *Král Vladislav II. uděluje znak kožešníkům Nového Města pražského.*

³⁰⁴ AČ XVIII., s. 227-228; MACEK, J.: *Jagellonský věk, 1-2*, s. 108-109.

³⁰⁵ *Vladislavské zřízení zemské*, s. 237-243.

³⁰⁶ 1486 24. července. *Albrecht z Leskovce a na Církvici urovnává spory soukeníků v Českých Budějovicích* (SOKA České Budějovice, fond Cech soukeníků České Budějovice, inv. č. I/7).

³⁰⁷ *Erbovní listiny*, s. 46-48.,

³⁰⁸ 1515 24. července. *Církevní představitelé vidíjí artikule cechu soukeníků v Českých Budějovicích z roku 1406* (SOKA České Budějovice, fond Cech soukeníků České Budějovice, inv. č. I/8); Církevní představitelé vidíjovali královské listiny i v dobách pozdějších, konkrétně šlo o metropolitní kapitolu v Praze a vidíjace listin pro plzeňské řezníky z let 1559 a 1561 (AMP, fond Cech řezníků, sig. I 413, sig. I 439, sig. I 432).

³⁰⁹ SOKA Jihlava, fond Městská správa Jihlava, listiny, inv. č. 360; SOKA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, listiny, inv. č. 533.

listin pro Jihlavu, která se tedy tímto vymyká z konceptů, které byly platné na Moravě. Nejde však o zvláště lichotivou výjimku, neboť Ludvíkův zásah byl spojen se zabavením cechovních článků v souvislosti s povstáním v Jihlavě, na kterém se místní cechmistři aktivně podíleli.³¹⁰ Po odeznění těchto bouří pak král některá privilegia opět udělil.³¹¹ Pravděpodobně existuje i pouze jedno privilegium od Ludvíka pro Olomouc, toto privilegium je však pro řemeslníky jako takové.³¹² Jeho přijetí lze možná dát do souvislosti s poměrně dobrým vztahem Olomouckých a krále, neboť král od města požadoval jisté množství sukna darem, a po jeho obdržení za toto sukno městu děkoval.³¹³ Města stále zůstávala královským majetkem a vztahy s Ludvíkem na tom nic neměnily, mimo vstupu spíše českého specifika na oblast Moravy se Ludvík choval téměř jako jeho otec, na Moravě k větší změně a centralizaci cechovních systémů pod patronací krále nedošlo.

Z výše napsaného lze vyvodit to, že král jistě uděloval privilegia pro cechy a zcela jistě měl i zájem na některých aspektech jím udělovaných článků. Vydávání takovýchto privilegií bylo i v zahraničí věcí, která byla zřejmě obvyklá, Vladislav tedy nevynalézal žádný neobvyklý koncept. O cílené politice lze jistě hovořit, neboť i finanční zisk, s jehož vidinou zadlužený král privilegia nejčastěji vydával, je motivem, který se u nás dříve běžně nevyskytoval a Jagellonec jej tak v Čechách zavedl. Udělování privilegií rovněž napomáhalo k upevnění vztahů mezi královskou vládou a městem, neboť se jednalo o jasně viditelnou manifestaci královské moci, ač i ta byla někdy zpochybněna. Centralizační tendence, kdy cechy z různých měst Čech jsou orientovány na Prahu, a to bez ohledu na vztahy mezi městy a jejich právy, nebyly pravděpodobně zamýšlené a vznikaly ad hoc, pro opačné tvrzení bohužel nemáme dostatek dat.

³¹⁰ 1524 podzim. *Povstání jihlavských cechů, královská intervence* (SOkA Jihlava, fond Městská správa Jihlava, listiny, inv. č. 341, 343, 344, 347, 348, 349, 350).

³¹¹ 1525. *Král Ludvík Jagellonský uděluje privilegia cechu v Jihlavě* (SOkA Jihlava, fond Městská správa Jihlava, listiny, inv. č. 360).

³¹² SOkA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, listiny, inv. č. 533.

³¹³ SOkA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, listiny, inv. č. 500, inv. č. 501.

Dále pak lze pozorovat nápadný rozdíl v jednotlivých zemích, zatímco v Čechách panovník aktivně uděluje privilegia, na Moravě se jedná o naprosto výjimečný akt, který ale lze spojit s vývojem soustátí. Morava byla korvínovská a po nástupu Vladislava na uherský trůn lze spatřit i opadnutí aktivit v Čechách, udělování bylo tedy výlučně navázáno na královu přítomnost. Toto může být jedním z argumentů, který podpoří tvrzení o královské politice vůči cechům.

5.1.3. Město, jeho práva a zájmy

Pokud se chceme zabývat cechy, pak se musíme v první řadě zabírat i městy, neboť město bylo prostorem výroby i směny, svobod i svazujících pravidel. Městské rady na jedné straně cechy a mistry chránily, na druhé pak omezovaly jejich vliv na cenu koncových výrobků a města určovala podmínky prodeje. Město bylo hlavní a nejbližší institucí, která zasahovala a ovlivňovala přímo chod cechu. Město městem dělala jeho práva, kterých mohlo město nabývat různými způsoby, buď svým rozhodnutím či rozhodnutím panovníka. V českých zemích můžeme od počátku 14. století pozorovat několik oblastí městských práv, velká část Čech s odvolací stolicí v Praze, sem spadala města jako Plzeň a České Budějovice, ač Plzeň byla orientována i na jihoněmecké právo a na Norimberk, sever Čech se odvolával do Litoměřic, kam spadal i Hradec Králové, a Chebsko s centrem v Chebu, do oblasti české země ještě vybíhalo jihlavské městské právo, které platilo i v Kutné Hoře. Moravské okruhy pak byly s centry v Jihlavě, Brně, pod které spadalo Uherské Hradiště, Znojmo a Olomouci, která se odvolávala do Vratislavi.³¹⁴ Toto rozdělení je důležité i pro předávání nejen městských naučení a zákonů, ale i pro opisování a předávání cechovních artikulů, zatímco v Čechách se stává dominantním hráčem Praha, hlavně pak Staré město, na Moravě zůstává situace stabilní, velká

³¹⁴ HOFFMAN, F.: *České město*, s. 247-256.

města si zachovávají svou autonomii a jejich artikule jsou spíše domácího charakteru, výjimku tvoří Olomouc, která se pro některé cechovní články obrací do Vratislavi.

Vznik cechů je nutně spojen s výrobní specializací a urbanizačním faktorem. Nezbytným předpokladem pak pro rozvoj řemesel byla městská společnost, založena na obchodu, a to městská společnost fungující v rámci státu s právním a politickým zřízením. Výrobní specializace mohla nabývat různého charakteru, šlo o vznik cechů, orientujících se v jednom výrobním či zpracovatelském odvětví, nebo docházelo ke koncentraci zástupců jednoho řemesla v daném městě a pokud toto řemeslo se stalo dominantním, lze pak hovořit o výrobním zaměření celého sídla.³¹⁵ Takovýmto příkladem mohou být hrnčířská městečka severních Čech, jmenovitě Levín a Česká Lípa.

Mezi hmatatelné symboly města patřila, hned vedle kostela, městská radnice, vedle ní to pak byly různé jiné budovy, jako rychta, městské lázně, mlýny, masné nebo soukenické krámy. Městské příjmy byly založeny, mimo přímých daních, z nájmu (masných krámů, soukenických krámů, ze stánků na trzích), cel, mýt, ungelu a případně z poddanských dávek městských vsí. Do vydání se pak mimo údržby výše zmiňovaných budov musely započítat i odvody vrchnosti.³¹⁶ Na straně příjmů je nutno zmínit i pokuty od cechmistrů či ungel, právě tyto příjmy byly totiž přímo ohroženy panovnickou aktivitou jagellonského věku.³¹⁷ Všechny tyto instituce pak sloužily k dohledu nad řemeslníky, zájem města byl většinou jasný, finanční příjmy na jedné straně a ochrana „spotřebitele“ na straně druhé, nesmíme ale ani opominout

³¹⁵ PETRÁŇ, Josef: *Dějiny hmotné kultury. Díl I. sv. 1*, Praha 1985, s. 236-237.

³¹⁶ Týž: *Dějiny hmotné kultury. Díl I. sv. 2*, s. 509-511. Příjmy např. z masných krámů nemusely ale plynout jen městu, ale třeba i kostelům, příkladem může být výkup masných krámu v Uherském Hradišti od kostela do vlastního užívání. (*Nejstarší uherskohradištská*, s. 87).

³¹⁷ Srov. HÜCKE, J.: *Sbírka historických památek*, s. 6; AHMP, fond Sběrka A1. inv. č. inv. č. 227, sig. AMP PGL II – 118, *Privilegium pro novoměstské kožešníky z 16. září 1486*; inv. č. 229, sig. AMP PGL II – 120, *Král Vladislav II. potvrzuje artikule novoměstským kožešníkům*; AČ XVIII., s. 227-228; MACEK, J.: *Jagellonský věk, 1-2*, s. 108-109.

snahu o zachování dobrých sousedských vztahů omezením konkurence, která by mohla na regionálních trzích snadno přerůst v různé půtky.³¹⁸

Město i z těchto důvodů bylo institucí, která zpravovala cechy, zřizovala a potvrzovala jejich statuta. Artikule ovlivňovaly život mistrů i tovaryšů v různých ohledech, určovaly věci profesní i mravní, občas se vyskytly i náboženské prostředky, určující účast v procesích atd.³¹⁹ Ve zkratce, cechovní pořádky zaručovaly mravný život cechovních členů a kvalitní výrobky v množství, které dokáže uspokojit místní trh. Samosprávnost měst byla vlastní pro všechny typy, tedy pro města královská, poddanská, moravská i česká.³²⁰ Problém nastává v okamžiku, kdy se o slovo přihlásí panovník, cech či šlechtic. Vznik stavovského státu, kde byly poněkud pozměněny role šlechty a krále, upozaděna moc katolické církve a formálně byl potlačen vliv měst, ač jejich reálná moc byla naopak posílena, vedl k jistému napětí mezi městskou radou a zbylými aktéry.³²¹

Jako nepřítel města mohl vystupovat král, šlechtic, nebo i místní cech. Pro krále bylo udělování privilegií nástrojem, jak mohl zasahovat do městské politiky, třeba tím, že omezil městu příjmy z pokut, vytvořil zemský cech, nebo jen tím, že zasáhl do pravomocí města tím, že místo městské rady to byl on, kdo byl dárcem artikulů.³²² V případě zemského, či meziměstského cechu byla situace pak složitější, neboť v případě sporů se pak mistři

³¹⁸ Městské předpisy stanovovaly místa prodeje, míry a váhy, často se dotýkaly i detailně množství uvařeného piva, dnů, kdy se smí prodávat víno etc. (*Nejstarší uherskohradištská městská kniha*, s.122-128).

³¹⁹ Mezi starší doklady pak patří ustanovení cechu krejčích a kožišníků v Uherském Hradišti, kdy 13. října 1373 byl na žádost mistrů zřízen cech, který však byl zřízen se souhlasem přísežných a rychtáře, kteří si nárokovali kdykoliv tuto společnost rozpustit. Zájemci o členství pak samotnému cechu při přijetí platili ve vosku a špitálu pivem. Město si nárokovalo absolutní poslušnost a jakýkoliv cech musel být povolen pouze se souhlasem představitelů města. (Tamtéž, s. 64).

³²⁰ Srov: HOFFMANN, F.: *České město*, s. 188-190; *Nejstarší uherskohradištská městská kniha*, s. 128-130. Město Uherské Hradiště pod sebe stahuje poplatky, které by jinak přináležely cechu za příchozí a nově se usadivší mistry, stanovuje druhy, barvu kůží a jejich kvalitu k výrobě bot, poplatky chrámu a jsou zde zmíněny i tradiční poplatky pro cech ševců, u ostatních řemesel jde většina poplatků přímo městu, zřejmě z důvodu neexistence cechu, Uherské Hradiště bylo přece jen menším trhem.

³²¹ HOFFMANN, F.: *České město*, s. 190, 263-266.

³²² Srov. HÜCKE, J.: *Sbírka historických památek*, s. 6; AHMP, fond Sbirka A1. inv. č. inv. č. 227, sig. AHMP PGL II – 118, *Privilegium pro novoměstské kožišníky z 16. září 1486*; inv. č. 229, sig. AHMP PGL II – 120, *Král Vladislav II. potvrzuje artikule novoměstským kožešníkům*; AČ X., s. 487.

pravděpodobně nemuseli obracet na městskou radu ale na nadřízený cech či město, kde sídlil tento cech.

Pro poddanská města znamenalo zasahování šlechty stav, který musela trpět, nebyla svobodná, ale i zde docházelo k narušování starých práv, i šlechta, zvláště pak v 16. století hojně začínal využívat udělování privilegií či zakládání cechů, což může být dáno do souvislosti se snahou o ekonomický rozvoj panství.³²³ Zdrojem narušení práv městské rady mohly být i cechy, které aktivně žádaly o privilegium panovníka.³²⁴ Tam, kde došlo k disproporci mezi vlivem rady a silou obce, pak dochází k městským bouřím.

Jistě bylo v zájmu města, tím pádem i v zájmu jeho rady, aby město prosperovalo, nedocházelo zde k rozbrojům a rovněž aby byly zajištěny potřeby obyvatelstva, tzn. nedocházelo k výpadkům či nadprodukcí potravin. I k tomuto mohli sloužit cechovní regulace, ať jde o regulaci počtu chlebných lavic, či o počet stánků řezníku atp.³²⁵ Mistři navíc nebyli vždy poctiví, např. soukeníci poměrně často zaměňovali sukno za horší, to samé činili krejčí.³²⁶ Obchodníci špatně vážili.³²⁷ Nebo hrozily požáry způsobené neodbornou manipulací s ohněm.³²⁸

Co se dotýká samotného udělování či potvrzování cechovních privilegií, tak tato pravomoc byla v gesci městské rady, nejen na našem území, ale dá se říci, že město bylo nejčastějším upravovatelem artikulů, není také divu, město mělo vždy rozhodně blíže

³²³ 1462 7. květen. Zápis artikulů hrnčířského cechu do městské knihy v České Lípě, 1463 Tkalci v České Lípě přísahají, že nikdy neměli cech, 1463 4. březen. Tkalci v České Lípě obdržely artikule, 1463 9. prosinec. Městská rada v České Lípě reguluje poplatky a vymezuje činnost lazebníků (Pamětní kniha města České Lípy, s. 99-104).

³²⁴ 1497 3. červenec. Spory mezi městskou radou a řezníky v Písku o udělení cechovního privilegia Vladislavem II. (AČ X., s. 487).

³²⁵ Např. 1461-1471. Město Česká Lípa omezuje počet chlebných lavic. (Pamětní kniha města České Lípy, s. 103-104).

³²⁶ Nálezy brněnského, s. 36-37. Občas se ale také stávalo, že byl takto krejčí hnán zcela záměrně a bez důvodu před soud. Tamtéž, s. 62.

³²⁷ Tamtéž, s. 55-56.

³²⁸ Tamtéž, s. 56.

k místnímu trhu než panovník.³²⁹ Městské radě, která cechovní pořádky nejčastěji potvrzovala, do této pravomoci následně vstoupil panovník, který odmítl respektovat toto právo a začal na žádost cechmistrů tato privilegia potvrzovat či upravovat, došlo tak k několika sporům, v Praze šlo o udělení privilegia pro místní kožišníky, kdy městská rada vydala privilegium, jež se dotýkalo i ungelty, což byla výsada krále, Vladislav sice toto privilegium potvrdil, ale stáhl všechny pokuty a poplatky pod svou komoru, což lze chápat jako i svým způsobem trest pro město.³³⁰ Dalším příkladem může být spor o udělení privilegia králem v Písku, kdy si místní řezníci vyžádali potvrzení pořádku, ale městská rada toto privilegium důsledně odmítla a nedovolila králi, aby se vměšoval do výsadních městských záležitostí, je sice pravdou, že rozhodnutí rady nesměřovalo ani tak proti králi, jakožto proti místnímu cechu, ale i tato zmínka je jasným dokladem sporů mezi městskou radou a králem o udělení privilegií.³³¹

V průběhu jagellonské epochy došlo rovněž k náležitému posunu uvnitř městské společnosti, která se začala chápat jako důležitý stav. Dokladem mohou být i privilegia pro cechy a jejich jazyk. Zatímco starší artikule či různá potvrzení a nařízení jsou velmi stručná, často začínají prostým „*Item.*“³³² Jistá stručnost a jazyková úspornost je patrná ještě v šedesátých letech 15. století. Naopak se zvyšujícím se počtem panovnických privilegií pro města, ale i pro cechy, se mění i jazyk a délka městských písemností. Panovnické listiny pro cechy začínají obvykle „*My z bozie milosti král...*“ či německy psanou totožnou formulí začínající na slovo „*Wir*“.³³³ Spolu s posilujícím sebevědomím městského stavu dochází i k napodobování jazyka panovnických listin, tedy prodlužuje se arenga a listiny začínají slovy „*My purkmistr a rada města...*“ či „*Wir burgmeister und rath...*“, tento jazykový posun lze

³²⁹ THIKÖTTER, E.: *Die Zünfte*, s. 58-125, 151-178; WINTER, Z.: *Kulturní obraz II.*, s. 253-385.

³³⁰ Srov. HÜCKE, J.: *Sbírka historických památek*, s. 6; AMP, fond Sbirka A1. inv. č. inv. č. 227, sig. AMP PGL II – 118, *Privilegium pro novoměstské kožišníky z 16. září 1486*; inv. č. 229, sig. AMP PGL II – 120, *Král Vladislav II. potvrzuje artikule novoměstským kožešníkům*.

³³¹ AČ X., s. 487.

³³² *Pamětní kniha města České Lípy*, s. 99-104.

³³³ SOkA Jihlava, fond Archiv města Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, inv. č. 6, fol. 28.

vysvětlit i snahou o co největší svébytnost v rozhodování o městských záležitostech, zajímavé je, že tato proměna se v 16. století nevyhnula ani poddanským městům.³³⁴ Jazykové přiblížení se vyšším stavům, či dokonce panovníkovi, mohlo dojít až do absurdních krajností, kdy představitelé Prahy byli osloveni „*Vaše Milosti*,“ což je oslovení náležející králi.³³⁵

Pokud ale stále mluvíme o městské společnosti, pak se musíme vrátit k městským právům, zatímco Čechy jako jádrová oblast se začínají centralizovat, dochází ke sjednocování Prahy a privilegia pražských mistrů se stávají předlohou pro řemeslníky v jiných městech, na Moravě je situace odlišná. Místní centra jsou autonomní, Jihlava, Brno a Znojmo zřejmě zcela, Olomouc je však značně napojena na Vratislav. Patnácté století přineslo i dva koncepty hlavního sídla, zatímco Praha byla sídlem pražského krále, Vratislav se stávala centrem Slezska a katolických částí země, dobré vztahy Vratislavských s papežem a osud města v tomto bouřlivém století z něj učinily druhé nejdůležitější město soustátí, toto město tedy zaznamenalo odlišný vývoj než Praha a stalo se vzorem pro ostatní města, neboť se i rychle rozvíjelo.³³⁶ Napojení Olomouce na toto sídlo, ze kterého přijalo městská práva a kde byla odvolací stolice, bylo silné, i na poli cechovního zřízení. Olomoučtí udělovali privilegia dle artikulů vratislavských cechů, zřizovali si opisy a je dochován seznam vratislavských cechů z olomouckých městských písemností.³³⁷ Podobně postupovalo město i pro města nižší instance ve svém okruhu, kterým naopak Olomouc propůjčovala své vzory cechovních pořádků.³³⁸

³³⁴ SOkA Česká Lípa, fond Cech hrnčírů Česká Lípa, inv. č. 1; fond Cech pekařů Česká Lípa, inv. č. 1, inv. č. 2; fond Cech tkalců Česká Lípa, inv. č. 1.

³³⁵ MACEK, J.: *Jagellonský věk 3-4*, s. 47.

³³⁶ ČAPSKÝ, Martin: *Urban History Between Cultural Transfer and Historical Comparison: On the Formation of Late Medieval Urban Identities in Prag and Wroclaw from the Perspective of Historie Croisée* In: ČAPSKÁ, Veronika a kol.: *Processes of Cultural Exchange in Central Europe, 1200-1800*. Opava 2014, s. 209-239.

³³⁷ SOkA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, zlomky registratur, inv. č. 85.

³³⁸ SOkA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, listiny, inv. č. 355.

5.1.4. Cech a jeho práva

Cechovní systém měl ideálně zaručovat kvalitu zhotovovaných výrobků za, kterou ručili mistři a tovaryši daného řemesla. Představitelé těchto organizací pak byli většinou specialisty v úzce daném oboru, některá řemesla se věnovala pouze přípravě materiálu a na zhotovení jednoho výrobku tak mohlo participovat i vícero cechů. Tato roztržitost pak vedla k množství sporů mezi jednotlivými řemesly. Petráň klade konec této hyper-specializace od 15. století.³³⁹ S tímto nelze zcela souhlasit, neboť od 15. století dochází k enormnímu nárůstu řemesel a cechů, rovněž se zmnožují rozsudky městských orgánů, týkajících se výrobních a zpracovatelských kompetencí jednotlivých cechů a řemesel.³⁴⁰ Rovněž jeho tvrzení, že od konce 14. století docházelo k redukci výrobních odvětví, je poněkud problematické.³⁴¹

Řemesla lze dělit do několika skupin dle různých klíčů. Obory lze rozdělit do dvou hlavních kategorií, na obory uspokojující prvořadě potřeby, tyto se vyskytovaly ve všech typech měst a mohly se objevovat i na vsích mimo městský okruh, tato řemesla se pak výrazně podepisovala na charakteru menších měst, náležela sem řemesla potravinářská (řezníci, pekaři, mlynáři, sladovníci a rybáři), řemesla oděvní a textilní (krejčí, ševci, kožešníci, tkalci a soukeníci) a řemesla kovodělná (kováři). Druhým typem pak jsou obory pracující pro oblastní trhy, nevyskytovaly se ve všech typech měst a tyto obory byly závislé na dostupnosti materiálu, cechy tohoto typu tedy vznikají v místě vhodném pro výrobu a s přijatelnou dostupností surovin, mezi potravinářská řemesla pak patřili např. perníkáři, do oděvního a textilního odvětví pak barvíři, postřihači a valcháři, kovodělné odvětví se rozrůstá o zlatníky, zámečníky, mečíře, nožíře etc. Dále se objevily obory keramické (hrnčíři), kožedělné (koželuzi, sedláři, uzdaři a řemenáři), dřevozpracovatelské (koláři, tesaři, truhláři, bečváři), stavební (kameníci, zedníci,

³³⁹ PETRÁŇ, J.: *Dějiny hmotné kultury, Díl I. sv. 1*, s. 237-238.

³⁴⁰ AČ XIV., s. 438-492; SMRŽ, J.: *Pražské cechy*, s. 63-68.

³⁴¹ PETRÁŇ, J.: *Dějiny hmotné kultury, Díl I. sv. 1*, s. 243.

cihláři, pokrývači, tesaři) a další. Lze tvrdit, že čím vyššího stupně rozvoje bylo město a čím bylo větším, tím větší počet řemesel a řemeslníků druhého typu se v něm vyskytoval.³⁴²

Pokud jde o další zájmy cechu, tak hlavním přínosem cechovního zřízení byl jistý monopol, který zaručoval alespoň minimální výnosy z činnosti a zároveň neumožňoval jednotlivci výrazně zbohatnout nad ostatními.³⁴³ Monopol byl ale věcí spornou, neplatil vždy a za všech okolností, je prokázáno, že jisté aspekty hospodářské soutěže mohly probíhat i v takto silně regionální výrobě, platilo jednoduché pravidlo, co místní řemeslníci nedokázali vyrobit, či vyrobit v požadované kvalitě, lze dovést.³⁴⁴ Podobná uzákonění máme doložena i na našem území.³⁴⁵

Zájmy cechu spočívali v dostupnosti surovin,³⁴⁶ v regulaci počtu tovaryšů,³⁴⁷ organizace rovněž dbala na to, aby tovaryši nebyli přebíráni jinými mistry, kupříkladu výměnou za lepší zacházení, mzdu, stravu atp.³⁴⁸ Vezmeme-li si příklad pražského cechu malířů a sklenářů, tak značná část jejich článků se týká právě přebírání tovaryšů.³⁴⁹ Malířské články také zmiňují povinnost organizovati se v cechu, nikdo tedy nesměl dané řemeslo vykonávat mimo cech. O cechovním primusu viz více Zikmund Winter.³⁵⁰

Cech byl ale organizací sociální, proto byli mistři či celé cechy zavazováni výkonem poslední vůle.³⁵¹ Cech byl ale i příjemcem, nejenže vybíral poplatky od členů, či nových mistrů, čímž také redukoval počet mistrů, ale společenstvu členové, či vdovy po mistrech odkazovali

³⁴² Tamtéž, s. 285-287.

³⁴³ ČERMÁK, M.: *Olomoucká řemesla*, s. 73-75.

³⁴⁴ HIRSHLER, E. E.: *Medieval economic*, s. 52-58.

³⁴⁵ AČ XIV., s. 483-487.

³⁴⁶ Soukeníci čb, Srov. HÜCKE, J.: *Sbírka historických památek*, s. 6; AMP, fond Sbirka A1, inv. č. inv. č. 227, sig. AMP PGL II – 118; *Privilegium pro novoměstské kožišníky z 16. září 1486*; inv. č. 229, sig. AMP PGL II – 120, *Král Vladislav II. potvrdil artikule novoměstským kožešníkům*.

³⁴⁷ AČ XIV., s. 476; ČERMÁK, M.: *Olomoucká řemesla*, s. 74.

³⁴⁸ „Item chceme, aby žádný malář ani sklenář, buď mistr aneb tovaryš aneb ktokoli z čeledi naší jiný, z verštatů druhého čeledi lidí nesměl ani vykupovati a přechovávatí mohl.“ In: *Cechovní kniha pražských malířů*, s. 21.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 21-22.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 21-23.

³⁵¹ SOkA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, listiny, inv. č. 287, 298, 301, 307, 340, 371.

nemalé částky.³⁵² Náboženská bratrstva pořádala bohoslužby u oltářů svých patronů, kterým mohly být odkazovány relikvie.³⁵³ A v neposlední řadě mistři byli zástupci nejen ve velké obci, ale byli zváni na radnici či se stávali sami členy rad.³⁵⁴ Vzhledem k tomu, že městská rada rozhodovala spory mezi jednotlivými řemesly, jistě se hodilo, pokud měl cech svého zástupce mezi členy rady, či byl s cechem jinak spřízněn.

Ke kompetenčním sporům mezi jednotlivými řemesly docházelo poměrně běžně a ve všech městech.³⁵⁵ Někde pak vzájemná nevraživost přerůstala až v násilí.³⁵⁶ Rozpory mezi samotnými členy společenstva pak měly být řešeny interně, v člancích se opakují příkazy nehanět jiného člena cechu, nešacovat jej, neloudit mu čeled', veškeré půtky řešit před staršími cechu etc.³⁵⁷

5.1.5. Meziměstské cechy

Meziměstské cechy se dominantně vyskytovaly v pražském souměstí, kde k tomu byly příhodné podmínky, cechy si mohly vzájemně konkurovat, což bylo nežádoucí, a tak se jeden cech mohl stát tím hlavním, často to pak byl cech staroměstský.³⁵⁸ Otázkou však zůstává, které cechy považovat za meziměstské? Existují doklady jednání městských rad, které v jednom městě udělí privilegium cechu a stejný cech na druhém městě přijímá od své městské rady artikule též, jedná se pak o stejný počet artikulů i obsahově jsou si tyto dokumenty natolik podobné, že provázání těchto cechů je naprosto jisté, to že však cech je regulován každou městskou radou zvlášť pak je potvrzuje stávající snaha města si udržet kontrolu nad svým

³⁵² Cechu krčmářskému v Uherském Hradišti takto vdova Běta odkázala trvalý roční příjem 10 kop. (*Nejstarší uherskohradištská městská kniha*, s. 64, 70-71).

³⁵³ SOkA České Budějovice, fond Cech řezníků České Budějovice, inv. č. I/2.

³⁵⁴ HOFFMANN, F.: *České město*, s. 189-190.

³⁵⁵ Novoměstští konšelé takto museli řešit spory mezi ševci nováky a vetešníky (AČ XIV., s. 470-471).

³⁵⁶ FRB, SN III, s. 258.

³⁵⁷ *Cechovní kniha pražských malířů. (1348-1527)* (edd. PÁTKOVÁ, H.), s.26-27.

³⁵⁸ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 614-621.

trhem.³⁵⁹ Někdy městská rada udělí privilegium, které ve druhém městě vydal panovník, v takovém případě však riskuje spor s hlavou státu.³⁶⁰

Otázkou zůstává, jak postupovat v případě Olomouce. Toto město samo přijímalo artikule z Vratislavy.³⁶¹ Nejednalo se však o cech zemský, Morava tedy nespádala pod Slezsko. Zároveň nelze vysledovat nějaké větší propojení vratislavských mistrů s těmi olomouckými. Olomouc však byla dárce cechovních článků pro ostatní cechy ve městech, které spadaly do jejího městského právního okruhu.³⁶² V tomto případě lze tedy opatrně hovořit o meziměstském cechu.

5.1.6. Zemské cechy

Zemský cech je organizací, v jejímž čele stojí jedno řemeslnické sdružení, jehož pořádek přijímali mistři v jiných městech, tato cechovní filiace pak přinášela značné příjmy do pokladny mateřského cechu, neboť tam ostatní mistři skládali poplatky např. za propouštění učedníků, získání mistrovství atd. V čele těchto cechů, pokud se nacházel v Čechách, pak byl cech pražský, nejčastěji staroměstský či celopražský. Udělit privilegium pro celozemský cech mohl jen panovník a Vladislav II. tohoto privilegia náležitě využil.³⁶³ Ale jak píše jinde v této práci, existovaly cechy, které přijímaly pořádky organizací bez královské intervence. Ve zbytku země byla situace ještě daleko problematičtější.

Tento útvar se prvně nejspíše objevil v průběhu 15. století na území dnešního Německa, nadřízený, či mateřský cech, fungoval podobně jako odvolací stolice městského práva, tzn.

³⁵⁹ 1489 11. srpen. *Staroměstští konšelé potvrzují artikule cechu kloboučnického* (AČ XIV., s. 487-489); 1489 27. srpen. *Novoměstští konšelé potvrzují artikule řemesla kloboučnického* (AČ XIV., s. 489-492).

³⁶⁰ Viz případ pražských kožišníků a spor o ungelt. Vladislav ne vždy takovéto privilegium potvrdil bez výhrad, někdy sáhl k odplatě v podobě různých finančních výhod, kdy např. stáhl pod sebe veškeré pokuty, které by jinak patřily městské radě. Srov. AMP, fond Sbirka A1, inv. č. inv. č. 227, sig. AMP PGL II – 118, *Privilegium pro novoměstské kožišníky z 16. září 1486*; inv. č. 229, sig. AMP PGL II – 120, *Král Vladislav II. potvrzuje artikule novoměstským kožešníkům*.

³⁶¹ SOkA Olomouc, fond Cech pekařů Olomouc, inv. č. 2.

³⁶² SOkA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, zlomky registratur, inv. č. 85.

³⁶³ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 93-94.

ostatní mistři a cechy se k němu odvolávaly. Mezi nejvýznamnější zemské cechy v případě Čech pak patří převážně potravinářská řemesla, řezníci a mlynáři, ale i kloboučníci, hrnčíři, mečíři, koželuzi, zlatníci a kameníci.³⁶⁴

³⁶⁴ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 621-630.

5.2. Cechy a městské bouře

5.2.1. Město a jeho reprezentace

Na sklonku středověku lze ve střeoevropských městech pozorovat rostoucí neklid, který mohl být zapříčiněn jak složitou náboženskou situací, tak národnostním napětím, či jako důsledek utvářejícího se stavovského státu a rostoucího vlivu cechů na chod měst.³⁶⁵ Faktem však zůstává, že množství nepokojů ve střední Evropě, kdy se jedná o spory mezi obcí a městskou radou, rostlo. Z českých a moravských měst se různé vnitřní spory týkaly např. Olomouce (1513), Nymburka (1517), Plzně (1519), Kadaně, Žatce a dalších.³⁶⁶ Města byla značně autonomní, se značně originálními právy, jejichž porušování však téměř vždy vyvolalo obdobnou reakci, a to v podobě napětí mezi radou a měšťany.³⁶⁷ Nejčastějším motivem těchto sporů pak bylo neprůhledné nakládání s městskými financemi.³⁶⁸ Nelze však podcenit ani cechovní organizace, které se ze všech sil pokoušely získat pro sebe podíl na moci, např. v Kutné Hoře roku 1471 cechmistrů obsadili mincovnu a velkým úspěchem cechů bylo získání autonomie v Praze po bouřích roku 1483.³⁶⁹

Mistři se však nedostávali do sporů jen s městem, ale i mezi sebou navzájem, či dokonce cechy mezi sebou vedly spory, často notně krvavým, středověku vlastním způsobem, což se událo i v Praze, kde došlo ke sporu mezi sladovníky a nožíři: *„Item léta MCCCCCI. ...Item téhož léta velikonoční úterý sladovníci, přišedše z Obory, učinili sobě kvas v domu Kunratově. A po tom kvasu vskočili do ulice Nožířské a mordovali nožieře, kohož kde zastihli, i v domiech některých se s nimi bili.“*³⁷⁰ Uvnitř cechů se samozřejmě mohli hádat i mistři mezi sebou, častěji však šlo o spory mezi tovaryši a mistry řemesla.³⁷¹ Tyto spory mezi mistry a tovaryši mohly

³⁶⁵ MILLER, J.: *Uzavřená společnost*, s. 173-175.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 172-173.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 176.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 178-182.

³⁶⁹ MACEK, J.: *Jagellonský věk, 3-4*, s. 51-52, 295-296.

³⁷⁰ FRB, SN III, s. 258.

³⁷¹ AČ XIV., s. 462-463, 477-479.

být zapříčiněny nejen upíráním práv tovaryšů, znemožňováním získání mistrovské zkoušky, ale i rozdílným manifestováním maskulinity, zatímco mistři byli plnoprávní, často ženatí, tovaryšům bylo vše toto upíráno, často se z nich stávali celoživotní tovaryši, bez možnosti postoupit výše, což nutně vyvolávalo frustraci.³⁷²

Problémy ale nevznikaly jen mezi cechy navzájem či mezi tzv. velkou obcí a radou, spory byly vedeny i uvnitř cechů, artikule se často věnují zákazu hanění členů, jejich přepadání a šacování.³⁷³ Také se mohlo stát, že mistr uprchl, například k pánům, kde cech a mistry haněl, tito si takové jednání nenechávali líbit, a i na takové cechovní sběhy jejich články pamatují.³⁷⁴ Úspěch cechmistrů v Praze v roce 1483 navíc pobídl tovaryše k pokusu o jistou autonomii a získání vlivu po vzoru cechmistrů, toto se však stávalo nebezpečím pro samotné mistry řemesel.³⁷⁵ Zajímavostí je, že zatímco cechovní články většinou udělovalo město či panovník, artikule tovaryšů jsou udělovány mistry řemesla, kteří tak mají moc nad svými pracovníky.³⁷⁶ Jagellonský věk je tak rovněž obdobím sporů mistrů a tovaryšů.³⁷⁷

Nesouhlas s městskou radou mohl řemeslník dát najevo i opovědí, kdy začal městu škodit, příkladem takové opovědi může být i jeden jihlavský soukeník, který ve spojitosti s městskými bouřemi v Jihlavě se odmítl smířit s výsledkem a nadále proti městu brojil, ke smíru došlo nakonec díky jednání, ale tento případ ukazuje, že stavovská čest, popř. silové řešení sporu je i na počátku 16. století relevantní, jen se tato kdysi šlechtická „*výsada*“ posunula ještě o patro níže k členům městského stavu, jejíž členové nově rozšiřují řady opovědníků.³⁷⁸

³⁷² ANTONÍN MALANÍKOVÁ, M.: *Maskulinita jako koncept*, s. 24-25.

³⁷³ *Cechovní kniha pražských malířů*, s. 20-23.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 37.

³⁷⁵ MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 3-4., s. 295-296.

³⁷⁶ SOkA České Budějovice, fond Cech pekařů České Budějovice, inv. č. II/1; SOkA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, zlomky registratur, inv. č. 136.

³⁷⁷ AČ XIV., s. 462-463, 477-478; SOkA České Budějovice, fond Cech kovářů a kolářů České Budějovice, inv. č. I/1.

³⁷⁸ SOkA Jihlava, fond Městská správa Jihlava, listiny, inv. č. 361.

5.2.2. Povstání jagellonského věku

Jagellonský věk je obdobím zlomu, proměny společnosti, není proto divu, že v takovém prostředí docházelo k napětí, které občas vyústilo v nezřízené násilí, kterého se účastnili i cechovní mistři. Pokud bych měl pojmenovat všechny důvody pro vytrysknutí těchto problémů pravděpodobně jsem odkázán k nezdaru. Přesto však mohu identifikovat několik zásadních jevů, které jistě napomohly k projevům známým jako městské bouřky.

A. Vnější nepřítel

1. Šlechta omezující stará městská práva.
2. Jiná konfese, v případě kališníků pak stálá hrozba ze strany katolické církve.
3. Hrozba války

B. Vnitřní nepřítel

1. Úplatní konšelé a patriciát měst.
2. Tovaryši, usilující o lepší postavení.
3. Osoby jiného vyznání, např. pikarti a židé.

C. Ztráta jistot

1. Konec středověkého univerzalizmu, různost konfesí.
2. Oslabená moc krále.
3. Permanentní krize 15. století.

Všechny tyto důvody mohly napomoci nezřízenému násilí, které se odehrálo v Praze a Jihlavě.

Za přímého viníka pražských bouří letopisec nejvíce vinil kazatele z řád mnichů „bosáků“, kteří brojili proti přijímání podobojí. Bouře, ke které došlo roku 1483, smetla královské konšely. Dav měšťanů vtrhl do klášterů a katolických chrámů, kde vybil nebo vyhnal jejich osazenstvo. Tyto události byly i na tehdejší poměry značně brutální, vraždění a popravy

nebrali konce. Reakce krále byla jasná: „*Král Vladislav pro to se na Pražany rozhněval, nechtě do Prahy jeti, leč toho pomstí, i měli Pražané toho s pomyslem, přátel sobě hledajíce, neb král Vladislav chtěl, aby jemu zed položili okolo Prahy od bran za nohy etc. a klíče aby jemu vynesli a také aby před ním klečali etc., bylo jest již namluveno, že chtí klíče vynésti, když pojede do Prahy.*“ Kníže Hynek půjčil pak prý králi i děla proti Pražanům na obranu Hradu. Výsledkem bouří bylo královo trvalé přesídlení ze Dvora na Pražský hrad, který se začal více opevňovat.³⁷⁹

Hybatelem pražských nepokojů byly velké obce, král se pokusil nejhoršímu zamezit obměnou městských rad, ale konšelé byli stejně zkorumpovaní, a navíc vystupovali proti většinovému náboženskému přesvědčení Pražanů. V době, kdy v Praze hrozilo nejhorší, se Vladislav pokusil opřít o katolickou šlechtu a rázně zakročit, šlechta však neměla zájem, slabý panovník jí vyhovoval. Po Olomouckém míru začíná proces soustavného omezování práv královských měst, král se pokusil získat moc do svých rukou, ale přecenil své síly a byl nucen ustoupit, do rady se dostali radikální katolíci, což situaci v Praze ještě dále zhoršuje. V okamžiku, kdy Vladislav se pokusil o vstřícné kroky vůči Praze, zareagovala katolická církev nátlakovou akcí, která donutila krále, aby od nějakého usmiřování ustoupil, mezi lidmi se množili radikální kazatelé a vše nevyhnutelně šlo k tragédii. Když král naposledy obměnil městské rady, do vedoucích pozic se dostali nepřátelé velkých obcí, začalo špatné období pro vyznavače kalicha. Bouře, které to vyvolalo, smetly rady a dosadily nové, s notným počtem řemeslníků.³⁸⁰

Různé spory ale hrozily i v jiných městech, k nepokojům došlo i v Hradci Králové, kde městská rada bezostyšně ignorovala ve sporu o dědictví i králův přímý zásah, kterým se panovník pokoušel urovnat vznikající spor.³⁸¹ Podobně došlo ke sporům v Plzni, kdy předmětem rozepře byla vrstva bohatých obchodníků, která ovládala město a řídila je pouze ku

³⁷⁹ FRB, SN III, s. 223-247.

³⁸⁰ ŠMAHEL, F.: *Pražské povstání*, s. 35-102.

³⁸¹ MIKULKA, Jaromír: *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 I*. Hradec Králové 1996, s. 147-150.

svému vlastnímu zisku.³⁸² Bouře ale hrozily i v Olomouci,³⁸³ či v Českých Budějovicích.³⁸⁴ Příklad Budějovic pak ukazuje, že šlo stále ještě o náboženské napětí ve společnosti.

Události v Jihlavě byly podobně bouřlivé, Ludvík se nejprve pokoušel nejhoršímu zabránit tím, že nařídil cechům odevzdat artikule a pečeti. K bouřím ale přesto došlo, rozezlený král se pokoušel město trestat, nakonec však ale došlo k dohodě a Ludvík tak některé cechy odměnil privilegii.³⁸⁵ Moravská situace byla poněkud odlišná, zde se jednalo zřejmě o napětí sociálního charakteru, které bylo zapříčiněno markantními majetkovými rozdíly umocněnými zkorumpovanými představiteli měst.³⁸⁶

5.2.3. Pronikání cechmistrů do úřadů měst

O jagellonské době můžeme též hovořit jako o době, která přinesla značný pokrok a změnu v uspořádání městské společnosti. Někteří, zvláště pak Josef Macek, píše o demokratizačních tendencích, důležitým aktérem se totiž stává tzv. velká obec, která je obzvláště pak silná v pražských městech. Velká obec se pak sestávala z plnoprávných měšťanů, někdy se však tento sbor mísil i s chudinou, zvláště došlo-li k některým nepředvídatelným či zásadním událostem. Velká obec měla ale spíše formální nežli faktickou moc, spíše šlo vyjadřování veřejného mínění, často takto obce zastávaly silné protipanské postoje. Obec však mohla svým vlivem donutit neoblíbeného konšela k odstoupení, či odvolání, tam, kde takovýto nátlak selhával, pak docházelo k městským bouřím.³⁸⁷

V době utváření stavovského státu proběhlo rozšíření počtu úřadů ve městech, tak, aby došlo k co největšímu zastoupení různých částí a skupin plnoprávných měšťanů, nejednalo se

³⁸² BĚLOHLÁVEK, Miloslav: *Dějiny Plzně I. Od počátků do roku 1788*. Plzeň 1965, s. 109-111.

³⁸³ AČ XI., s. 283.

³⁸⁴ AČ XXI., s. 227.

³⁸⁵ SOkA Jihlava, fond Městská správa Jihlava, listiny, inv. č. 341, inv. č. 343, inv. č. 344, inv. č. 347, inv. č. 348, inv. č. 349, inv. č. 350, inv. č. 360, inv. č. 361.

³⁸⁶ DŘÍMAL, Jaroslav: *Sociální boje v moravských královských městech ve 20. letech 16. století*. In: Brno v minulosti a dnes, sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna, roč. ,1963, č. 1, s. 114-167.

³⁸⁷ MACEK, J.: *Jagellonský věk, 3-4*, s. 47-66.

však zřejmě o demokratizační proces, neboť nejdůležitější úřady byly stále spravovány bohatými a vzdělanými měšťany, kteří byli jakousi obdobou ideální aristotelské vlády, kdy místní oligarchové kooperovali s velkou obcí ku vzájemné spokojenosti, aristokratický duch pak byl zastoupen požadavkem na vyšší, pokud možno právnické vzdělání nejvyšších představitelů měst.³⁸⁸ Pražská města byla od revoluce vedena radami s nezvyklým zastoupením řemeslníků a cechmistrů, došlo zde k jakési demokratizaci, mistři a zástupci cechů začali pronikat do všech úřadů a složek stále se rozrůstajícího se aparátu městských úřadů.³⁸⁹

³⁸⁸ MILLER, J.: *Uzavřená společnost*. s. 182-198.

³⁸⁹ SMRŽ, J.: *Podíl cechmistrů na správě pražských měst v raném novověku*. Praha 2021, s. 47-93, 101-150.

5.3. Cechy a reprezentace

5.3.1. Znaky a symboly

Znak, či symbol, se stal v 15. století věcí váženou, chtěnou, ale i poměrně levnou a dostupnou. Města žádají o polepšení svých znaků císaře.³⁹⁰ Sám král pak tyto znaky polepšuje či potvrzuje.³⁹¹ Roste počet erbovních měšťanů, rytířů a král se neostýchá udělovat erbovní znamení neurozeným.³⁹² Na tuto situaci pak pochopitelně pamatuje i vladislavské zřízení zemské.³⁹³ Je proto pochopitelné, že nejen měšťané, ale i různé organizace touží po získání svého znaku, či o jeho polepšení, samozřejmě se tato poptávka týkala i cechů, jejichž žádosti směřují hlavně za panovníkem.

Společnost jagellonského věku je stále společností středověkou, stavovskou, erb je spojen s jistými privilegii a ctí. Města se nechtějí vyrovnat pouze šlechtě ve svých právech, sama města chtějí svým způsobem vystupovat jako šlechta, hromadí majetek v podobě půdy a vykupují vesnice, stávají se pány.³⁹⁴ Podobně pak vystupují měšťané, kteří teaurují své výnosy v půdě a stávají se tak často bohatšími než příslušníci rytířského stavu, erb je pak to poslední k čemu mohou upnout své tužby.³⁹⁵ Tento krátký exkurz jen dokazuje důležitost znaků té doby.

S cechovním zřízením se pojily i různé sociální rituály, které se odrážely ve veřejném životě. Nejednalo se jen o cechovní zasedání či plnění různých povinností udělovaných cechům městskou radou či panovníkem. Cechy vystupovaly v průvodech náboženských (svátek Božího těla v Praze), panovníckých a v průvodech městských oslav. Řemesla pak byla řazena od

³⁹⁰ *Staré letopisy české*, s. 283-284.; *Erbovní listiny*, s. 2-3, 5-6.

³⁹¹ *Erbovní listiny*, s. 3-4, 6-7, 7-8.

³⁹² *Šlechtický archiv c. k. ministerstva vnitra. Erbovní listiny Národního archivu, Státního oblastního archivu v Praze, Archivu hlavního města Prahy, Archivu Národního muzea* (edd. ŽUPANIČ, Jan-FIALA, Michal-KOBLASA, Pavel). Praha 2014, s. 279-281.

³⁹³ *Vladislavské zřízení zemské*, s. 239.

³⁹⁴ MACEK, J.: *Jagellonský věk 3-4*, s. 36-37, 86-94.

³⁹⁵ *Tamtéž*, s. 39.

nejméně důležitých po nejprestižnější (Olomouc) či naopak (Praha). Součástí těchto procesů byly korouhve a cechovní znamení.³⁹⁶

V olomouckém řazení šli vpředu cíchaři, za nimi pak tkalci, koláři a bednáři, provazníci a olejníci, vetešníci, lazebníci, rybáři, hrncíři, řemenáři, stolaři se střelci, konváři a kloboučníci, zlatníci a malíři, koželuzi, pasíři, zámečníci, kováři, krejčí, ševci, pekaři, řezníci, sladovníci, kožešníci a na závěr soukeníci.³⁹⁷

V pražském řazení šli první řezníci s červenou korouhví na jedné straně bílý lev, na druhé straně mříž v bráně po obou stranách oděnci sekající sekyrou, dále pak zlatníci, malíři, štítaři s korouhví modrou na jedné straně zlatý kalich a na druhé bílý štít se třemi červenými štítky, kovodělná řemesla se zelenou korouhví s obrněncem s ostruhami a mečem, kožešníci s červenou korouhví s pruhem, textilní odvětví s modrou korouhví na jedné straně krejčovské nůžky a na druhé postřiháčské nůžky, ševci s blankytnou korouhví, v poli tři nohy v škorních s ostruhami, nožíři s červenou korouhví se dvěma noži, sladovníci s bílou se sv. Václavem, pekaři s mlynáři pak nesli červenou, bečváři bílou s pobíjecí palicí a kružidlem, lazebníci bílou se zeleným věníkem, a soukeníci bílou kramplemy a štětkou, a poslední kramáři se zelenou korouhví s červenými váhami.³⁹⁸

Mít lepší znak se s rozvojem stavovského státu, a zároveň s finančními potížemi panovníka, stalo věcí možnou. Jednotlivé cechy se téměř předhánějí v získávání polepšených či úplně nových symbolů svých řemesel. Nepřekvapí, že věc se týká převážně pražských měst, kde spolu soupeří cechy jednotlivých měst, pokud jeden dostane znamení, dožaduje se obdobného i cech ve druhém městě.³⁹⁹ Vladislav za své vlády polepšil či udělil znamení mnoha cechů, někdy tak činil zvláštní listinou, jindy v souvislosti s udělenými artikulemi. Mezi

³⁹⁶ PETRÁŇ, J.: *Dějiny hmotné kultury, Díl I. sv. 1*, s. 290-293.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 291.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 292-293.

³⁹⁹ Viz novoměstští a staroměstští řezníci.

takovéto cechy můžeme počítat řezníky,⁴⁰⁰ kožešníky,⁴⁰¹ hrnčíře,⁴⁰² ševce⁴⁰³ a mnohé další profese. Sledování znamení pražských cechů může sloužit i k dokázání propojení městské organizace s cechem, který se nacházel v Praze, nejčastěji pak na Starém Městě, neboť nebylo neobvyklé, že spolu s artikulemi zemský cech předal i svůj znak.⁴⁰⁴

Za Vladislavem pak nezaostával ani jeho syn Ludvík, který využil udělení znaku pro jihlavské soukeníky po městských bouřích, zřejmě jako jisté formy úplatku, ke zklidnění situace.⁴⁰⁵ Cechovní znamení navíc mluvila k divákům, znak říkal, kdo je členem jakého řemesla, čím se dané řemeslo odlišuje od ostatních, byly zde zobrazovány i nástroje, které mistři a tovaryši používaly. Toho pak dokonale využil Vladislav II., jehož královské W se spolu s korunkou objevuje na znameních pražských mistrů, tyto privilegia následně polepšuje i Ferdinand II., který zase doplnil stávající znak o své znamení, tedy F II.⁴⁰⁶

Během slavností se cechy účastnily průvodu, všichni jasně zřetelně viděli symbol svého panovníka, rovněž cechmistři na svých schůzích, pokud cech disponoval předměty, které nesly cechovní znamení, byli při každém zasedání se symbolem krále konfrontováni. I takto tedy mohla vypadat cechovní politika krále.

5.3.2. Pečeti

Podobně jako erby a cechovní znamení lze za pramen s velkou vypovídající hodnotou považovat pečeti a pečetidla. Srovnáme-li některé pečetní typáře či otisky pečetí různých cechů, můžeme tak opět odhalit provázání jednotlivých cechovních organizací, což může teoreticky pomoci v identifikování zemského či meziměstského cechu. Plzeňské pečetidlo nese stejný

⁴⁰⁰ SOkA Hradec Králové, fond Cech řezníků Hradec Králové, inv. č. 1, inv. č. 2; AMP, fond Cech řezníků Plzeň, I. Listiny, sig. Peč. 29.

⁴⁰¹ *Erbovní listiny*, s. 29.

⁴⁰² AČ XIV., s. 483-487.

⁴⁰³ *Erbovní listiny*, s. 46-48.

⁴⁰⁴ SOkA Hradec Králové, fond Cech řezníků Hradec Králové, inv. č. 1, inv. č. 2.

⁴⁰⁵ SOkA Jihlava, fond Městská správa Jihlava, listiny, inv. č. 360.

⁴⁰⁶ *Erbovní listiny*, s. 46-48.

znak, jaký mají staroměstští řezníci, a jaké se nachází i na privilegiu od Vladislava pro hradecké.⁴⁰⁷ Podíváme-li se však na pečetidlo olomouckých řezníků, zjistíme, že na něm se nenachází lev, jako u těch českých, ale beránek.⁴⁰⁸ Olomoucký cech se totiž orientoval na Vratislav, a nikoliv na Prahu, jako tomu bylo u českých řeznických cechů. Výjimkou je však cech hrnčířů v Olomouci, jehož pečetidlo je stejné, jako pečetidlo pražského cechu, kterému udělil znak Vladislav II. spolu se založením zemského cechu.⁴⁰⁹ Z toho lze usuzovat na nějaký stupeň propojení Prahy a Olomouce minimálně v symbolické rovině, či by bylo vhodné do tohoto srovnání zapojit i Vídeň, která mohla inspirovat pražské a později i olomoucké hrnčířské cechy.

Znojemská cechovní pečetidla pak mají otisk značné originality.⁴¹⁰ Rovněž kupříkladu nic nenasvědčuje nějakého propojení brněnských kovářů s jiným, ať moravským či českým cechem.⁴¹¹ Z čehož lze vyvodit, že cechovní organizace na Moravě byly silně regionální, maximálně se vyskytovaly v okruhu městských práv s centry v Jihlavě, Olomouci, Brně a Znojmě, bylo by proto vhodné prozkoumat co největší počet cechovních pečetních typářů a otisků z různých měst, ať moravských či českých, poddanských a královských.

Pečetidlo, popřípadě do pečetidla převedený cechovní znak, byl sám o sobě věcí, která cechu umožňovala reprezentaci, pokud se však chtěl cech více odlišit, pak usiloval o barevnou pečetní látku. Barevné vosky stále zůstávaly výsadou nemnohých, ač i zde platí to, co u znaků, jejich dostupnost se zvětšovala. Kupříkladu pražští řezníci získávají od krále Vladislava povolení pečtit červeným voskem,⁴¹² další cechy pak právo např. zeleného vosku etc.⁴¹³

⁴⁰⁷ SOKA Hradec Králové, fond Cech řezníků Hradec Králové, inv. č. 1, inv. č. 2.

⁴⁰⁸ ČERMÁK, M.: *Olomoucká řemesla*, s. 260.

⁴⁰⁹ Srov. AČ XIV., s. 483-487; ČERMÁK, M.: *Olomoucká řemesla*, s. 263; SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 140.

⁴¹⁰ SOKA Znojmo, fond Cech bednářů Znojmo, inv. č. 3; fond Cech ševců Znojmo, inv. č. 4, fond Cech pekařů Znojmo, inv. č. 15; fond Cech provazníků Znojmo, inv. č. 3; fond Cech tkalců Znojmo, inv. č. 4.

⁴¹¹ AMB, fond 8 Cech kovářů Brno, inv. č. 13.

⁴¹² WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 589.

⁴¹³ Tamtéž, s. 640.

Cech se tak stává poměrně exkluzivní organizací, která velmi dbá na svou reprezentaci a plně se zapojuje do stavovské společnosti, a pečeti jsou jen nepatrným úkazem ambicí jednotlivých cechů, zároveň lze jaksi odstupňovat prestiž cechů a daných řemesel na základě exkluzivity použitého vosku. I z tohoto důvodu jsou cechovní pečeti extrémně zajímavým pramenem ke studiu jagellonského věku. Zároveň i na něčem tak opomíjeném jako jsou cechovní pečeti a použitý materiál lze ukázat stav stavovské společnosti a smývání jistých, kdysi nepřekročitelných rozdílů mezi stavy. Jistá plebejizace společnosti by mohla být spojena s husitskou revolucí, ale toto samo nestačí k vysvětlení, proč k tomuto napomáhal král, který rozhodně nebyl příznivcem příliš silných velkých obcí.

5.3.3. Slavnosti

Slavnosti byly nedílnou součástí lidského života od nepaměti, v městském prostředí pak mohly nabývat specifických rysů. Zvláště korunovační procesí, průvody a vítání králů se stávaly oslavou a manifestací moci. Nedílnou součástí těchto oslav byli i cechovní mistři, pokud se jednalo o oficiální událost, pořádanou či organizovanou městem, kupříkladu v souvislosti s příjezdem panovníka, měly zde cechy nezastupitelnou roli v podobě cechovního procesí, které reprezentovalo jednotlivá řemesla, či odvětví. V takovýchto průvodech pak, všem na očích, byly nesený velmi zdobné cechovní zástavy.⁴¹⁴

Cechovní průvody se vyskytovali při korunovaci Vladislava, při té Ludvíkově, která byla značně skromnější, však zřejmě chyběly. Mezi dobře popsání události pak bezpochyby patří vítání krále Ludvíka při jeho prvním příjezdu do Prahy. Měšťané jej již z dálky vítali a měšťky vybíhaly z města, aby jej dobře viděly, není divu, král dlouho nebyl ve svém sídelním městě. Mimo klasického uvítání, v podobě cechovních průvodů s korouhvemi, jej uvítalo i poněkud bizarní divadlo, kdy se na královu počest z mostu vrhlo několik tovaryšů v neckách

⁴¹⁴ Viz výše.

do vln Vltavy, několik z nich nepřežilo, jediným důvodem bylo pobavit mladého krále. Který tento výjev shlédl cestou na radnici, kde jej čekal oběd s měšťany.⁴¹⁵

Mezi jisté slavnosti lze zařadit i cechovní schůze, kde se zřejmě hojně pilo.⁴¹⁶ Pravděpodobným předobrazem takovýchto bujarých setkání mohly být hostiny konšelů.⁴¹⁷ Což by jen dokazovalo sestupnou tendenci přejímání určitých zvyků směrem od vrcholu pomyslné sociální pyramidy. Ne vždy však takové setkání končilo šťastně, některá se zvrhla v masakry, tak jako se tomu stalo v Praze, kdy se opilí sladovníci rozhodli vraždit nožiče.⁴¹⁸ Zkoumání cechovních slavností nenáboženského charakteru by bylo žádoucí, bohužel pramenná základna je v tomto ohledu velmi omezená.

5.3.4. Zbožnost

Zbožnost jagellonského věku je pojem značně problematický, neboť zde můžeme mluvit o několika různých konfesích s různými aspekty víry, které se promítaly i do ortopraxie. Cechovní zbožnost se naproti tomu zkoumá poměrně jednodušeji. Lze předpokládat, že dominantní konfese dominovala i v místních ceších, či že daný cech byl nábožensky homogenní. Zbožnost hrála ve středověku stěžejní roli, výjimkou pak nebyly ani cechovní organizace, které náležitě upravovaly i své stanovy. Cechy mívaly své patrony, u pražských malířů to byl sv. Lukáš.⁴¹⁹ Artikule pak stanovovaly dny pracovního klidu, svátky, které mistři světili, z daných svátků pak lze při absenci jiných pramenů i odvodit konfesijní složení daného cechu.⁴²⁰ Zajímavou skupinou jsou cechovní oltáře, se kterými se setkáme v českých i

⁴¹⁵ MACEK, J.: *Jagellonský věk 1-2*, s. 312.

⁴¹⁶ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 677-681; ČERMÁK, M.: *Olomoucká řemesla*, s. 77.

⁴¹⁷ WINTER, Z.: *Kulturní obraz I.*, s. 713-720.

⁴¹⁸ FRB, SN III, s. 258.

⁴¹⁹ *Cechovní kniha pražských malířů*, s. 38.

⁴²⁰ AHMP, fond Sbirka A1, inv. č. 227, sig. AMP PGL II – 118.

moravských městech.⁴²¹ K těmto oltářům pak byly vázány i prostředky z testamentů mistrů či vdov.⁴²²

Cech býval také náboženskou organizací, částečně se prolínal či existoval souběžně s různými bratrstvy.⁴²³ Členství v takovýchto bratrstvech mohlo být povinné, stejně jako ctění svátků patronů daného řemesla.⁴²⁴ Cechy se staraly o oltáře svých patronů v kostelích.⁴²⁵ Platily kněze, který praktikoval bohoslužby pro daný cech.⁴²⁶ Mezi cechmistry se vyskytují sběratelé ostatků.⁴²⁷ Ale i kališníci, kteří světili svátky Jana Husa.⁴²⁸ Cechy se pak jistě účastnily náboženských procesí. Rozhodně se tyto dobře organizované jednotky stávaly oporou církve v daném městě, ať již byli mistři a jejich město jakéhokoliv vyznání. Pokud jde o jiné projevy zbožnosti, jako jsou například masopustní reje a veselí, ty stále čekají na prozkoumání. Z našeho prostředí snad můžeme jmenovat jedno poměrně dobře popsání masopustní veselí, které se událo v Praze, kdy tovaryši sobě „*larvy z dělali*“ a bujaře oslavovali v pražských ulicích, převlečení za ženy a děvčata, při této příležitosti sehráli improvizované divadlo, jež uviděl hofmistr Jan z Roupova.⁴²⁹

⁴²¹ SOKA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, listiny, inv. č. 293, inv. č. 333, inv. č. 390, inv. č. 411, inv. č. 538.

⁴²² SOKA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, listiny, inv. č. 371; AMB, fond 26. Cech soukeníků Brno, inv. č. 1.

⁴²³ SOKA České Budějovice, fond Cech řezníků České Budějovice, inv. č. I/1.

⁴²⁴ *Cechovní kniha pražských malířů*, s. 38.

⁴²⁵ Např. SOKA České Budějovice, fond Cech řezníků České Budějovice, inv. č. I/2.

⁴²⁶ Např. SOKA České Budějovice, fond Cech řezníků České Budějovice, inv. č. I/1, fond Velký cech České Budějovice, inv. č. I/1.

⁴²⁷ Např. SOKA České Budějovice, fond Cech řezníků České Budějovice, inv. č. I/2.

⁴²⁸ AČ XIV., s. 484; AHMP, fond Sbirka A1, inv. č. 227, sig. AHMP PGL II – 118.

⁴²⁹ FRB, SN III, s. 250; *Staré letopisy české*, s. 305.

5.4. Genderová problematika cechovního zřízení jagelonského věku

5.4.1. Genderová problematika středověku

Ke studiu genderové problematiky středověku máme omezenou pramennou základnu, věc se stává komplikovanější v souvislosti s cechy, kde je pramenná základna zcela nedostatečná pro starší období, a i dochované prameny často operují s generickým maskulinem, takže skutečný stav věcí je značně zastřen.⁴³⁰ Poznatky získané pro raný středověk nelze aplikovat na období pozdější a naopak, vývoj této problematiky je totiž velmi dynamický a akceleruje na našem území právě v období jagellonského věku, směrem k omezení ženské práce.⁴³¹

V současnosti dochází došlo k posunu ve studiu genderu, nelze mluvit o jedné maskulinitě či feminitě, ale o tzv. pluralitních maskulinitách a feminitách, neboť manifestace maskulinity a feminity je závislá na dalších faktorech.⁴³² Tímto faktorem může být sociální postavení jedince, jak uvádí Antonín Malaníková, kupříkladu postavení tovaryšů bylo jiné, než postavení mistrů, k tématu dále níže.⁴³³ Prameny, které můžeme použít ke studiu hospodářsko-sociálních dějin, kam lze zařadit studia cechů, mohou být různé povahy. Pokud zvolíme prameny účetní a berní povahy, zjistíme, že žen, které pracovaly na mnoha pozicích, spíše pomocných, je poměrně mnoho, jednalo se však o práce pomocné, nekvalifikované či velmi málo kvalifikované, a to v případě, že se nejednalo o vdovy, které mohly vykonávat práci svého zesnulého manžela.⁴³⁴ K podobným závěrům dochází i Shennan Hutton, která ve studii pro 14. století zaznamenává tři typy žen, aktivní, které samy podnikají, pasivní, které jsou spojené pouze

⁴³⁰ ANTONÍN MALANÍKOVÁ, M.: *Maskulinita*, s. 24-25.

⁴³¹ WINTER, Z.: *Z městských živností*, s. 50-55.

⁴³² ANTONÍN MALANÍKOVÁ, M.: *Maskulinita*, s. 24-25.

⁴³³ Tamtéž, s. 27.

⁴³⁴ Táž: *Female*, s. 185-195.

s domácností manžela či otce, a pracující manželky. Pracující část ženské populace je srovnatelná s tou nepracující, v čase se samozřejmě statistika vyvíjí. Pokud odhlédneme od problematiky statistického výzkumu starších dějin, můžeme konstatovat, že značná část žen ve středověku nějakým způsobem vyvíjela ekonomickou aktivitu. Společnost zůstávala silně maskulinní, podnikat ještě ve 14. století pro ženy však nemuselo být nemožné. Nelze tak aplikovat na středověk tezi, že žena byla buď svobodná a podnikající, či vdaná a pasivní, i vdané ženy mohly disponovat majetkem a vyvíjet výdělečnou aktivitu.⁴³⁵ Co se dotýká cechovní organizovanosti, situace se však postupně mění.

Pomocná práce však nebyla vždy respektována, pracující ženy, pokud nepracovaly v dílnách svých manželů či otců, byly většinou vyloučeny ze sociálního života a byly postihovány, často se muselo jednat o svobodné ženy, které se pohybovaly na hraně zákonnosti a jejichž práce byla nepokrytě využívána. Tyto ženy pak byly oficiálně či polooficiálně zaměstnávány v řemeslnických dílnách, kde byly placeny výrazně méně než mužští pracovníci. Pokud se jednalo o ženy vdovy, i ty byly sankcionovány za své pohlaví, neboť jim nebylo umožněno účastnit se jednání cechů, byť mohly vykonávat profese srovnatelně i s titulem mistrové. Ženy byly rovněž omezeny v získávání sociálního kapitálu, který je považován za jeden z přínosů cechovního zřízení, i proto pokud mluvíme o cechovním uspořádání, musíme mít na paměti, že až na výjimky byly tyto organizace mužské. Mistři rozhodovali a obchodovali, přestože ženy mohly z cechovní organizace profitovat ekonomicky, byť i zde byly značné rozdíly. Sociální kapitál a s ním spojené benefity byly zcela genderově podmíněné ve prospěch mužů, a to minimálně od konce středověku do konce cechovního zřízení v 19. století.⁴³⁶

Můžeme se však podívat i na příklady žen ze střední vrstvy měšťanstva, které se věnovaly poměrně běžně vedlejšímu zaměstnání, které nebylo hlavním příjmem domácnosti,

⁴³⁵ HUTTON, S.: *Competing conceptualizations*, s. 43-69.

⁴³⁶ OGILVIE, S.: *How Does Social*, s. 325-359.

ale sloužilo jen k jistému přilepšení, vedle vši té práce, která byla ženě v domácnosti určena, aniž by bylo na ně hleděno negativně, a přestože muž formálně vystupoval jako hlava domácnosti, pokud se jednalo o ženy z vyšší měšťanské vrstvy, tak většinu úkonů spojených s rozpočtem a chodem domácnosti zajišťovaly ženy, které k tomuto byly vedeny.⁴³⁷

Středověká a pozdně středověká společnost je různorodá a platí to i o té městske, kde je gender manifestován v závislosti na socioekonomickém postavení jednotlivce, očekáváních na něj kladených a kulturním stavu jeho společnosti. Neexistuje tedy jeden zkoumatelný problém, tj. rozdíly mezi muži a ženami ve středověku, popř. rozdíly v městske společnosti, a dokonce ani rozdíly v cechovní společnosti jako takové. Tato problematika je daleko složitější, různorodější a plastičtější, proto se omezím pouze na normativní povahu cechovních článků.

5.4.2. Cechy jako mužský svět?

Pokud budeme hovořit o zapojení žen do cechovního zřízení, musíme mít na paměti, že cech byl dominantně mužskou záležitostí. Mistři cíleně vylučovali ženy z pracovního trhu, na který se vztahovaly regulace, i když většina žen nějakým způsobem pracovala, buď v manželově či otcově dílně, nebo jako prodavačka na trzích etc. Jejich možnost uplatnění v samotném řemesle byla marginalizována, cechovní zřízení se více uzavíralo do sebe a odmítalo do svých struktur pouštět ženy, často byly sankcionovány i vdovy vykonávající činnost zesnulého manžela. Přesto však nemůžeme o středověku a ranném novověku paušálně prohlásit, že ženy se neúčastnily pracovního života, jak by naznačovaly cechovní články.⁴³⁸

Existují tři typy cechovních článků, první umožňuje ženám vykonávat regulovanou práci, druhý typ pak v člancích používá tzv. generické maskulinum, ale v cechovních knihách

⁴³⁷ GOLDBERG, P. J. P.: *Homework*, s. 124-143.

⁴³⁸ OGILVIE, S.: *Women and Labour Markets in Early Modern Germany*. In: *Jahrbuch für Wirtschafts Geschichte. Marke im vorindustriellen Europa*. Berlin 2004/2. s. 25-60.

Lze v soupisech mistrů či v jiných dokladech dohledat členky. Třetí typ je pak poměrně přísný a zakazuje jakoukoliv ženskou činnost v daném řemesle.

První typ lze pozorovat převážně na Moravě, v hlavních centrech, kupříkladu Jihlavská městská kniha umožňuje ženám získat titul *meisterin*.⁴³⁹ V Olomouci pak ještě v roce 1560 lze potkat kraječku suken, která musela být organizována v cechu soukeníků.⁴⁴⁰ Mezi tento typ lze zařadit i pražský novoměstský lazebnický cech, jehož články hovoří nikoliv o mistryních, ale o tovaryškách, a to v souvislosti s požadavkem na jejich počestnost, tento případ je zvláštní i proto, že nehledí na tovaryšky jiným pohledem než na tovaryše, tzn. celá tato skupina je z veřejného života vyčleňována úplně stejným způsobem.⁴⁴¹ Tovaryšky pak v případě požadavku na počestnost byly zřejmě zmíněny kvůli stereotypnímu předpokladu, že ženy jsou náchylnější k nepřístojnostem, jinak by dle mého soudu toto privilegium spadalo spíše do druhého typu, který formálně neupravuje činnost žen, ale přesto ji za určitých okolností umožňuje.

Druhý typ se pak lze demonstrovat kupříkladu na cechu pražských malířů. Artikule sice výslovně hovoří o mistrech a tovaryších,⁴⁴² ale mezi členy se nachází i ženy, jmenovitě *margaretha a clara*, pravděpodobně se však jednalo o vdovy, nikoliv o svobodné mistryně.⁴⁴³ Do tohoto typu cechovních artikulí zařadím i cechovní statuta, která sice ženskou práci povolovala, ale jen za předpokladu, že se jednalo o vdovy, které se nesměly, pokud chtěly v řemesle pokračovat, znovu provdat.⁴⁴⁴ Ženy v čele živnosti mohly být často vdovami, tyto

⁴³⁹ SOkA Jihlava, fond Archiv města Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, inv. č. 6, fol. 28.

⁴⁴⁰ SOkA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, zlomky registratur, inv. č. 2471.

⁴⁴¹ AČ XIV., s. 480.

⁴⁴² *Cechovní kniha pražských malířů*, s. 21-22.

⁴⁴³ Tamtéž, s.35. Margareta, pak pod jménem Margareta Sklenářka se objevuje ještě v soupisu na straně 39.

⁴⁴⁴ Pražské cechy kloboučnické umožňovaly ženě vykonávat činnost, „*dokud na vdovské stolici sedí*“ viz třicátý artikul, zatímco synové mistrů automaticky získali právo po otci, viz artikul dvacátý (AČ XIV., s. 489, 491-492).

pak byly nuceny např. k prodeji masného krámku svého muže.⁴⁴⁵ Nebo je mohly čekat spory s dalšími dědici.⁴⁴⁶

Třetí typ se rozmáhal nejvíce v Čechách, a to tak důkladně, že si jej všiml i Zikmund Winter, a to jako jisté abnormality, která se začala rozšiřovat v Čechách, bez rozdílu velikosti sídla a jeho typu.⁴⁴⁷ Takovým příkladem pak může být pamětní kniha České Lípy, kde se tkalcům výslovně zapovídá přijímat do cechu ženy, učit je danému řemeslu a styl, kterým jsou tyto články napsány lze označit za cíleně dehonestující.⁴⁴⁸ Při seznámení se s tímto typem jsem původně předpokládal, že cech se takto chtěl zbavovat konkurence z řad drobných řemeslnic, které mohly takto přilepšovat sobě, či své rodině drobnou prací vedle starosti o domácnost, která jim byla prisuzována, či namísto pomoci v zaměstnání manžela. Prvotní tezi, že k této diskriminaci docházelo pouze na malých trzích, kde opravdu, zřejmě v případě existence většího počtu drobných neorganizovaných řemeslnic, mohla být konkurence pro kvalifikovaného řemeslníka likvidační, čemuž se však dalo zabránit inkorporací těchto žen do cechovního systému, tak jako se tomu stalo v Jihlavě, či jejich zaměstnáním v mistrovských dílnách, k čemuž ale nedošlo.

Důvody pro toto omezování musíme tedy hledat v kulturním posunu, ke kterému v našem prostředí dochází v období jagellonského věku, pro detailnější pochopení problematiky by však bylo potřeba prozkoumat normativní prameny české provenience necechovního charakteru, neboť s nejvyšší pravděpodobností cechy byly spíše konzumenty přicházejících idejí nežli jejich tvůrci, ač samozřejmě nelze zcela vyloučit iniciativu takřikajíc zdola. Podobná situace však panuje např. v Brémách.⁴⁴⁹ Lze spekulovat, že tato intolerance přichází z německy mluvících zemí, čemuž by odpovídaly i první zmínky, které o potírání

⁴⁴⁵ SOkA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, listiny, inv. č. 287.

⁴⁴⁶ *Nálezy brněnského*, s. 19-20.

⁴⁴⁷ WINTER, Z.: *Z městských živností*, s. 50-55.

⁴⁴⁸ *Pamětní kniha města České Lípy*, s. 99-104.

⁴⁴⁹ THIKÖTTER, E.: *Die Zünfte*, s. 51-55.

ženské práce hovoří. Všechna tato sídla jako Cheb či Česká Lípa se nacházejí u zemské hranice a obě města byla německy hovořící.

V 16. století se pak lze setkat i s nepříliš rozšířenou variantou, a to cechem čistě ženským, takovýto cech se měl nacházet v Kutné Hoře a šlo o cech *tkadlkyň*, které si vyráběly šlojře.⁴⁵⁰ Tato varianta je nicméně v celém evropském kontextu zcela marginální a výjimečná.⁴⁵¹ Cechy zůstávají formálně mužským světem, kde ženy mohou pracovat pouze s dovolením cechovních starších, a to pod přísnou kontrolou mužů, kterým přísluší právo rozhodovat o chodu cechu, ženy se stávají pasivními příjemci rozhodnutí s přímým dopadem na jejich životy, alespoň v normativní představě.

5.4.3. Cechovní artikule jako normativní pramen

Články, kterými se řídila řemeslnická společenstva, lze jednoznačně označit za prameny normativní povahy, které nekladou důraz pouze na technické věci, jako je počet tovaryšů, přijímání členů a mistrů. Cechovní artikule ovlivňovaly život jednotlivých členů, od členů se vyžadovala disciplína, počestnost, důležitý byl i původ, často bylo vyžadováno, aby člen cechu byl manželského původu. Náboženské obřady konané za účasti společenstva byly povinné a neúčast se pokutovala.⁴⁵²

Články předepisovaly dodržování určitých svátků v závislosti na konfesi převažující skupiny mistrů, která tím vylučovala mistry jiného vyznání.⁴⁵³ Objevují se zde požadavky na mravný život a nejen to, muž, protože články mluví nejen v generickém maskulinu, ale často pod tímto pojmem míní skutečně muže, pak musel dbát na bezúhonnost své ženy, která musela být mravná a bez dřívějších prohřešků, čímž byla míněna převážně prostituce, tímto měli být

⁴⁵⁰ MILLER, J.: *Uzavřená společnost*, s. 187.

⁴⁵¹ OGILVIE, S.: *How Does social*, s. 325-359.

⁴⁵² Pražští malíři takto ctili sv Mikuláše a účast na bohoslužbě byla striktně vyžadována (*Cechovní kniha pražských malířů*, s.38).

⁴⁵³ AHMP, fond Sbirka A1, inv. č. 227, sig. AMP PGL II – 118, *Privilegium pro novoměstské kožišníky z 16. září 1486*; inv. č. 229, sig. AMP PGL II – 120, *Král Vladislav II. potvrzuje artikule novoměstským kožešníkům*.

vyloučení z možnosti získat mistrovství tovaryši, kteří se rekrutovali z nižších sociálních vrstev, kde byli lidé nuceni existenčními důvody tolik nedbat na mravní zásady.⁴⁵⁴

Rovněž jsou z cechovního života vylučováni potomci nemanželského původu.⁴⁵⁵ Synové často automaticky získávají možnost mistrovství po otci.⁴⁵⁶ Všechny tyto omezující předpisy lze samozřejmě chápat jako cílené uzavření cechovní elity, za účelem větších zisků či přeměny titulu mistra v něco naprosto exkluzivního, což má i souvislost s rostoucím důrazem cechů a měšťanů na reprezentaci.⁴⁵⁷

Zároveň však nelze cechovní artikule podezřívát pouze z vypočítavého kalkulu, jehož cílem byla diskriminace určitých segmentů společnosti kvůli zisku či větší prestiži nositelů plných práv. Vysoce maskulinní a patriarchální společnost totiž neomezovala pouze sociálně nižší třídy, ale i ženy a to kategoricky, pokud se nejednalo o vdovy. Jestliže se podíváme na úspěšnost odvětví, převážně textilních, zjistíme, že nejlepších úspěchů dosahují města spíše moravská, jmenovitě Jihlava a Olomouc, kde však byla jistá ženská práce umožněna. Kategorické odmítání v daných oborech nevedlo k rozkvětu řemesla, lze z toho odvodit, že ekonomický přínos byl zcela záporný, likvidace konkurence místo jejího omezení a využití potenciálu je záležitostí zcela kulturní povahy.⁴⁵⁸ Cechovní artikule jsou pouze odrazem této ustavující se nové společnosti, která je notně omezenější a více patriarchální než kdy dříve, minimálně na rétorické rovině.

5.4.4. Možnosti dalšího výzkumu

Další výzkum středověké a ranně novověké městské společnosti musí být veden nejen v rovině normativní, která většinou přináší zkreslené zjištění o úplném vyloučení žen

⁴⁵⁴ AČ XIV., s. 479-481, 487-492.

⁴⁵⁵ Tamtéž.

⁴⁵⁶ Tamtéž, s. 491.

⁴⁵⁷ MACEK, J.: *Jagellonský věk*, 3-4., s. 36-37.

⁴⁵⁸ Srov. ANTONÍN MALANÍKOVÁ, M.: *Maskulinita*, s. 28-29, 32-34.; OGILVIE, S.: *How Does Social*, s. 325-359; SOKA Olomouc, fond Archiv města Olomouce, listiny, inv. č. 278; SOKA Jihlava, fond Archiv města Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, inv. č. 6, fol. 28.

z pracovního procesu, ale i v rovině ekonomické a sociální, značné rozdíly mezi ženami různého postavení a jejich ekonomickými příležitostmi nebyly dosud ještě uspokojivě prozkoumány. Navíc je zcela zřejmé, že k minimálně rétorickému posunu, který preferuje maskulinní pohled na svět, dochází právě ve zlomovém období jagellonského věku, další studia musejí být nutně širšího charakteru se záběrem do oblasti normativní, ekonomické, sociální a genderové, při vědomí toho, že gender je podmíněn sociálním postavením jedince.

Zcela nebyly prozkoumány možnosti reprezentace jednotlivých osob v závislosti na socio genderovém postavení jagellonského věku v souvislosti s cechovním zřízením, zemské rozdíly, rozdíly mezi osobami v rámci městského stavu, do jaké míry pracovaly ženy z patricijské vrstvy, jakou práci vykonávaly, jaké rozdíly jsou mezi ženami z mistrovských a jaké z tovaryšských rodin, konfesijní hledisko bylo často přehlíženo, byť jagellonský věk je v tomto ohledu nesmírně bouřlivou a dynamickou epochou.

Dále by bylo záhodno komparovat městské společnosti v závislosti na velikosti sídla, jeho typu. Co znamenalo pro společnost, pokud se jednalo o město královské, poddanské, horní či věnné? Byly rozdíly mezi městy v držení církve, šlechty či krále? Kdo byl autorem cechovních článků, které se častěji vymezovaly vůči ženám, cech, rada či pán? A co vliv klášterů v okolí sídel? Ideální syntéza by zohledňovala všechny faktory, které lze popsat o manifestujícím se bytí jedince v kontextu časnosti a místa.

6. Závěr

Vladislav II. Jagellonský, byl králem, který využíval udělování cechovních privilegií pro politické účely, jednak si tímto bezprecedentním narušováním práv městských rad obstarával stále chybějící finance, ale též prosazoval svůj neformální vliv vůči městským radám či mírnění rozbouřených velkých obcí, čehož dosahoval uspokojováním poptávky po cechovní reprezentaci a získávání příjmů pro cechy, které se staly zemskými.

Díky zemským cechům pak jím ustavený pořádek pronikal do různých částí Čech, tohoto politického nástroje nevyužíval sám, použili jej i Wettinové v Horní Lužici, tím přispěl k centralizaci Čech, které se propojily a po cechovní stránce, narozdíl od Moravy, která zůstala značně stratifikována. Cechovní mistři požadovali panovnická privilegia z prestižních důvodů, neboť došlo k dalekosáhlé proměně společnosti, která sice zůstávala feudální, ale jisté aspekty života městského stavu se začaly přibližovat životu šlechty, zvláště pak v důrazu na reprezentaci.

Pro cechovní mistry se stala reprezentace důležitou součástí života. Součástí identity však zůstává náboženství, a ač se většina sporů jagellonského věku vede na stavovské linii, náboženské rozbroje mohly vést až k městským bouřím. Většina cechovních článků proto nějakým způsobem pamatuje na náboženské úkony a slavnosti, jakož na povinné držení vybraných svátků a povinnou účast na náboženských slavnostech. Katoličtí mistři pak rovněž odkazují velké sumy a ostatky cechovním oltářům.

Udělování panovnických privilegií bylo vždy navázáno na panovníkovu přítomnost, cechy se v jeho nepřítomnosti musely obracet na jiné autority, jako byl podkomoří či církevní představitelé. Zároveň existují značné zemské rozdíly v procesu přijímání privilegií. Zatímco na Moravě dominují městské rady a privilegia jsou značně originální, česká města se připoutávají čím dál tím víc ku Praze. Proces přijímání cechovních artikulů je navíc značně

propojen se systémem městských práv, kdy město dovolací stolice poskytuje cechovní pořádky dalším městům, která zřizují vlastní řemeslnické organizace.

Městské bouře byly často vedeny za účasti cechmistrů, kteří tím získávali přístup k úřadům a možnosti většího politického uplatnění. Napětí ve společnosti pak bylo způsobeno celkovou nejistotou transformující se společnosti, která ještě nebyla ustavena v novou formu, vnější tlaky ze strany šlechty ohrožující cechovní monopol a vnitřní pnutí způsobené omezováním práv tovaryšů a žen se promítalo do celkového stavu městské společnosti jagellonského věku.

Tato práce ani v nejmenším nevyčerpala všechny možnosti studia cechovních systémů jagellonského věku. Dějiny cechů by měly být napříště psány s větším důrazem na reprezentaci a symboly těchto organizací. Jednotlivé organizace totiž mohly mít originální symboliku, která se však měnila po vzniku zemských a meziměstských cechů. Tam kde není doložen zemský cech, ale objevuje se jeho symbolika, pak v daném sídle můžeme předpokládat cechovní filiaci.

Nadále chybí soustavné zpracování role cechovních systémů na politické fungování českých a moravských měst, stejně jako vlivy řemeslnických organizací na proměnu společenského uspořádání směrem k většímu vyčlenění žen z pracovního života a vytvoření skupiny neplnoprávných mužů tovaryšů. Tyto vlivy stále čekají na hlubší zpracování.

Hlavním přínosem této práce není to, že by popsala dokonale cechovní společenství jagellonského věku. Tato práce spíše poukazuje na nedostatky děl, které se zabývají jednotlivými sídly jakožto ostrovy. Propojení jednotlivých měst vytvářelo síť s různými stupni závislosti a kooperace, což se vztahuje i k cechovním korporacím.

7. Summary

The Jagiellonian Age is a turning point in the transition from feudal society to the Estates Kingdom in Bohemia. The guilds, as part of the urban state, participated in this transformation, sometimes with violent manifestations of violence in the form of uprisings. Urban revolts were often led with the participation of guildmasters, who gained access to offices and opportunities for greater political participation. The tensions in society were then caused by the general uncertainty of a transforming society that was not yet established in a new form, external pressures from the nobility threatening the guild monopoly and internal tensions caused by the restriction of the rights of journeymen and women were reflected in the general state of urban society in the Jagiellonian age. The king was friendly towards the guilds, issuing them various privileges in return for payment, which supported guild representation and the formation of guilds throughout the land. This policy resulted in the integration of Bohemia, while Moravia, which the monarch did not control all the time, underwent a different development. In Bohemia, the transition of guild provisions between the towns of one legal district was replaced by the institution of a provincial guild. The main contribution of this work is not that it describes perfectly the guild community of the Jagiellonian age. Rather, this work points out the shortcomings of works that deal with individual settlements as islands. The interconnectedness of individual towns created a network with varying degrees of dependence and cooperation, which also applies to guild corporations.

8. Seznam zkratk

AČ – Archiv český

AMB – Archiv města Brna

AHMP – Archiv hlavního města Prahy

AMP – Archiv města Plzně

CIB – Codex iuris Bohemici

CIM – Codex iuris Municipalis

č. – číslo

FRB – Fontes rerum Bohemicarum

inv. č. – inventární číslo

s. – strana

sig. – signatura

SOkA – Státní okresní archiv

sv. – svazek

9. Seznam pramenů a literatury

9.1. Archivní prameny

Archiv hlavního města Prahy

Sbírka A1

Sbírka Cech ševců

Archiv města Brna

Fond 8. Cech kovářů

Fond 26. Cech soukeníků

Fond 32. Cech mlynářů

Archiv města Plzně

Fond Cech řezníků

Fond A. Listiny a listy týkající se města, 1. Privilegia

Státní okresní archiv České Budějovice

Fond Cech kovářů a kolářů České Budějovice

Fond Cech malířů, sklenářů, zlatníků, řezbářů České Budějovice

Fond Cech pekařů České Budějovice

Fond Cech řezníků České Budějovice

Fond Cech soukeníků České Budějovice

Fond Velký cech České Budějovice

Státní okresní archiv Česká Lípa

Fond Cech hrnčírů Česká Lípa

Fond Cech pekařů Česká Lípa

Fond Cech tkalců Česká Lípa

Státní okresní archiv Hradec Králové

Fond Cech řezníků Hradec Králové

Státní okresní archiv Jihlava

Fond Archiv města Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy

Fond Městská správa Jihlava, listiny

Státní okresní archiv Olomouc

Fond Archiv města Olomouce, listiny

Fond Archiv města Olomouce, zlomky registratur

Fond Cech barvířů Olomouc

Fond Cech obchodníků Olomouc

Fond Cech krejčích Olomouc

Fond Cech pekařů Olomouc

Státní okresní archiv Znojmo

Fond Cech bednářů Znojmo

Fond Cech pekařů Znojmo

Fond Cech provazníků Znojmo

Fond Cech ševců Znojmo

Fond Cech tkalců Znojmo

9.2. Vydané prameny

Archiv český. Díl V. (ed. PALACKÝ, František). Praha 1862.

Archiv český. Díl X. (ed. Josef Kalousek). Praha 1890.

Archiv český. Díl XI. (ed. Josef Kalousek). Praha 1892.

Archiv český, díl XIV. (edd. KALOUSEK, Josef-TOMEK, Václav Vladivoj). Praha 1895.

Archiv český. Díl XVIII. (edd. KALOUSEK, Josef) Praha 1900.

Archiv český. Díl XXI. (ed. Josef Kalousek). Praha 1903.

Codex juris Bohemici. Tomi II., Pars IV., continens Monumenta juris municipalis saeculi XIVmi, (ed. Hermenegild Jireček). Praha 1898.

Codex iuris municipalis regni Bohemiae IV/1, privilegia nekrálovských měst českých z let 1232–1452 (ed. Antonín Haas). Praha 1954.

Cechovní kniha pražských malířů (1348-1527) (ed. PÁTKOVÁ, Hana). Praha 1996.

Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a nobilitační privilegia studentské legie roku 1648 (edd. FIALA, Michal-HRDLIČKA, Jakub-ŽUPANIČ, Jan). Praha 1997.

Fontes rerum Bohemiarum. Díl VI. (ed. ŠIMÁK, Josef V.). Praha 1907.

Fontes rerum Bohemiarum. Series nova, tomus III. Prameny dějin českých. Nová řada, III. díl. Staré letopisy české (východočeská větev a některé související texty), (edd. ČERNÁ, Alena M.-ČORNEJ, Petr-KLOSOVÁ, Markéta). Praha 2018.

Nálezy brněnského městského práva. Svazek I. (-1389) (ed. FLODR, Miroslav). Brno 2007.

Nejstarší uherskohradištská městská kniha. Liber negotiorum civitatis Hradisch. (ed. ČOUPKOVÁ, Magdalena). Uherské Hradiště 2001.

Pamětní kniha města České Lípy 1461-1722 (edd. EBELOVÁ, Ivana a kol.). Ústí nad Labem 2005.

Staré letopisy české z rukopisu křížovnického (edd. KAŇÁK, Miloslav-ŠIMEK, František). Praha 1959.

Šlechtický archiv c. k. ministerstva vnitra. Erbovní listiny (edd. KOBLASA, Pavel-FIALA, Michal-ŽUPANIČ, Jan). Praha 2014.

Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny. (edd. KREUZ, Petr-MARTINOVSKÝ, Ivan). Praha 2007.

9.3. Literatura

BAILEY, Merridee L.-COLWELL, Tania M.-HOTCHIN, Julie: *Women and work in premodern Europe. Experiences, relationships and cultural representation, c. 1100-1800.* London 2018.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav: *Dějiny Plzně I. Od počátků do roku 1788.* Plzeň 1965.

BŘEZINA, Luděk: *Mezi králem a stavy: dolnolužické zemské fojtství na prahu novověku (1490-1620).* Praha 2016.

ČAPSKÁ, Veronika: *Processes of cultural exchange in Central Europe, 1200-1800.* Praha 2014.

ČERMÁK, Miloslav: *Olomoucká řemesla a obchod v minulosti.* Olomouc 2002.

ČORNEJ, Petr-BARTLOVÁ, Milena: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek 6., 1437-1526.* Praha 2007.

DŘÍMAL, Jaroslav: *Sociální boje v moravských královských městech ve 20. letech 16. století*. In: Brno v minulosti a dnes, sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna, roč. ,1963, č. 1, s. 114-167.

HIRSHLER, Eric E.: *Medieval economic competition*. The Journal of Economic History, roč. 14, 1954, č. 1, s. 52-58.

HOFFMANN, František. *Cechy Jihlava*. Jihlava 1970.

HOFFMAN, František: *České město ve středověku*. Praha 1992.

HUTTON, Shennan: *Competing conceptualizations of women's economic activities in fourteenth-century Ghent*. Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, roč. 59, 2005, č. 1, s. 43-69.

HÜCKE, Jan: *Sbírka historických památek řemesla kožešnického od jeho vzniku až do spojení se všech tří cechů pražských roku 1785*. Praha 1900.

JARITZ, Gerhard-SZENDE, Katalin: *Medieval East Central Europe in a Comparative Perspective*. London 2016.

JANÁČEK, Josef: *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha 1963.

KALOUS, Antonín: *Matyáš Korvín (1443-1490): uherský a český král*. České Budějovice 2009.

MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích: 1471-1526. Díl 1-2, Hospodářská základna a královská moc; Šlechta*. Vyd. 2. Praha 2001.

MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích: 1471-1526. Díl 3-4, Města; Venkovský lid, národnostní otázka*. Vyd. 2., Praha 2002.

MACEK, Josef: *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha 2001.

MACEK, Josef: *O listinách, listech a kanceláři Vladislava Jagellonského*. Sborník archivních prací ústředního archivu ministerstva vnitra, 2, 1952, č. 5, s. 45-122.

MIKULKA, Jaromír: *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 I*. Hradec Králové 1996.

MILLER, Jaroslav: *Uzavřená společnost a její nepřátelé: město středovýchodní Evropy (1500-1700)*. Praha 2006.

PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl 4*. Praha 1938.

PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl 5*. Praha 1938.

PETRÁŇ, Josef: *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 13. do 15. století. Díl 1. sv. 1*. Praha 1985.

PETRÁŇ, Josef: *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 13. do 15. století. Díl 1. sv. 2*. Praha 1985.

PETRÁŇ, Josef: *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 16. do 18. století. Díl 2. sv. 1*. Praha 1995.

PETRÁŇ, Josef: *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 16. do 18. století. Díl 2. sv. 2*. Praha 1995.

SMRŽ, Jiří: *Cechy v pražských městech: od prvních zpráv ve 13. století až do jejich zrušení v roce 1860*. Praha 2019.

SMRŽ, Jiří: *Podíl cechmistrů na správě pražských měst v raném novověku*. Dolní Břežany 2021.

SPÁČILOVÁ, Libuše-SPÁČIL, Vladimír-BOK, Václav: *Glosář starší němčiny k českým pramenům = Glossar des älteren Deutsch zu böhmischen Quellen*. Olomouc 2014.

ŠMAHEL, František: *Pražské povstání roku 1483*. Pražský sborník historický, 1986, č. 19, s. 35-102.

ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila-KOHOUTOVÁ, Jitka-PAVLÍČKOVÁ, Radmila-HUTEČKA, Jiří: *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*. Praha 2012.

TOMEK, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy. Díl VII*. Praha 1886.

TOMEK, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy. Díl VIII*. Praha 1891.

TOMEK, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy. Díl X*. Praha 1894.

THIKÖTTER, Elisabet: *Die Zünfte Bremens im Mittelalter*. Bremen 1929.

OGILVIE, Sheilag: *How Does Social Capital Affect Women? Women and Labour Markets in Early Modern Germany*. The American Historical Review, roč. 109, 2004, č. 2, s. 325-359.

OGILVIE, Sheilag: *Women and Labour Markets in Early Modern Germany*. In: Jahrbuch für Wirtschafts Geschichte. Markte im vorindustriellen Europa. Roč. 44, 2004, č. 2. s. 25-60.

URBÁNEK, Rudolf: *České dějiny, sv. III*. Praha 1930.

VÁLKA, Josef: *Dějiny Moravy, díl 1*. Brno 1991.

WINTER, Zikmund: *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha 1906.

WINTER, Zikmund: *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v 15. a 16. věku. Díl 1*. Praha 1890.

WINTER, Zikmund: *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v 15. a 16. věku. Díl 2*. Praha 1892.

WINTER, Zikmund: *Z městských živností*. Praha 1925.